

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

54. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2007/8

Tartalom

SZÁNTÓ Péter: **Gondolatébresztő írások**

Cikkek

KARÁCSONY Gyöngyi: A Debreceni Egyetem elektronikus archívuma: a nyílt hozzáférés lehetőségei	343
CZEGLÉDI László: E-learning könyvtár: a fogalom és a megvalósítás	353
DRÓTOS László–SOMOGYI Tamás: Adattármutra. Oktatás	359

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

ÉZSIÁS Anikó–MARTON József Ernő–NAGY Elemér Károly: Személyessé tett olvasójegyek költséghatékony bevezetése a BME OMIKK-ban	373
XIAOLIN, Zhang: A digitális könyvtárak fenntartható fejlődése (Ref.: Somogyi Tamás)	376
DETLOR, Brian–LEWIS, Vivian: Egyetemi könyvtárak weboldalai: a jelen gyakorlata és a jövőbeni tendenciák (Ref.: Koltay Tibor)	378
GYLFADOTTIR, Thora–HLYNSDOTTIR, Thorny: Az elektronikus folyóiratok országos elérése Izlandon (update) (Ref.: Viszocsek Eszter)	381
KINČIKOVÁ, Katarína: Folyóiratok elektronikus könyvtára Szlovákiában (Ref.: Prókai Margit)	(e)
STURGES, Paul: A véleménynyilvánítás határai (Ref.: Papp István)	(e)
LUSHCHIK, Maria–MIKSON, Margit–SIKK, Maiu: Könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás Észtországbán: történeti áttekintés (Ref.: Jáki Éva)	(e)

EU-információ

Mindennapi kérdéseink az Európai Unióval kapcsolatban 3. rész: Utazás Európában – Schengen • Utazás Európában Portál • Európa Önökért Portál • EUVonal – Utazás, turizmus • Európai Bizottság Turizmus Egysége • 23 nyelvű egységes uniós terminológiai adatbázis • Az i2010 Digitális Könyvtárak Kezdeményezés honlapja • A bizalom visszaállítása – a Portugál Elnökség prioritásai (Összeállította: Kovácsné Koreny Ágnes)	383
---	-----

IFLA-hírek

Etikai kódex a tisztségviselőknek • Az IFLA mint márkanév • Stratégiai terv 2006–2009 • Szervezeti változások (Összeállította: Papp István)	387
---	-----

(e) = Csak a TMT e-változatában érhető el.

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 54 • 2007/8

Summaries

KARÁCSONY, Gy: Open access solutions: the electronic archive of the University of Debrecen 343

Institutional repositories are dedicated to store and preserve the intellectual property of the institution and are built on the principle of open access. The paper presents a Hungarian example, the case study of the institutional repository of the University of Debrecen.

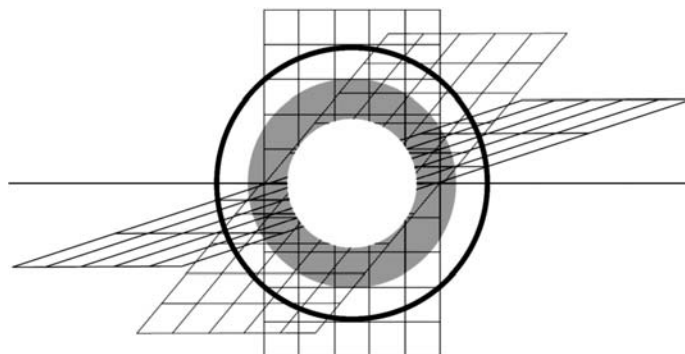
CZEGLÉDI, L.: The project „E-learning library”: concept and implementation 353

Education and libraries have always been closely interconnected, despite all the changes that educational systems and libraries have undergone over the past centuries. In our times, the collaboration has become even more important and the new forms of education, together with the development of ICT tools used in education urges libraries to renew their services in a radical way. In order to meet the newly arising needs of educational institutions, libraries must undertake new tasks which have not been tested in library environment before. One of these tasks is the active support of e-learning management systems. There are many

unclear issues concerning the role of libraries in e-learning. Intensive work is being done by experts of ICT and education worldwide in order to elaborate and fine-tune effective models. Hungary has also started to investigate the ways of setting up and operating a national digital collection of textbooks and learning resources. One of the ongoing projects carried out in the framework of the Hungarian Strategy for ICT in Education is called the e-Learning Library. The project aims to gradually replace print publishing of textbooks with digitally stored educational contents. Another aim is to set up digital resource centres which primarily serve customers, but also operate as centres of competence in educational innovation and methodology. The paper intends to give a definition of e-learning libraries and clarify their role in the educational system.

DRÓTOS, L.–SOMOGYI, T.: Scrutiny of Hungarian databases. Teaching and educational materials359

In the series „Scrutiny of Hungarian databases”, independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of views of their use by libraries.

Karácsony Gyöngyi

A Debreceni Egyetem elektronikus archívuma: a nyílt hozzáférés lehetőségei

A tudományos kommunikáció folyamata olyan átalakulás előtt áll, amely a nyomtatás feltalálásához mérhető.

(Hernád István [Stevan Harnad], 1990)

Az intézményi archívumok vagy adattárak (institutional repositories) a nyílt hozzáférés (open access) eszméjére épülnek. Az intézményi archívum egyrészt a nyílt hozzáférés egyik megnyilvánulási formája, másrészt lehetőségeit kihasználva a könyvtár gondozásában, az anyaintézmény szellemi tulajdonának tárhelyévé válhat. E cikk célja az intézményi repozitóriumok* gyakorlatának bemutatása egy esettanulmányon keresztül, amely a szerző reményei szerint együttműködések, közös gondolkodás és cselekvés alapja lehet.

A nyílt hozzáférésről

A nyílt hozzáférés kialakulásának kulcsa három előfeltétel együttállásában rejlik:

- a tudományos kommunikáció több évtizedes hagyománya (a kutatók szakfolyóiratokban adják közre eredményeiket a tudóstársadalom tájékoztatása céljából);
- a folyóiratkrízis (az 1970-es évektől rohamosan nőtt a megjelenő folyóiratok száma, áraik pedig a könyvtári költségvetésekhez képest követelhetlenül emelkedtek);
- a technológia (Tim-Berners Lee és a CERN a preprintek, munkaanyagok és a szürke irodalom egyéb dokumentumainak cseréjét kívánta hatékonyabbá tenni a word wide web kialakításával és nyilvánossá tételével az 1990-es évek elején).

Az eszme mozgalommá kovácsolódásának, a célok és fejlesztési irányok kijelölésének a „3B” (Budapest, Bethesda, Berlin) nyilatkozatfűzér ad keretet. A nyílt hozzáférés bőséges (és szabadon elérhető) külföldi és egyre növekvő hazai (l. Koltay-Tóth) szakirodalmából e dolgozat sorvezetőjeként a következő gondolatok emelhetők ki:

„Szabad hozzáféréseken azt értjük, hogy mindenki számára ingyenesen olvashatók, letölthetők, lemásolhatók, kinyomtathatók, terjeszthetők ... a cikkek, bennük keresés végezhető, a cikkek teljes szövegéhez csatolások fűzhető, keresőmotorral indexelhető, adat formájában valamely szoftverrel kezelhető, vagy egyéb törvényes célra felhasználható pénzügyi, jogi vagy műszaki korlátozás

nélkül... a szerzői jogvédelem szerepe ezen a területen abban nyilvánuljon meg, hogy a szerzők ellenőrizhessék műveik integritását, továbbá jogosultak legyenek arra, hogy megfelelően elismerjék munkájukat, és hivatkozzanak rájuk.” (Budapest felhívás, 2002.)

Fontos megjegyeznünk, hogy az említett nyilatkozatok a nyílt hozzáférést nem a hagyományos publikálási mód helyett és a kiadók rovására javasolják, hanem ezek kiegészítéseként. Az ingyenesség azonban csupán a cikkek elérésére igaz, előállításukra nem – bár a nyílt elérés költségei mindenképpen kisebbek a nyomtatott kiadványok előfizetésénél, részben a nyomtatott verzió hiánya miatt. A költségek átirányításáról van szó, hangoztatják a mozgalom támogatói: hagyományos előfizetési sémában a fizetőképes intézmények kapnak hozzáférést, ha viszont a pénzt a cikkek szabad elérésére fordítják, ugyanannyi pénzből bárki olvashatja a dolgozatokat. Új megtérülési modellek és finanszírozási mechanizmusok kialakítására van szükség, ahol a finanszírozás nem a kimeneti (előfizetés), hanem a bemeneti (dokumentum-előállítás) oldalon történik állami, egyetemi, pályá-

*Tudnivaló, hogy az intézményi, illetve jogtudományi repozitóriumok új típusú képződmények, új szabványokon épülő tárolók, a technológiai fejlődés friss hajtásai. Célszerű ezért megkülönböztetni a hagyományos adattáraktól és archívumoktól. Az adattár amúgy is tágabb gyűjtőfogalom, az archívum pedig részben foglalt. A külföldi minták nyomán javasolható a repozitórium használata magyar szakszóként. (A lektor – Bánhegyi Zsolt – megjegyzése.)

zati, szponzori forrásokból. A nyílt hozzáférés két ajánlott módja: alternatív kiadók és folyóiratok, illetve szerzői önarchiválás.

Az alternatív folyóiratok közleményei ingyenesen, bárki számára elérhetők, függetlenül attól, hogy a szerzőknél marad-e a szerzői jog, vagy a kiadó lesz. *Creative Commons* licenc csatolható a dokumentumhoz, amelyben a szerző rendelkezhet a további felhasználás módjáról. A *BioMed Central* (BMC, <http://www.biomedcentral.com/>) alternatív kiadó honlapján jelenleg 170 élettudományi folyóirat érhető el ingyenesen (külön szekció alakult *Chemistry Central* néven), közöttük több az *Institute for Scientific Information (ISI)* által jegyzett, egyre növekvő impaktfaktorú (1. ábra) cím. A *Soros Alapítvány* három évig támogatta a *Debreceni Egyetem* „BioMed Central” előfizetését, amely értelemszerűen nem a cikkek elérésére – hiszen azok szabadon hozzáférhetők –, hanem az úgynevezett *cikkfeldolgozási költség (APC: article processing charge)* fedezésére szolgált. Ez azt jelenti, hogy az előfizetés ideje alatt az egyetem kutatói ingyenesen publikálhattak a BMC folyóiratokban. 2007-től a megnövekedett érdeklődés miatt változott az előfizetési modell: a „Prepay Membership”-nek nevezett konstrukció az APC-ből csupán 5–20%-os engedményt ad, a kiválasztott folyóirat árfolyamától, és a kiválasztott csomagtól (a legkisebb befizethető összeg 7300 euró, ami kb. hét cikk költségeit fedezné) függően. A *Lundí Egyetem* „Directory of Open Access Journals” (DOAJ, <http://www.doaj.org/>) nevű folyóirat-regisztere ma 2580 nyílt hozzáférésű folyóiratot tart számon.

Journals currently covered by Thomson Scientific (ISI)	
Acta Veterinaria Scandinavica	Impact Factor: 0.41
Arthritis Research & Therapy	Impact Factor: 3.48
Biology Direct	Impact Factor due: June 2008
Beilstein Journal of Organic Chemistry	Impact Factor due: June 2009
BioMedical Engineering Online	Impact Factor due: June 2009 unofficial 2005 Impact Factor: 1.17**
BMC Bioinformatics	Impact Factor: 4.96
BMC Biology	Impact Factor due: June 2008 unofficial 2005 Impact Factor: 3.81**
BMC Biotechnology	Impact Factor: 3.05
BMC Cancer	Impact Factor: 1.99
BMC Cell Biology	Impact Factor: 2.65
BMC Developmental Biology	Impact Factor: 5.41
BMC Evolutionary Biology	Impact Factor: 4.45
BMC Gastroenterology	Impact Factor: 1.46
BMC Genetics	Impact Factor: 1.77
BMC Genomics	Impact Factor: 4.09
BMC Health Services Research	Impact Factor: 1.63
BMC Immunology	Impact Factor due: June 2008 unofficial 2005 Impact Factor: 2.09*
BMC Infectious Diseases	Impact Factor: 1.96
BMC Medical Genetics	Impact Factor due: June 2008 unofficial 2005 Impact Factor: 2.32*
BMC Medicine	Impact Factor due: June 2009 unofficial 2005 Impact Factor: 2.87**
BMC Microbiology	Impact Factor: 2.19
BMC Molecular Biology	Impact Factor: 4.49
BMC Musculoskeletal Disorders	Impact Factor: 1.32
BMC Neuroscience	Impact Factor: 2.73
BMC Neurology	Impact Factor due: June 2008 unofficial 2005 Impact Factor: 1.53*
BMC Plant Biology	Impact Factor due: June 2008 unofficial 2005 Impact Factor: 2.65*
BMC Public Health	Impact Factor: 1.66
BMC Structural Biology	Impact Factor: 5.00

1. ábra Impaktfaktor-jelölések az ISI-ben

A szerzői önarchiválás és a kiadói politika

A szerzői önarchiválás tárgya tudományterületenként eltérő. Egyes diszciplínákban (pl. fizika) bevett gyakorlat a preprintek, kísérleti eredmények gyors, informális közreadása, más területeken (pl. orvostudomány) kizárólag a szerző utolsó saját változatának (referált postprint) közreadása elfogadható, s vannak olyan tudományágak, amelyeknél a szerzői jog féltése teljesen gátat vet a nyílt hozzáférés gyakorlatának. A saját archiválás egyik módja a cikkek (vagy a kiadói honlapra vezető ugrópontok) közreadása a szerzők saját vagy intézeti honlapján. A szabad hozzáférésű archívumok előnye a szolgáltató (sok esetben könyvtár) által a cikkekhez hozzáadott szabványos metaadatokban és az archívum OAI-PMH-kompatibilitásában rejlik, így a regiszterek be tudják gyűjteni a dokumentumokat. Ilyen összesített regiszter például a brit *OpenDOAR* (<http://opendoar.org> – *University of Nottingham*), az amerikai *OAIster* (<http://oaister.umdl.umich.edu/o/oaister/> – *University of Michigan*) és a német *BASE* (<http://www.base-search.net> – *Bielefeld Academic Search Engine* – *Universitätsbibliothek Bielefeld*).

Működnek tudományágakat átívelő, tudományterületi archívumok is, mint például a *RePEc* a közgazdaságtan, a *CogPrints* a pszichológia, a *PubMed Central* az orvostudomány, valamint az 1991-ben indult, és rendkívül népszerű *arXiv* a fizika területén.

Az utóbbi öt évben a tudósok és könyvtárosok érdeklődése az intézményi repozitóriumok felé fordult. Az *Egyesült Királyságban* állami és európai uniós finanszírozású projektek több családja vizsgálja a nyílt hozzáférés társadalmi és jogi környezetét, valamint az elektronikus intézményi archívumok kialakításának és működésének technikai, szervezeti és kulturális kérdéseit. A *JISC (Joint Information Systems Committee)* által 2002-ben indított *FAIR (Focus on Access to Institutional Repositories)* program (http://www.jisc.ac.uk/whatwedo/programmes/programme_fair.aspx) digitális formában létrejövő intézményi dokumentáció közreadásának, megosztásának lehetőségeit vizsgálta érték- és haszonnövelés szempontjából. A megosztást lehetővé tevő technikai mechanizmusok vizsgálatával a FAIR gyakorlatra tett szert az archívumok létrehozásában, a felhasználói felület tervezésében, a megfelelő szoftverek fejlesztésében és konfigurálásában, illetve a megosztott dokumentumok kezelésében. A FAIR által

használt szoftverek és alkalmazások többsége nyílt hozzáférésű, ami megkönnyíti az intézményi archívumok költségeinek tervezhetőségét.

A FAIR program 14 projektet szponzorált, amelyek egy részét létező információforrások (kép-, ill. múzeumi gyűjtemények, adathalmazok és tananyagok), másik részét az intézményi kutatási eredmények új dokumentumainak (elektronikus disszertációk és cikkek) tárolására és megosztására fordították, s a fejlesztések, kutatások további irányát meghatározó fontos kérdéseket vetettek fel.

A FAIR programmal párhuzamosan nemzetközi szinten is felismerték az intézményi tudományos eredmények elérhetővé tételének és kezelésének jelentőségét, és megnőtt az intézményi elektronikus archívumok száma. A holland *DARE program* eredményeként az ország valamennyi egyeteme elektronikus archívumot alakított ki, Németországban 90 intézmény archívuma és hivatalos minőségbiztosítási rendszere jött létre, az ausztrál kormány 12 millió AUS dolláros támogatást különített el repozitóriumfejlesztésre.

2006 szeptemberében a *British Library*, a *Manchesteri Egyetem* és az *Európai Bioinformatikai Intézet (EBI)* szerződést kötött az UK PubMed Central (<http://wellcome.auc.uk/doc.WTD015366.htm>) létrehozására és működtetésére. A *Wellcome Trust* és az *Egyesült Királyság Kutatási Tanácsainak* finanszírozásával az amerikai *Orvosi Nemzeti Könyvtár (National Library of Medicine)* által működtetett PubMed Central mintájára létrehozott, és 2007 januárjában indított szolgáltatás ingyenes

hozzáférést tesz lehetővé a közpénzen finanszírozott kutatások eredményeihez. A Wellcome Trust 2006 októberétől fél éves türelmi idő után kötelezi a támogatott projektek vezetőit eredményeiknek az UKPMC-ben történő archiválására.

A szerzők kötelesek figyelni a kiadóval kötött szerződésben arra, hogy jogaik egy részét megtartsák, így szerzői jogsértés nélkül tölthetik fel publikációikat a UKPMC-be.

A nyílt hozzáférésű archívumok elterjedésével a kiadók átalakították copyright-politikájukat, amelyben külön kitérnek a szerzői önarchiválás lehetőségére. A kiadók, illetve folyóiratok politikáját a FAIR *SHERPA* projektje rendszerezi *RoMEO (Rights METadata for Open archiving)* listáján (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>). A kereshető listán a kiadókat, folyóiratokat színekkel látják el (2. ábra): a fehér az önarchiválást nem támogató, a sárga a preprint, a kék a postprint archiválását, a zöld a pre- és postprint archiválását egyaránt engedélyező kiadók színe, míg a nyílt hozzáférésű folyóiratokat arany színnel jelölik. A RoMEO 2007 januári statisztikája szerint a listán található kiadók 75%-a engedélyezi az önarchiválás valamelyik formáját.

Intézményi repozitóriumok

Az intézményi archívumok a nyílt hozzáférés eszméjére épülnek, ám bizonyos szempontból ki is tárgítják az eredeti kezdeményezést. Használatának három alapelve:

RoMEO

Publisher copyright policies & self-archiving

Found **2** publishers when searched for **elsevier**:

- [Elsevier](#)
- [Elsevier \(Cell Press\)](#)

These summaries are for the publishers default policies and changes or exceptions can often be negotiated by authors. All information is correct to the best of our knowledge but should not be relied upon for legal advice.

Publisher: Elsevier	
Pre-print: ☒ subject to Restrictions below, author can archive pre-print (ie pre-refereeing)	
Restrictions:	<ul style="list-style-type: none"> • This does not include Cell Press
Post-print: ☒ author can archive post-print (ie final draft post-refereeing)	
Conditions:	<ul style="list-style-type: none"> • On authors personal or authors institutions server • Published source must be acknowledged • Must link to journal home page • Publishers version/PDF cannot be used • Articles in some journals can be made Open Access on payment of additional charge
Mandated OA:	☒ Wellcome Trust (Paid OA option) ; ☒ arc (Paid OA option) ; ☒ ARC (Compliant) ; ☒ BBSRC (Compliant) ; ☒ DFG (Compliant) ; ☒ ESRC (Compliant) ; ☒ FWF (Compliant) ; ☒ MRC (Paid OA option) ; ☒ NIH (Compliant - see conditions) ; ☒ NERC (Compliant) ; ☒ PPARC (Compliant)
Paid access:	[Unnamed OA option] - For Wellcome Trust and Arthritis Research Campaign authors + selected journals for other authors

2. ábra A RoMEO jelölései

- hozzáférés a kutatási eredményekhez,
- az információcsere (publikálás-olvasás-idézés) felgyorsítása,
- a formális publikációs folyamat költségei által felállított hozzáférési akadályok leküzdése.

Az intézményi jelleg további szempontokat érvényesít: a személyes és intézményi eredményeket összegyűjtve teszik láthatóvá, és lehetőség nyílik további intézményi dokumentációk archiválására.

A repozitóriumok olyan lehetőséget kínálnak az intézményeknek, amelynek segítségével megoszthatják szellemi tulajdonukat a világ kutatóközönségével, az érdeklődő olvasók pedig betekinhetnek az intézményben folyó munkába, és értesülhetnek annak eredményeiről. Egyrészt az intézményben folyó munka kirakatává válnak, másrészt biztosítják a tudományos eredmények hosszú távú megőrzését.

Az intézményi archívumokban rejlő lehetőségek teljes összhangban vannak a kutatóknak azzal a törekvésével, hogy eredményeik minél szélesebb körben ismertté és idézetté, elismertté váljanak, és a könyvtárosokéval is, amellyel igyekeznek felhasználni információigényét kielégíteni. A repozitórium üdvös továbbá az egyetem vezetésének, amely törekszik az intézmény helyi, nemzeti és nemzetközi hírnevének növelésére, valamint a finanszírozóknak, akik a nyílt tárolóeszköz révén lehetőséget kapnak a támogatott kutatások nyomon követésére és értékelésére, valamint befektetések megtérülésére. Ezért várható, hogy az intézményi archívumok hamarosan egyre több felsőoktatási intézmény infrastruktúrájának szerves részévé válnak.

A könyvtárak hagyományosan rendelkeznek a repozitóriumok kialakításához és gondozásához szükséges ismeretekkel – információkezelés, metaadat-készítés (katalogizálás) és archiválás –, így természetes módon válhatnak az intézményi archívumok gazdájává. Sokan a felsőoktatási könyvtárak hanyatlását jövendölték a digitális korban, ám az archívumok gondozásával a könyvtár központi szerepet kaphat az intézményen belül. Ehhez természetesen szemléletváltásra van szükség: a könyvtár már nem csupán külső információkat továbbít az intézmény tagjaihoz, hanem egy ellentétes irányú információáramlás irányítója; az intézményben született dokumentumokat közvetíti a külvilág felé.

Az intézményi repozitóriumok tehát kutatási dokumentumok (lektorált cikkek, e-printek, hallgatói dolgozatok, beszámolók, konferenciaanyagok stb.) kiadóiaként működhetnek, de felhasználhatók az akadémiai intézményekben létrejött, nem publikálásra szánt tartalmak (pl. oktatási anyagok) tárhelyül is. Az archivált anyagok között szerepelhetnek irattári dokumentumok: jegyzőkönyvek, tárgyleírások (évkönyvek, prospektusok), vizsgaeredmények, intézményi, tanszéki, beszámolók, jelentések stb. Ezek nagy része nem publikus, mégis felmerül az igény, hogy elérhető legyenek a kampuszon belül határozott vagy akár határozatlan ideig.

Egy intézményi archívum létrehozása és működtetése költségekkel jár. Szükség van szerverre (ingyenes operációs rendszerrel), és megfelelő méretű tárhelyre. A repozitórium keretrendszerül számos nyílt forráskódú programcsomag között válogathatunk (Dspace, ePrints, Fedora, Archimède, OPUS), és a kereskedelmi szolgáltatók is megjelentek a repozitórium-szoftverpiacon (Open Repository, Digital Commons, Digitool). A humán erőforrás-igényt egy közepes méretű archívum első öt évére vetített tanulmány (*Jones 2006*) a következőkben határozza meg:

- rendszerfejlesztő: az első évben 0,8 FTE (full-time employee = teljes munkaidőben foglalkoztatott alkalmazott), a második évben 0,5 FTE, majd a következő években 0,3 FTE-re csökken, és a karbantartásra korlátozódik;
- metaadat-szerkesztő: az első három évben 0,1 FTE, ami a következő két évben 0,5 FTE-re emelkedik;
- a képzést, népszerűsítést, anyaggyűjtést végző PR-felelős: 0,8 FTE;
- egy felső vezető idejének nem több, mint 0,1%-a, a rendszer kialakításának első két évében.

A felsorolt költségek nem elhanyagolhatók, és a konkrét alkalmazásoknál a fejlesztés újszerűsége, az intézmények tapasztalatlansága miatt pontosan nem prognosztizálhatók, ám összefogással, tapasztalatcserével már a kezdeti szakaszban kordában tarthatók. Ha a szolgáltatás sikeres (az anyaintézmény „megveszi”, a felhasználók körében népszerűvé válik), a további fejlesztésekhez, esetleg a metaadatok gondozásához, hozzáadott értékű szolgáltatásokhoz nem lesz nehéz forrást keresni.

3. ábra Kategóriák és gyűjtemények a DEA-ban

A Debreceni Egyetem elektronikus Archívuma

A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) az egyetem Szilárdtest fizikai tanszékének kezdeményezését átvállalva kezdte el 2006 tavaszán a Debreceni Egyetem elektronikus Archívumának (DEA) kialakítását (<http://dspace.lib.unideb.hu:8080/dspace/>). A kezdeményező tanszék a Dspace keretrendszert választotta, ezért a DEA is ezt a szoftvert használja. Az egyetemen beszerzésre kijelölt tekintélyes méretű tárhely alkalmasnak látszik az összegyűjtött dokumentumok hosszú távú tárolására.

Szerkezet

Az archívum szerkezete kategóriákba rendezett gyűjteményekre tagolódik, amelyek az egyetem szervezeti felépítését követik. A kategóriákat és gyűjteményeket fokozatosan, a jelentkező igények szerint alakítjuk ki, ami azt jelenti, hogy csak olyan egységeknek hozunk létre gyűjteményt, amelyek jelzik archiválási szándékukat (3. ábra).

Tartalom

A DEA-ban közreadható dokumentumok jogi kereteit az Szjt. 30. §, az Szjt. 38. § (5), a 117/2004. (IV. 28.) Kormányrendelet, az 51/2001. (IV.3.) Kormányrendelet 40–41. § (33/2007. (III. 7.) Kormányrendelet 11. §), valamint a Debreceni Egyetem szellemi tulajdon-kezelési szabályzata jelöli ki. Az

archívumban tárolható dokumentumok körét a felsorolt rendelkezések figyelembe vételével a következőkben határoztuk meg:

Digitalizált anyagok

A DEENK-ben az előző évek alatt pályázati forrásokból támogatott projektekben körülbelül száz-ezer oldalnyi könyv, folyóirat, színlap és kotta digitalizálását végeztük el. Ezek kezelése, szolgáltatása azonban a mennyiségi növekedés és a különböző hozzáférési korlátok miatt nehézkessé vált. Az Szjt. 38. § (5) bek., illetve ennek kiegészítése, a 117/2004. (IV. 28.) Kormányrendelettel lehetővé teszi, hogy a könyvtárak a gyűjteményükben lévő műveket saját helyiségeikben az ezzel a céllal üzembe állított számítógépes képernyőkön tudományos kutatás, vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság bizonyos tagjai számára szabadon megjeleníthessék. A DEA autentikációs rendszerével és jól definiálható hozzáférési szintjeivel megfelelőnek tűnik digitalizált anyagaink, valamint az említett kormányrendelet értelmében megjeleníthető dokumentumaink szolgáltatására.

Disszertációk és tézisek

Az 51/2001. (IV. 3.) Kormányrendelet 40–41. §-a rendelkezik a PhD dolgozatok kötelező nyilvánosságra hozataláról az Oktatási és Kulturális Minisztérium doktori adatbázisában (<http://phd.om.hu>) és az egyetem honlapján. E rendelkezés értelmében a DEA-ban tárolhatók és korlátozás nélkül szolgáltathatók a Debreceni Egyetem doktori iskoláiban elfogadott disszertációk és azok tézisei, ha az

egyetem hivatalos archívumaként elismeri a DEA-t. A 2007 márciusában megjelent 33/2007. (III. 7.) Kormányrendelet ide vonatkozó 11. §-a a felsőoktatási intézmények kizárólagos hatáskörébe utalja a doktori értekezések és azok tézisei nyilvántartását, és nyilvánosságra hozatalát. A nyilvánosságra hozatal részletes szabályait a doktori szabályzat határozza meg, a Debreceni Egyetemen a következőképpen: „A sikeres doktori védést követő 30 napon belül a tudományterületi doktori tanács az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár rendelkezésére bocsátja az elektronikus formában készült doktori értekezést és téziseket, valamint az értekezés egy nyomtatott példányát, és erről igazolást állít ki a Tudományos Igazgatóság részére. A doktori oklevél csak az igazolás birtokában adható ki.” E szabályzat értelmében a DEA a doktori fokozatszerzés részévé válik.

Hallgatói dolgozatok

A szakdolgozatok, diplomamunkák évente több száz tétellel gyarapodó halmaza jelentős dilemma elé állítja a felsőoktatási intézmények egységeit. A tanácstalanság oka talán a kérdés szabályozatlanságában rejlik: központi rendelkezés hiányában a helyzet intézményenként, sőt tanszékenként változó lehet. A Debreceni Egyetemen a tanulmányi és vizsgaszabályzat rendelkezése szerint a hallgatók tanulmányaikat szakdolgozat, illetve diplomamunka elkészítésével fejezik be. A dokumentumtípus nem tartozik az egyetem szellemi tulajdon-kezelési szabályzatának hatálya alá. Az iratkezelési szabályzat szerint nem selejtezhető, 15 év után levéltárba adható dokumentumokról van szó. Szolgáltatási kötelezettségről nincs rendelkezés, ám a hallgatói dolgozatok a felsőéves diákok körében igen keresettek. A nyomtatott dolgozatok az egyetem területén pincékben, folyosókon, raktárakban több száz polcfolyóméteren található. Egyre több tanszék kéri a dolgozatokat elektronikus formában; egy évfolyam termése egyetlen lemezen elfér, ám nincs megoldva sem a szolgáltatás, sem a dokumentumok védelme, mivel sokszor Word formátumban tárolják őket. A DEA lehetőséget nyújt arra, hogy meghatározott felhasználói csoportoknak vagy bizonyos IP-címekről hozzáférhetővé tegyük a dolgozatokat, míg mások csak azok rövid vagy részletes metaadat-rekordját tekinthetik meg.

Kutatási anyagok (pre- vagy postprintek, munkaanyagok)

A DEA-ban a nyílt hozzáférés (open access) eredeti szellemiségének megfelelően kívánjuk tárolni és szolgáltatni az egyetemen dolgozók kutatási eredményeit a kiadói copyright-politika és a sze-

mélyes rendelkezések maximális tiszteletben tartásával.

Oktatási segédletek, előadásanyagok

Gyakran keresik a könyvtárban az egyes intézeti honlapokon elszórtan található előadásanyagokat, jegyzeteket, vizsgakérdéseket. Ezek ideális, rendszerezett gyűjtőhelye lehet az intézményi archívum.

Intézményi dokumentáció

A DEA-ban biztonságosan archiválhatók az egyetemi karok évkönyvei és egyéb dokumentációi.

Biztonság, hozzáférési szintek

Dokumentumokat az arra jogosult használók tölthetnek fel az archívum gyűjteményeibe. A feltöltéskor metaadatokat (szerző, cím, sorozat, ISBN, ISSN, dokumentumtípus, nyelv, kulcsszavak, összefoglaló stb.) adhatunk meg. A feltöltés és az adatok ellenőrzése után egy kötelező (a gyűjtemény egészére vonatkozó) és egy választható (*Creative Commons*) licenc csatolható a dokumentumhoz. Valamennyi dokumentum független elérést lehetővé tevő *Universal Resource Identifier (URI)* címet kap, amely nem érzékeny a dokumentum későbbi helyzetváltoztatására. A feltöltést végző személy e-mailben automatikus értesítést kap a művelet sikeréről.

A repozitórium tartalmának elérését három szintre korlátoztuk. Az első szinten csupán a dokumentum rövid adatai (cím, szerző, a feltöltés ideje) tekinthetők meg, a második szinten hozzáférhetünk valamennyi metaadatához, a harmadik szinten a teljes szöveg is letölthető. A hozzáférési szinteket IP-alapú, illetve jelszavas bejelentkezéssel kontrolláljuk. Feltöltési, illetve elérési jogosultságot egyénenként vagy csoportonként adhat az adminisztrátor. Az azonosítás könnyített tárolóeléréssel (*Lightweight Directory Access Protocol = LDAP*) is történhet.

Az elérés korlátozása nem egyezik meg a nyílt hozzáférés alapelveivel, de a technológiát kihasználva más, csak meghatározott felhasználói csoportok számára elérhető tartalmakat is szolgáltatunk (szakdolgozatok, egyes szakok hallgatóinak készített oktatási anyagok, a könyvtárnak az Szjt. értelmében digitalizált dokumentumai). Ezeknek a tartalmaknak, illetve metaadataiknak az elérhetőségét a regiszter-szolgáltatásokból az adatbázis OAI-PMH kompatibilitása teszi lehetővé, amely a <http://re.cs.uct.ac.za/> oldalon tesztelhető

Open Archives Initiative - Repository Explorer
explorer version - 1.46c : protocol version - 1.0/1.1/2.0 : December 2006

This site presents an interface to interactively test archives for compliance with the OAI Protocol for Metadata Harvesting [[Click here for details](#)]

JavaScript is required

Note: To avoid HTTP errors, please wait for each page to finish loading before clicking on any link.

Enter the OAI baseURL :

OR

Select from the list :

[[View Archive Website](#)] [[Test the specified/selected baseURL](#)]

Verbs	Parameters
Identify List Metadata Formats List Sets	from (eg., YYYY-MM-DD) : <input type="text"/> until (eg., YYYY-MM-DD) : <input type="text"/> metadataPrefix : <input type="text"/>

4. ábra OAI-PMH kompatibilitás az eléréshez

Web [Képek](#) [Csoportok](#) [Webcímár](#)

Google [Speciális keresés](#)
[Beállítások](#)

Keresés: Web Magyar oldalak Oldalak ebből az országból: Magyarország

Web A(z) "melanoma sejtvonalak" kifejezés 1-10. találatja az összes, kb. 63 találatból.

[PDF] [EGYETEMI DOKTORI \(Ph.D.\) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI HUMÁN MALIGNUS MELANOMA ...](#)
 Fájlformátum: PDF/Adobe Acrobat
 FISH és CGH módszerek adaptálása, **melanoma sejtvonalak** genetikai ... **Melanoma sejtvonalak** összehasonlítása molekuláris genetikai módszerekkel.....37 ...
[dspace.lib.unideb.hu:8080/dspace/bitstream/2437/438/1/Adam_Zsuzsa_ertekezes.pdf](#) - [Hasonló oldalak](#)

[PDF] [EGYETEMI DOKTORI \(PhD\) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI Humán malignus melanoma ...](#)
 Fájlformátum: PDF/Adobe Acrobat
 A **melanoma sejtvonalak** DNS tartalmának meghatározása az irodalomban. leírt protokoll alapján történt. A feltripszinezett sejteket hideg PBS-el ...
[dspace.lib.unideb.hu:8080/dspace/bitstream/2437/438/3/Adam_Zsuzsa_tezis_magyar.pdf](#) - [Hasonló oldalak](#)

5. ábra Google találatok a DEA-ból

(4. ábra). A DEA-t a Google is indexeli, a dokumentumok teljes szövegéből is ad találatokat (5. ábra).

Népszerűsítés, anyaggyűjtés, PR

A Debreceni Egyetemen évtizedes hagyománya van a hallgatók könyvtár-informatikai képzésének, egyes karokon kötelező. A dolgozók szervezett tájékoztatására azonban még nem került sor. Tájékoztatási eszközeink a weblapon történő kom-

munikáción és az alkalmi személyes (egyes tudományterületeken egészen ritka) könyvtárlátogatásokon kívül a hírlevelekre korlátozódnak, amelyek azonban nem jutnak el mindenkire, illetve a levélszemétbe keveredve selejteződnek.

A DEA fejlesztése két régi szolgáltatás – a webterület és az Egyetemi Bibliográfia – megújításával egy időben kezdődött, így különösen aktuálissá vált a kutatókkal történő személyes találkozó. A tájékoztató előadásokat az egyetem egységei-

nek jellegéhez és méretéhez szabjuk. Kihasználunk néhány kari összdolgozói értekezletet, de a bemutatók többsége kisebb egységekben, tanszéki, intézeti, klinikai (referáló) megbeszélések keretében zajlik. Mivel hasonló kezdeményezésre még nem került sor az Egyetemi Könyvtár történetében, ez jóval többet jelent az újdonságok ismertetésénél. Szót ejtünk az adott egység dolgozóinak érdeklődési körébe tartozó adatbázisokról, elektronikus szolgáltatásokról is, és javaslatot teszünk, illetve kérünk a folyamatos kapcsolattartás csatornáinak kidolgozására. Törekszünk arra, hogy megnyíljon a visszacsatolás útja, így a felhasználói igények ismeretében dolgozhatunk tovább. A Debreceni Egyetemen reprezentált tudományterületek skálája rendkívül széles, ezért fejlesztéseink sikerének egyik kulcsa lehet, hogy találunk-e a területek különböző ismeretszerzési, kutatási szokásainak megfelelő megoldásokat.

Az elmúlt évben több kar döntött úgy, hogy szakdolgozataikat a DEA-ban helyezik el. A retrospektív anyag feltöltését könyvtárosok végzik, de mivel a szakdolgozatok szerzői joga a hallgatót illeti meg (s az utólagos engedélykérésre nincs lehetőségünk), ezeket a gyűjteményrészeket zárt hálózaton tesszük elérhetővé mint a DEENK állományának részét képező digitális dokumentumokat. 2007-től kísérletet teszünk a hallgatói feltöltésekre. A kurrens anyag feltöltésekor a hallgatók elhelyezési megállapodást írnak alá, amelyben tudomásul veszik a kar döntését a dolgozatok hozzáférhetőségéről, ami lehet korlátlan vagy korlátozott.

2006-ban a *DE Orvos- és Egészségtudományi Centrum*ának doktori iskoláiban készült PhD dolgozatok archiválását kezdtük el. Megindult a közel 100 000 oldalnyi digitalizált dokumentum importálása a DEA-ba, és az archívum fokozatosan bővül oktatási anyagokkal, szabályzatokkal. A tartalom-bővítés következő lépéseként igyekszünk a tudományos dolgozatok szerzői változatát megjelentetni.

Az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár elsőrendű szempontja, hogy szolgáltatásaiból egységes informatikai rendszert alakítson ki. Összekötöttük a DEA-t katalógusrekordjainkkal, tehát a katalógustétel 856-os MARC mezejében feltüntetjük a dokumentum URI-jét (a *Handle* rendszeren <http://www.handle.net/> átfűzött URL, amely helyváltoztatásoktól független azonosítót nyújt a digitális objektumoknak). Jelenleg az archívum és az Egyetemi Bibliográfia adatbázisának összekapcsolása, esetleges integrálásuk módjának vizsgálata

zajlik. Célunk, hogy egyrészt számba vegyük az egyetem tudományos termését a bibliográfiai adatbázisban, másrészt lehetőség szerint hozzáférhetővé tesszük a dokumentumok teljes szövegét. A kutatók támogatását valószínűleg csak akkor nyerhetjük meg, ha felhasználóbarát módon, egyszeri bevittel mindkét adatbázisban szerepeltetjük a tételeket. Az Egyetemi Bibliográfia Z39.50 szerveren keresztül referenz-szoftverrel (*Reference Manager, EndNote*) lekérdezhető, így a találati listák a különböző tudományterületek formai követelményeinek megfelelően formázhatók.

2006 novemberében a Debreceni Egyetem Szenátusa elfogadta az „Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Működési Rendjé”-t, amelyben az alapszolgáltatások között szerepel a DEA fejlesztése, gondozása és üzemeltetése. Ezzel megtettük az első sikeres lépést ahhoz, hogy az archívum az egyetem infrastruktúrájának szerves részévé, a tudományos munkafolyamat alapelemévé váljon.

Hogyan tovább?

A DEA fejlesztése több fronton, folyamatosan zajlik, és rengeteg a tennivaló. Rendkívül fontos a folyamatos népszerűsítés, a tudatosság kialakítása a felhasználók, az egyetem vezetése és a könyvtáros kollégák körében is. Újra és újra, újabb és újabb érvekkel kell felkelteni az érdeklődést az új szemléletmódot feltételező szolgáltatás iránt. Szükség van valamennyi dokumentum és gyűjtemény jogi körülményeinek tisztázására: a feladat ellátását nehezíti a szabályozás többféle értelmezhetősége, illetve hiánya egyes dokumentumoknál.

Az első év tapasztalatai alapján elkezdődhet az archívum szabályzatainak, munkafolyamatainak, licencrendszerének kidolgozása, valamint a DEA gyűjteményépítési stratégiájának kialakítása. Problémát jelent az erőforrás-igény felmérése, ám az már látható, hogy állandó munkaerőre van szükség a szolgáltatás rendszerbe való integráláshoz, a metaadatok gondozásához és a közönségkapcsolatok fejlesztéséhez.

Összegzés

Könyvtár-menedzseri szemmel tekintve az intézményi repertórium a felsőoktatási könyvtár létjogosultságának igazolásához szükséges iránymutató eszköz.

Olyan szolgáltatást indítunk, amely nagymértékben felhasználó-központú, nem hagyományos könyvtár-

ri rendszerszintű, annál jóval egyszerűbb: kevesebb, ugyanakkor több. Megváltozhat a könyvtárak szerepe a publikációs folyamatban (passzív közvetítőből aktív, közreadói szerepre) és az anyaintézmény prioritási struktúrájában.

Hazánkban növekvő érdeklődés tapasztalható az intézményi archívumok kialakítása iránt. 2006 novemberében Miskolcon rendezett szakmai napon került terítékre a téma, létrejött egy levelezőlista (*gitar-l@uni-miskolc.hu*) a problémák felismerésére, megfogalmazására. Átfogó hazai tanulmányok, helyzetelemzés, útmutató hiányában azonban mindenki csak a saját kárán tanul. Talán itt van az ideje, hogy összefogva, egymást segítve jussunk előre.

Irodalom

- ATKINSON, R.–ROSENKRANTZ, M.: Fostering Open Access at CUL by the use of Open Access Repositories (OARs). <http://hdl.handle.net/1813/2180> [2007. január 15.]
- BÁNHEGYI Zsolt.: Nyílt hozzáférés kezdeményezés (Open Access Initiative) – Kitekintés és körkép. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 50. köt. 6–7. sz. 2003. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2093&issue_id=66 [2007. január 15.]
- Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 2002. október 22. http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf [2007. január 15.]
- Bethesda Statement on Open Access Publishing, 2003. június 20. <http://www.wsis-si.org/mdpi-bethesda.pdf> [2007. január 15.]
- Budapest Open Access Initiative, 2002. február 14. <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml> [2007. január 15.]
- BJÖRK, Bo-Christer: Szabad hozzáférés a tudományos publikációkhoz: akadályok a változás útjában (tömörítette Koltay Tibor). = Könyvtári Figyelő, 50. köt. 4. sz. 2004. p. 342–343. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00053/bjork.html> [2007. január 15.]
- HARNAD, Stevan: Scholarly skywriting and the publication continuum of scientific inquiry. = Psychological Science, 1. köt. 6. sz. 1990. p. 342–343. <http://eprints.ecs.soton.ac.uk/1894> [2007. január 15.]
- HARNAD, Stevan: The Implementation of the Berlin Declaration on Open Access. Report on the Berlin 3 Meeting Held 28 February–1 March 2005, Southampton, UK. = D-Lib Magazine, 11. köt. 3. sz. 2005. <http://www.dlib.org/dlib/march05/harnad/03harnad.html> [2007. január 15.]
- HEY, Jessie M.N.–SIMPSON, Pauline–CARR, Leslie A.: The TARDIS Route Map to Open Access: developing an Institutional Repository Model. = ELPUB2005 From Author to Reader: Challenges for the Digital Content Chain: Proceedings of the 9th ICC International Conference on Electronic Publishing, Katholieke Universiteit Leuven, Leuven-Heverlee, Belgium, 8–10 June 2005. Leuven, Peeters Publishing, 2005. p. 179–182. <http://eprints.soton.ac.uk/16262/> [2007. január 15.]
- JONES, Richard–ANDREW, Theo–MacCOLL, John: The Institutional Repository. Oxford, Chandos, 2006. 247 p.
- KOLTAY Tibor–TÓTH Erika: A tudományos publikációkhoz való szabad hozzáférés irodalma Magyarországon. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 53. köt. 3. sz. 2006. p. 128–132.
- LYNCH, Clifford A.: Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age. = ARL Bimonthly Report, 226. sz. 2003. febr. <http://www.arl.org/newsltr/226/ir.html> [2006. február 3.]

Beérkezett: 2007. II. 12-én.

Karácsony Gyöngyi

a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár főigazgató-helyettese.

E-mail: gyk@lib.unideb.hu

Emerald – celebrating 40 years in publishing!

Established in 1967, Emerald Group Publishing Limited has supported the needs of librarians and information professionals world-wide for over 40 years...

www.emeraldinsight.com

EmeraldManagementXtra

Emerald Management Xtra, the essential online management database, was created after gaining a deep understanding of the real needs and pressures faced by business schools, universities and information professionals world-wide.

Emerald Management Xtra in 2007 comprises:

- Over 160 journals containing 65,000 full text articles – from a wide variety of subject areas including International Business, Innovation and Enterprise, Marketing and Organizational Development
- 190,000 reviews taken from 300 top management journals such as *Harvard Business Review*, *MIT Sloan Management Review*, *Journal of Marketing* and *Accounting Horizons*

- The Emerald Collections – includes over 1,000 case studies and book reviews, literature reviews, key management readings and over 300 interviews with leading figures within the industry
- Extra support and guidance for all your users, including tailored resources for: librarians, students, faculties, authors, researchers, deans and managers
- An institution-wide licence allowing all your users unrestricted access to Emerald Management Xtra, both on and off site.

If you would like further information or to take a free evaluation of this product, please e-mail:

Marcin Dembowski – mdembowski@emeraldinsight.com
or Ashley Rees – arees@emeraldinsight.com

The world's leading publisher of management journals and databases

Czeglédi László

E-learning könyvtár: a fogalom és a megvalósítás*

A könyvtár és az oktatás kapcsolata az elmúlt évszázadokban sokat változott, alakult, de mindig létezett közöttük szorosabb, némelykor pedig távolságtartó, laza kötelék. A jelenkor tendenciái azt mutatják, hogy ez a kapcsolat egyre szorosabbra fonódik, és az oktatási formák módosulásával, az IKT eszközök terjedésével a folyamat a könyvtárak részéről sürgős és alapvető változásokat igényel. A könyvtáraknak fel kell vállalni olyan feladatokat is, amelyek számukra esetleg szokatlanok, vagy a könyvtári környezetben még idegenek, de nem ismeretlenek. Az egyik ilyen fontos feladat az egyre inkább teret nyerő e-learning képzésmenedzsment-rendszerek aktív támogatása. Ennek kérdései részben még kiforratlanok. Kidolgozásukra, finomításukra számos kutató keresi az optimális megoldásokat, válaszokat világszerte.

Bevezetés

Az olvasó elnézését kérem, amiért esetleg túl távolról indítom a téma tárgyalását, de egy új, vagy új köntösbe bújt fogalom körüljárásakor a kutató szeretné annak háttérét megvilágítani, szükségességét igazolni.

Nemrég még csak tervezgettük a jövő könyvtárát, megpróbáltuk elképzelni milyen is lesz az. Túlestünk a *Gutenberg-galaxis* válságán, elmúlását előrevetítő jóslatokon (tudjuk, hogy erre még jócskán várni kell), hiszen a könyvkiadás mára soha nem látott méreteket öltött. Megmaradt bennünk a kép a hagyományos könyvtárról, és megmaradt a hagyományos könyvtár is, bár bizonyos metamorfózisok azért sokat változtattak az összképen. Sokféle elképzelés élt azzal kapcsolatban, hogy hová vezetnek ezek a transzformációk, és voltak, amelyek valóra váltak, de voltak irányt tévesztett elgondolások is. A lehetséges jövő számos változata is megjelenik például *Bruce A. Shuman* érdekes és szellemes könyvében, ahol 2015-re a nyilvános könyvtár nyom nélkül eltűnhet, vagy egy hatalmas, üres emlékművé válhat. De szóba kerül, mint az elektronikus papír felfedezése előtt létező közkedvelt hely, és kirajzolódik a könyvtárban VR sisakkal a fején, egzotikus kalandokat élvező „olvasó” képe is. [1]

Néhány év múlva azonban egyszerre a jövő könyvtárában találtuk magunkat, és azt láttuk, hogy itt is van könyvtáros, vannak könyvek és olvasók is. Őket ma már inkább felhasználóknak

hívjuk, bár számomra ez éppoly rideg és minden érzéstől mentes fogalom, mint a későbbiekben említett ismert idegen kifejezések. De folytatva a sort, nem tűntek el a könyvtári terek sem, inkább szélesedtek, helyet adva a virtuális valóság eszközeinek – lásd például a *Bibliotheca Alexandrina* új épületének impozáns, tágas tereit. Rá kellett ébrednünk, hogy a feladat és a probléma nem feltétlenül az (nem csak az), hogy a könyvtárakat beszuszokoljuk a számítógépek memóriájába, hanem meg kell fordítani a dolgot: elsőként az e-világnak kell megfelelő teret kialakítani a könyvtári gondolkodásban és a valóságos könyvtári terekben, hogy együtt, egymás mellett és egymást támogatva szolgálják a változatlan célt, az információhoz való egyetemes hozzáférést. Azt is be kellett látni mindkét oldal szószólóinak, hogy hitelesen és érdemlegesen nem létezhet egymás nélkül a két dimenzió.

Az információáradat, és áramlásának, változásának gyorsasága a tanítás-tanulás folyamatát is kizökkentette nyugalmából. Már évtizedekkel ezelőtt is soknak ítéltük az iskolákban elsajátítandó tananyag mennyiségét, és ez azóta csak növekedett. Az ember számos korlátai közül pedig az egyik az, hogy azonos idő alatt nem tud egyre több és több információt befogadni, adott idő alatt nem

*A cikk anyaga részben elhangzott az *Agria Media 2006*. Információtechnikai és Oktatástechnológiai Konferencia és Kiállítás, ICI-5 Nemzetközi Informatikai Konferencia, Forrásközpontok és könyvtárak az információs társadalomban szekciójában. (Eger, 2006. november 6–7.)

vagyunk képesek több könyvet elolvasni, tartalmát megtanulni. Márpedig a tanulásra fordított időmennyisége, az iskolás évek hossza régóta változatlan. A módszertanok végül eljutottak arra a megállapításra, hogy bizonyos információk elsajátítása sokkal egyszerűbb és gyorsabb a virtuális térben, mint a nyomtatott média segítségével. Megjelent a titokzatos *e-learning* fogalom, amelyet lehet vitatni, de létjogosultságát megkérdőjelezni értelmetlen.

Miért volt szükség ezekre a bevezető gondolatokra? Azt szeretném elérni, hogy a címben előrevetített *e-learning* könyvtár fogalomra első látásra ne tekintsünk úgy, mint egy újabb divatos „nyugati” jövevényre (egyébként is inkább keleti). A könyvtáraknak vállalniuk kell az *e-learning* támogatását az elnevezéstől függetlenül, és nem passzív, hanem aktív, sőt interaktív módon. A könyvtárak ebben a történetben jelenleg egy lépni készülő emberhez hasonlítanak, aki már felemelte a lábát, de a szeme még a továbblépésre kiszemelt terület szilárdságát latolgatja. A dolgok azonban nem várnak meg bennünket, elmennek mellettünk, és ismét behozhatatlanul lemaradunk egy olyan területen, ahol a könyvtáraknak kezdeményező szerepet kellene betölteniük – amint a világ számos országában ezt meg is teszik.

A háttér

A könyvtári rendszerek és az *e-learning* rendszerek közötti interakció változatos utakon valósulhat meg. A jelenlegi megvalósítások többsége a két rendszer társításának, különböző szempontok és követelmények szerinti összekapcsolásának eredménye. Ritkán találkozhatunk tisztán *e-learning* könyvtári megoldással, általában a hagyományos könyvtári szolgáltatások közé beépített elektronikus dokumentumszolgáltatás a jellemző megoldás. Kevés könyvtárnak van lehetősége arra, hogy el tudja látni, meg tudja oldani az *e-learning* könyvtárak működésének pedagógiai elemeit. Ez a probléma előrevetíti az *e-learning* könyvtárak, *e-learning* módszertanok megjelenését a felsőfokú könyvtárosképzésben, elsősorban az MA képzésre összpontosítva. A könyvtárosképzés felsőoktatási evolúcióját áttekintve számos oktatásfejlesztési forradalomról kapunk képet – az oktatási formák kialakulásán, a képzés szakcsoportjainak meghatározásán keresztül az informatikai infrastruktúra kialakításáig –, [2] amelyeknek egyenes következménye kell, hogy legyen egy *e-learninget* támogató képzési ágazat létrehozása, szorosan kapcsolódva

a virtuális tanulási környezetek módszertani oldalához.

Az *e-learning* mint oktatási alkalmazás egyre szélesebb körben terjed hazánkban is. Az *e-learning* program a digitális írástudást jelöli meg az egyik alapkészségként, amely az IKT készségekkel karöltve új lehetőségeket, és emellett új nehézségeket teremthet, mint például a digitális megosztottságból következő társadalmi kirekesztettség. Ennek áthidalásához új tanulási környezet szükséges, amely sok esetben ötvözi az *e-learning* és a hagyományos oktatás módszereit. [3] Fontos hangsúlyozni ezt az ötvözetet, ugyanis manapság hajlamosak vagyunk kicsit előreszaladni – mintegy útmutatásként –, majd elfeledjük, miért is haladunk elől, és nem gondolunk a mögöttünk lemaradókra. Jó példa erre az az eset, amikor a már megszokott kivetítő meghibásodása után érezhetően visszaesett az iskolai tanórákon az informatikai produktivitas, máskor pedig a pedagógusok zárkóztak fel nehezen a korszerű technikához. [4] A megoldás mindig az említett ötvöződés helyes arányú gyakorlata, hiszen a multimédia-alkalmazások és a hipertextek – számos új elem alkalmazása mellett – a hagyományos tananyagok előnyös sajátosságait is képesek visszaadni.

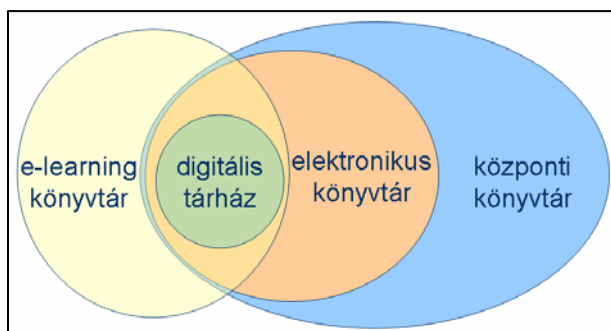
Az *Oktatási Informatikai Stratégia* egyik kitűzött és folyamatban lévő programja a digitális tananyagtár létrehozása. Ezen belül a tankönyv-digitalizálás feladatákként a következőt jelöli meg (minden egyéb magyarázat nélkül): „Feladat a tankönyvek papíralapú megjelenésének kiváltása digitális formában tárolt tartalmakkal.” [5] A fentebb leírtak figyelembevételével ez így kicsit különös, túl általános megfogalmazás. Szintén megvalósítandó célként jelöli meg a digitális könyvtárak, információs központok létrehozását, amelyek „az ügyfelek kiszolgálásán túl az oktatás informatikai fejlesztésekben innovációs, módszertani és kompetencia központ szerepeket is betölthetnek”. [6]

Ezzel elérkeztünk az egyik kulcsfontosságú feladathoz, nevezetesen az *e-learning* könyvtár fogalom tartalmának tisztázásához, és az oktatási rendszerben betöltött helyének vizsgálatához.

Az *e-learning* könyvtár, és helye az oktatási rendszerben

A szakirodalom, és még inkább a híradás jellegű irodalom olvasásakor némi bizonytalanság tapasztalható az *e-learning* könyvtár kifejezés használata

körül. Leginkább szembetűnő, hogy ritkán találkozunk a használatával, helyette más, nem kompatibilis fogalmakra akadunk. Elsősorban a digitális könyvtár, és ritkábban az elektronikus könyvtár kifejezések használata a jellemző. Szükség van a három fogalom különválasztására, bár az elektronikus és digitális könyvtár fogalmakat gyakran szinonimaként használják. A közöttük lévő különbség azonban elég egyszerűen megfogalmazható. Az elektronikus könyvtár fogalom főként a technikára, a felszereltségre, azaz elsősorban a hardverre vonatkozik; egy elektronikus eszközzel (számítógépek, különböző perifériák, hálózatok stb.) felszerelt könyvtárat jelent, amely más könyvtárak állományára is támaszkodik a szolgáltatások szervezésében és teljesítésében. Emellett az elektronikus jelző utal a könyvtár állományának hordozóira is, de meg kell jegyezni, hogy állományát tekintve jelentős, tisztán elektronikus könyvtár ma még viszonylag kevés létezik. A fogalom – a hardver mellett – többnyire az elektronikus katalógus építését takarja. [7] A digitális könyvtár a digitális dokumentumok tárháza, tehát – maradván az előbbi terminológiánál – a digitális tartalom a szoftver. Már jelzőjének jelentésében is eltér az elektronikus könyvtár fogalmától, hiszen a digitális kifejezés a számítógép számára értelmezhető módon, bináris jelek formájában tárolt adatokra utal. Az e-learning könyvtár azonban lefedi ezen kifejezések jelentés-tartalmát, és több ezeknél (1. ábra).

1. ábra Az e-learning könyvtár helye az intézményi könyvtári rendszerben

A másik jellemző előfordulás, amikor az e-learning könyvtár kifejezést nem megfelelő értelemben, vagy eltérő értelemben használják. Ilyenkor általában online tanfolyamokhoz, mintegy mellékletként nyújtott elektronikus szövegek táráról, vagy egy kifejezetten elektronikus szervezett tanulási környezethez nyújtott szoftveres segítségről (szoftvercsomagról) beszélhetünk. Az e-learning könyvtár ezzel szemben nem csak multimédia alkalmazások és elektronikus módon tárolt szöve-

gek gyűjteménye, valamint ezek online úton történő szolgáltatása.

E-learning környezetbe integrálni egy digitális könyvtárat meglehetősen bonyolult feladat, amelynek megoldásához a következő feltételek javasoltak. [8]

A digitális tárház

- tartalmazza az összes releváns tanulási forrást;
- logikus kategóriákba osztályozza a forrásokat;
- tárgyszórendszert fejleszt, és tezauruszt tartalmaz;
- indexekkel és keresőszerkezetekkel rendelkezik; és
- folyamatosan finomítja a különböző kategóriák osztályozását.

Az e-learning könyvtárnak egy szervezett tanulási környezetbe (MLE = *Managed Learning Environments*) ágyazott virtuális tanulási környezet (VLE = *Virtual Learning Environments*) részeként kell működnie, segítve a könyvtár által támogatott e-learninget. Az e-learning könyvtár ehhez különböző támogatásokat tud létrehozni [9]:

- Igény szerinti e-learning: a tanulók ellátása igény szerinti tananyagokkal, elektronikus teljes szövegekkel és/vagy multimédia-adatbázisokkal, VOD (Video-On-Demand) stb. útján.
- Élő, online e-learning: szinkronikus programok nyújtása a referenz-könyvtárosok és a felhasználók között.
- Tudásalapú csomagok: tanulási tartalmakat magába foglaló elektronikus adatbázisok építése kereshető környezetben.
- Szimuláció-alapú tanulás: a tanulók ellátása interaktív tartalommal egy szimulációs játszótéren; például egy digitális könyvtárban létrehozott virtuális valóságon keresztül.

Az e-learning könyvtár kifejezés szűkebb és tágabb értelemben is vizsgálható. Szűkebb értelemben tartalmazza és szolgáltatja azokat az elektronikus tanulási forrásokat, amelyek az előbbieken felsorolt tanulási formákat támogatják, tehát az oktatási-tanulási tevékenységhez jól kereshető, könnyen hozzáférhető tanulási forrásokat és szemléltető anyagokat nyújtanak. A tágabban értelmezett e-learning könyvtár mindezek mellett a különböző tanulási elméletek alkalmazásával segítséget nyújt a tananyagkészítéshez és -fejlesztéshez, külső források eléréséhez, valamint olyan virtuális és hagyományos tanulási környezetet teremt, amely a tanulók és az oktatók kutatómunkájával kapcsolatos igényeket is ki tudja elégíteni.

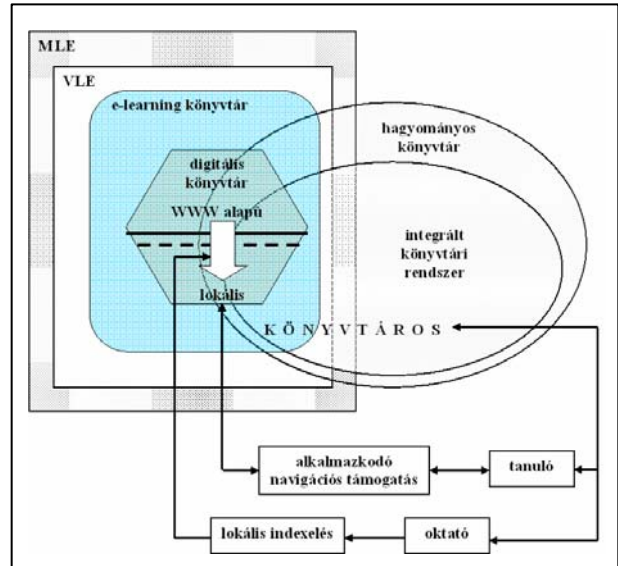
Az e-learning könyvtár szerkezete és fogalma

Manapság már számos digitális könyvtár létezik, és ezek szép számmal gyűjtik a webről a multimédiás forrásokat. Ezen könyvtárak fejlesztői az indexelés, visszakeresés és a megjelenítés eszközeire helyezik a hangsúlyt, hiszen elsősorban ezek szükségesek a web-alapú tanulást elősegítő digitális könyvtárak építéséhez. Ennek megfelelően a kutatók olyan e-learning könyvtárak kiépítését javasolják, amelyek három alapvető modulból állnak: digitális tárház (a tanulás forrásai), lokális indexelő támogatás, alkalmazkodó navigációs támogatás. [10] Ezek kialakításához és működtetéséhez, valamint az e-learning könyvtári szolgáltatások fenntartásához olyan szakemberekre van szükség, akik rendelkeznek a médiakompetencia minden tulajdonságával, azaz képesek „hatékony és kreatív média-használatra”, sőt képesek új média tervezésére, továbbfejlesztésre. [11] A közoktatásban lerakott alapok után a felsőoktatásra vár, hogy ezeket a képességeket magas szintre emelje. Így a felsőfokú könyvtárosképzésben is helyet kell kapnia ilyen irányú ismeretek megszerzésének, megoldva azt, hogy a leendő könyvtárosok képesek legyenek az új tanulási módszerek támogatására, és háttérének megteremtésére az IKT eszközök széles körű használatával. Ezeket figyelembe véve tekintsük át az e-learning könyvtár vázlatos szerkezetét, szereplőivel és környezetével összhangban (2. ábra).

A fő modulok egymásra épülve, egymással összhangban működnek. Működésük lényege röviden összefoglalva a következő:

1. A digitális tárházak alapvetően kétféle forrásindexet használnak. Az egyik csoport a „mit tanuljunk” (WTL = *what to learn*), a másik a „hogyan tanuljunk” (HTL = *how to learn*) kérdésekre ad választ. A WTL indexek a különböző témakörökön belül folyamatosan finomított kategóriákba osztályozzák a forrásokat (pl. fizika → dinamika → stb.). Ezek segítségével választhatjuk ki a tanuláshoz szükséges anyagokat. A HTL indexek egyrészt segítenek meghatározni a tanulási fázist (új ismeret, megértés, bevésés), amelyhez a forrást keressük, másrészt itt csatolhatjuk a tanulási fázishoz az optimális médiatípust és kommunikációs csatornát (szöveg, szemléltetés, kérdés-felelet stb.).
2. A forrásokat elsősorban a WTL index, a médiatípusok és a kommunikációs csatornák segítségével osztályozhatjuk. A tanulási fázis beállítása a tanuló tudásszintjétől függ. A digitális tár-

ház szerkezete a tanulási fázisokra épül, amelyek alapján az oktatók kiépíthetik a főként web-alapú központi tárházból a lokális tárházakat. Ezt nevezzük lokális indexelésnek. Ugyanazt a forrást különböző oktatók különböző módon indexelhetik. A lokális tárházakból a tanulási fázisok alapján választhat a tanuló az aktuális témakörrel összefüggő releváns forrásokat.

2. ábra Az e-learning könyvtár szerkezete*

3. Az alkalmazkodó navigációs támogatás fő célja, hogy a különböző források felhasználásával lépésenként segítse egy adott témakör elsajátítását. Megkönnyíti a tanulási fázisok közötti átmenetet, kihasználva a médiatípusok és a kommunikációs csatornák változatosságát. Ha a tanuló zsákutcába jut például a megértő fázisban, akkor szorgalmazza, hogy térjen vissza az új ismeretek forrásaihoz, másfelől pedig, ha befejezi a megértő fázist, akkor ösztönzi, hogy lépjen tovább a bevésés fázisába. A tanulók folyamatos kikérdezésével megállapítható az ismeretek elsajátításának szintje, és ha szükséges, akkor változtatható a médiatípus és a kommunikációs csatorna. Az ismeretek elsajátításának szintje alapján a navigációs támogatás meghatározza a következőkben sorra kerülő tananyagok listáját. Majd a prioritások szerint sorba rendezi ezeket, egyfajta vezetőt adva a tanulóknak, amely alapján ki tudják választani az egyéni tudásszintjükhöz legmegfelelőbb forrást. [12]

* A Hasegawa–Kashihara–Toyoda modell kibővített változata.

Láthatjuk tehát, hogy ebben a rendszerben minden szereplőnek megvan a maga jól körülhatárolt feladata. A könyvtáros fontos szerepet kap a központi digitális tárház kiépítésében, a források osztályozásában, frissítésében. Ehhez a feladathoz tartozik a források összehangolása a különböző médiatípusokkal és kommunikációs csatornákkal. Az oktatók és a könyvtári szakemberek közös munkájának eredményeképpen jönnek létre a lokális tárházak. A könyvtárban, illetve a könyvtári portál felületén kialakított egyéni e-tanulóhelyek pedig a navigációs támogatás részeként segítik a tanulókat az ismeretek elsajátításában, a források közötti eligazodásban.

Az eddig leírtak alapján összefoglalható, definiálható az e-learning könyvtár fogalma:

Az e-learning könyvtár egy szervezett tanulási környezetbe ágyazott virtuális tanulási környezet részeként működő elektronikus könyvtár, amelynek magját egy részben web-alapú digitális tárház képezi. Az oktatási-tanulási tevékenységhez jól kereshető, könnyen hozzáférhető (elektronikus) tanulási forrásokat és szemléltető anyagokat biztosít, segítséget nyújt a tananyagkészítéshez és -fejlesztéshez, külső források eléréséhez, valamint a tanulók és oktatók kutatómunkájával kapcsolatos igények kielégítéséhez. Működését lokális indexelés, alkalmazkodó navigációs támogatás, integrált könyvtári rendszer és hagyományos könyvtári környezet segíti egy olyan interaktív szolgáltatási rendszerben, amelynek állandó szereplői a tanulók, az oktatók, a könyvtárosok, valamint információs és kommunikációs technológiai szakemberek.

A megvalósítás lehetőségei, problémái, példái

A hazai megvalósítások jórészt a digitális könyvtárak és a távoktatási felületek használatának, építésének fokán állnak. Az e-learning térben játszódó könyvtári interakcióknak még kevés hagyománya alakult ki, ennek oka a módszertani, szerkezeti elemek kidolgozatlanágában, esetenként hiányában rejlik. Általánosságban elmondható, hogy kevés a digitális tananyag, és a meglévők szervezettsége, aktualizálása sem mindig megfelelő. A digitális tananyagok mennyiségét tekintve hazai projektjeink közül a *Sulinet Digitális Tudásbázis* [13] megvalósítja egy e-learning könyvtár digitális magját, azonban a hatékony felhasználásához szükséges e-learning könyvtári hátterek nincsenek a potenciális felhasználók birtokában.

A hazánkban működő távoktatási felületek általában jól kidolgozottak, bár az esetek többségében nem bővelkednek digitális tananyagokban, és sem a tanulók, sem az oktatók nem használják ki a bennük rejlő lehetőségek széles skáláját. Alapvető problémaként jelentkezik a távoktatási és e-learning képzésmentedzsment-rendszerek alkalmazásakor a könyvtárral való kapcsolat teljes hiánya. Ez egy idő után odavezethet, hogy elfogy a háttér az e-learning rendszer mögül, a tananyagok elavulnak, hiányossá válnak. Fokozottabban kellene bevonni a könyvtárakat az e-learning támogatásába, így biztosítva ennek alapját, háttérét.

Külföldi felsőoktatási intézmények könyvtárai és más nagy könyvtárak között már számos példát láthatunk általuk támogatott e-learning megoldásokra. Noha ezek között is nehezen találunk önálló e-learning könyvtári szerkezetet tükröző szolgáltatást, ennek ellenére a hagyományos könyvtári struktúrákba beépített e-learning környezetre jól működő megvalósítások léteznek. Ilyen példa a *Roesch Library (University of Dayton)* [14], ahol az e-learning kurzusok már eredetileg is a könyvtár felületén jelennek meg, ami egyébként számos külföldi felsőoktatási intézmény e-learning struktúrájára jellemző. Idesorolható például a *Berkeley Library (University of California)* [15] vagy a *Victoria University Library (Victoria University of Technology, Melbourne)* [16] is. A nemzeti könyvtárak közül említésre méltók a *British Library* e-learninget támogató szolgáltatásai. [17]

Nem tárgyalhatjuk a témát anélkül, hogy a távolkeleti fejlesztéseket ne említenénk, ahol sokszor találkozhatunk érdekes, akár az európai intézményeket megelőző megoldásokkal. Példa erre a *UNITAR e-library (Malajzia)* [18], a *Multimedia University (Malajzia)* digitális könyvtára [19], a szintén malajziai *Tan Sri Dr. Abdullah Sanusi Digital Library (Open University)* [20], vagy a tajvani *National Central Library* [21]. A távolkeleti e-könyvtárak fejlettsége némelykor arra vezethető vissza, hogy az újonnan alapított felsőoktatási intézmény nem rendelkezett hagyományos könyvtári háttérrel (pl. a malajziai UNITAR e-library), így kézenfekvőnek tűnt egy digitális könyvtár létrehozása. Ezek a könyvtárak állományuk arányait tekintve jelentős részben web-alapú könyvtárak. Szolgáltatásaikat célratorően, a széles körű felhasználhatóságot figyelembe véve alakították ki, és folyamatosan fejlesztik a legújabb elektronikus forrásokkal, technikákkal. Időközben természetesen megtörtént a legszükségesebb hagyományos könyvtári háttér kiépítése is, bizonyítva, hogy jelen-

leg autentikus képzés még nem épülhet kizárólag elektronikus forrásokra. Az említett könyvtárak eltérő e-learning könyvtári szerkezeteket mutatnak, de minden esetben hagyományos könyvtári környezettel támogatva.

Az e-learning könyvtár háttérének, fizikai környezetének kérdését nem elegendő kizárólag a digitális könyvtárak oldaláról vizsgálni. Hosszú távon e-learning könyvtár nem működhet megfelelő hagyományos könyvtári háttér nélkül. A multimédiák és egyéb tananyagok készítése, fejlesztése, valamint az oktatási-tanulási folyamat egyaránt megkívánja a hagyományos könyvtári környezet támogatását. E nélkül egyoldalúvá és tudománytalanává válik az online oktatás, így erre egyelőre mindenképpen tekintettel kell lennünk.

A digitális könyvtárak folyamatos gyarapodása sem változtat ezen a tényen jelentős mértékben, mivel a gyakorlati tapasztalatok azt igazolják, hogy a tanulók még mindig szívesebben tanulnak nyomtatott forrásokból (amelyeket természetesen elektronikus úton szereztek be, vagy kaptak kézhez, és utólagosan nyomtattak ki). A változások alapvető feltétele, hogy elegendő mennyiségű és megfelelő minőségű elektronikus formában tárolt dokumentum, multimédia stb. legyen elérhető – lehetőleg online úton. A megvalósulásnak sokszor vetnek gátat szerzői jogi okok, és más külső, akár anyagi tényezők is.

A hagyományos könyvtári környezet azonban megszervezhető inkubációs pontok hálózataként is, hiszen gondolni kell azokra, akiknek nem áll rendelkezésükre az otthoni számítógép-használat lehetősége. Olyan környezetet kell megvalósítani, amely lehetővé teszi egyéni e-tanulóhelyek kialakítását, biztosítva ezzel a források sokoldalú elérhetőségét, valamint a személyes kapcsolatot kompetens szakemberekkel (könyvtárosok és IKT szakemberek). Így talán megakadályozható az írásom elején említett társadalmi kirekesztettség; hiszen gondoljuk meg, hogy az e-learning fogalmával kapcsolatban még soha sehol nem írták le, hogy kizárólag otthon és egyedül „űzhető” tevékenység. Ne engedjük meggyökerezni a lakásán magányosan internetező tanuló rémképét! Mindazonáltal ennek elkerüléséhez megfelelő e-learning infrastruktúrára, valamint ésszerűen megtervezett és nem csak dokumentumtárolásra/szolgáltatásra kielevezett e-learning könyvtári rendszerekre van szükség.

Irodalom

- [1] SHUMAN, Bruce A.: The library of the future : alternative scenarios for the information profession. Englewood, Libraries Unlimited, 1989. p. 116–120. ISBN 0 87287 656 X
- [2] SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2001. p. 84–85., 110–111., 128–132. ISBN 963 463 468 0
- [3] Calimera gyakorlati útmutató. <http://www.ki.oszk.hu/calimera/>
- [4] SIMON Ferenc: Az Internet szerepe az oktatásban és a könyvtárhasználati ismeretek elsajátításában. = Az iskolai könyvtár új modellje a gyakorlatban. Szerk. Emmer Gáborné. Budapest, Könyvtárostanárok Egyesülete, Flaccus, 2004. p. 81–82. ISBN 963-9412-25-2
- [5] Oktatási Informatikai Stratégia 2004–2006. Kész. OM Informatikai Főosztály. Budapest, 2004. p. 26.
- [6] Uo., p. 25–26.
- [7] SEBESTYÉN György: Légy az információs társadalom polgára! Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2002. p. 183–185. ISBN 963-463-559-8
- [8] WANG, Mei-Yu: The strategic role of digital libraries: issues in e-learning environments. = Library Review, 52. köt. 3. sz. 2003. p. 112–113.
- [9] WANG, Mei-Yu–HWANG, Ming-Jiu: The e-learning library: only a warehouse of learning resources? = The Electronic Library, 22. köt. 5. sz. 2004. p. 410.
- [10] HASEGAWA, Shinobu–KASHIHARA, Akihiro–TOYODA, Jun'ichi: E-learning library with local indexing and adaptive navigation support for Web-based learning. = Journal of Educational Multimedia and Hypermedia, 12. köt. 1. sz. 2003. p. 94.
- [11] KIS-TÓTH Lajos: Sulinet, multimédia, iskola. = Szegedi Nyári Egyetem évkönyve. Pedagógia. Szeged, 37. 2000. p. 151–152.
- [12] HASEGAWA–KASHIHARA–TOYODA, p. 96–101.
- [13] <http://sdt.sulinet.hu>
- [14] <http://library.udayton.edu/services/elearning/students>
- [15] <http://www.lib.berkeley.edu/services/reserves.html>
- [16] <http://library.vu.edu.au/>
- [17] BRINDLEY, Lynne: The British Library and e-learning. = IFLA Journal, 31. köt. 1. sz. 2005. p. 13–18.
- [18] <http://elib.unitar.edu.my/>
- [19] <http://vlib.mmu.edu.my/2005/>
- [20] http://iportal.oum.edu.my/cgi-bin/gw_45_0/chameleon?skin=iportal_public
- [21] <http://www.ncl.edu.tw/>

Beérkezett: 2007. II. 2-án.

Czeplédi László

főiskolai adjunktus,
az Eszterházy Károly Főiskola
Médiainformatika Intézetének
munkatársa.
E-mail: lczepledi@ektf.hu

Drótos László – Somogyi Tamás

Adattármustra. Oktatás

A sorozat egyes számaiban független szakértők értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal tananyagokkal és oktatással kapcsolatos információforrásokat. A bírálókat a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Magyar Elektronikus Taneszköz
Adatbázis

Honlap: <http://tanszertar.hu>
E-mail: dante@tanszertar.hu
Fenntartó: Országos Pedagógiai Könyvtár és
Múzeum – Taneszköz-információs osztály
Értékelés dátuma: 2007. június 17.
Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A *Magyar Elektronikus Taneszköz Adatbázis (META)* – a taneszközökkel foglalkozó szakmai szervezet, a *HunDidac Szövetség* által elindított adattár – 2002-től az *Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM)* kezelésében működik, annak egyik alapfeladataként. Az OPKM az adatbázisban nyilvántartott eszközökből egy valódi gyűjteményt is épít, *Magyar Taneszköz Etalontár (MATE)* néven. Bár a rövidítések szellemesek, az „elektronikus taneszköz” elnevezés első hallásra kissé megtévesztő lehet, hasonlóan a META honlapjáról is elérhető *Elektronikus Könyv és Nevelés* (www.tanszertar.hu/eken) folyóirat címéhez, mert ahogy az utóbbi sem e-könyvekkel foglalkozik, úgy a META sem csak elektronikus oktatási segédleteket tart nyilván, de azért szép számmal vannak benne multimédia CD-ROM-ok és oktatóprogramok, valamint audió CD-k és videó DVD-k, a hagyományos taneszközök: térképek, diafilmek, makettek, laboratóriumi eszközök stb. mellett. A Taneszköz-információs osztály weblapja szerint „Az adatbázis ... az iskolafenntartók, iskolák, pedagógusok, szülők és diákok informálását, valamint a kutatók, fejlesztők, gyártók, kiadók és forgalmazók orientálását egyaránt hivatott szolgálni”. Ehhez hozzátehetjük még, hogy az iskolai könyvtárak gyarapítá-

sát is szolgálja, vagy inkább szolgálhatná, ha valóban teljes körű, naprakész és megrendelési lehetőségét is kínáló webhelyként működne. Jelenleg nagyjából 6400 taneszköz mintegy tucatnyi adata között kereshetünk a *tanszertar.hu*-n, és emellett 83 gyártó és forgalmazó elérési adatai (postacím, telefon, e-mail, honlap) listázhatók ki.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. Komoly bajok vannak az adatok frissességével és teljességével. Megnézve egy-egy nagyobb hazai forgalmazó saját honlapját, úgy tűnik, hogy a META nem nagyon követi a kínálatot, ugyanakkor régi, már elavult taneszközök adatait is nyilvántartja (pl. C64 gépekre írt szoftvereket), amelyeknek már inkább tanszermúzeumban lenne a helyük. Az adattár tartalmával, frissítésével és az adatok forrásával kapcsolatban amúgy semmilyen tájékoztató nincs a honlapon.
2. Nagyon hiányzik a megrendelés lehetősége is: legalább egy, a termék adataival kitöltött űrlap, ami elektronikus levélben elküldhető a forgalmazónak. De még jobb volna, ha közvetlen összeköttetés lenne a gyártók és terjesztők saját online katalógusaival, ahol az aktuális árak és a raktárkészletek is megnézhetők. Ehhez persze szabványos metaadatok és adatcserefelületek kellenének.
3. Az induláskor meghirdetett ambiciózus és helyes célhoz: vagyis egy, a taneszközök tervezői, gyártói és felhasználói számára egyaránt hasznos szolgáltatás kifejlesztéséhez, a jelenleginél sokkal interaktívabb felület kellene, fórumokkal és az egyes termékekhez kapcsolt véleménynyilvánítási lehetőséggel, ahol az érintettek megoszthatják egymással tapasztalataikat, megismerhetők a felhasználói igények és az új taneszközök.

Összefoglalva: A META jellegét tekintve különleges adattár, de máris kicsit elöregedettnek és elszigeteltnek tűnik. Mindenképpen több információ kellene a tartalmáról, az adattárba kerülő új tételekről, használóit be lehetne vonni a termékek véleményezésébe, és akár az adatok bővítésébe vagy kiegészítésébe is. Össze kellene kapcsolni más tanszerkatalógusokkal (pl. a már megjelenésében is sokkal vonzóbb www.taneszkozcentrum.hu-val), egyfajta közös katalógussá vagy portállá fejleszteni, hiszen a dinamikusan fejlődő oktatási iparnak nagyon hasznos volna egy olyan honlap, ahol nagyjából minden, hazánkban forgalmazott oktatási segédlet, szemléltető eszköz részletes és jól illusztrált leírása egy helyen megtalálható, és a termék akár meg is rendelhető.

1. ábra A META kezdőlapja és egyben egyszerű keresője

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A kezelőfelület egyszerű és esztétikus, csak annyi a komolyabb szépséghibája, hogy minden oldal (még a súgó szövege is) 800 pont széles táblázatban van, ennek következtében a 800x600-as képernyőkön éppen a szavak vége marad le, mivel a függőleges görgetősávnak is kell némi hely. A kezdőlap egyben a gyorskereső-űrlapot is tartalmazza, továbbá az adatgazdák logóit (OPKM és *HunDidac*), a kapcsolati címet, valamint egy ugrópontot a fent említett „Könyv és Nevelés” folyóirat internetes változatára (1. ábra). Szerencsésebb lett volna a honlap közepén inkább valami tájékoztatót elhelyezni az adattár tartalmáról, az utolsó frissítés dátumáról, vagy akár az újonnan bekerült tételekről, mert ezekről egyáltalán nem találni információt a tanszertar.hu-n.
- A „Súgó” menüpont csak a kereső használatát magyarázza, tömören és érthetően – bár, mint a

teszteknel kiderült, nem teljesen korrekten. Ez a súgó sem mentes az olyan „hasznos” tanácsoktól, amelyeket gyakran követnek el a felhasználói segédleteket író informatikusok, mint például: „A [Keresés] gombra kattintva megkezdődik a keresés.”

- A felhasználók tehát csak a kereső működéséről tájékozódhatnak, a többi érdeklődő (pl. újságírók, kormányzati döntéshozók, kiadók, forgalmazók és más potenciális partnerek) viszont semmilyen háttérinformációt nem kapnak a projekt történetéről, jelen állásáról és terveiről. Nincsenek statisztikák a használatról, nincs tájékoztatás az adatbázisba kerülés (vagy éppen kikerülés) módjáról, az együttműködési lehetőségekről stb. Legalább a projekt indulásakor – többek között könyvtáros lapokban is – megjelent hírekre és folyóiratcikkekre lehetnének hivatkozások, ha már egyéb háttéranyaggal nem szolgálnak a fenntartók.
- A felület nem akadálymentes, mert bár a kereső-űrlap egyszerű, és akár karakteres böngészővel is használható, a kereső-, lapozó- és menügombok mind felirat nélküli képek, sőt az adatbázis neve sincs kiírva szöveggént sehol. Így például egy vak diák nem tudja megkeresni, hogy számára milyen taneszközök léteznek. (Nem mintha sok terméket találnának a fogyatékkal élők ebben az adattárban, ami megintcsak komoly tartalmi hiányokra utal.)
- Nemcsak az akadálymentes, hanem az idegen nyelvű felület, vagy legalább tájékoztató is kötelező volna ma már minden közpénzből fenntartott szolgáltatásnál. Mert bár a META a Magyarországon forgalmazott taneszközök adatait gyűjti, de vannak közöttük nem magyar nyelvű, illetve nyelvtől független termékek is, amelyek más országok tanárai vagy hazánkban tanuló külföldi diákok számára is érdekesek lehetnek.
- A kezdőlapon levő kontaktcímeken kívül másfajta kapcsolatteremtési lehetőséget nem építettek be a fejlesztők. Pedig a tanszerek, szemléltetőeszközök, oktatászoftverek témája és piaca hasonlóan fontos, bár kevésbé gyakran emlegetett része az oktatási ágazatnak, mint a tankönyvek, és egy ilyen központi katalógus kiváló alapja lehetne az olyan fórumnak, ahol fejlesztők, gyártók és használók információkat cserélhetnének, akár egy-egy tantárggyal vagy tanszertípussal, akár konkrét termékekkel kapcsolatban.

Kereső funkciók, találatok

- A META-nak kétféle keresője van. Az egyszerűvel csak a termék nevében kereshetünk, amit még tantárgy szerint szűkíthetünk. Talán szeren-

csésőbb lett volna itt tantárgy helyett típus szerinti szűkítést felkínálni, mert a címben előforduló kulcsszó legtöbbször amúgy is elég jól lehatárolja a szakterületet. Ezzel a tantárgy menüvel egyébként is baj van: az összetett űrlapon „Kerettantervi besorolás:” névvel jelölt hasonló menühöz képest itt az iskolatípus neve lemaradt, így elég furcsa, hogy például „1. idegen nyelv”, „2. idegen nyelv” és „idegen nyelv” nevű tantárgyakból egyaránt választhatunk, ám egyszerre csak egyet. (Egyébként mindegyik más találati listát ad.) A sűgó szerint szótöredékeket írhatunk be szóközzel elválasztva, „melyek közül legalább az egyiknek szerepelnie kell a keresett taneszköz nevében”. Ez a szavak kétoldali automatikus csonkolásának és a logikai „vagy” (OR) műveletnek felel meg, de valójában nem így működik az egyszerű kereső. Ha ugyanis több szót írunk be, akkor ezeket kifejezésként értelmezi, vagyis csak akkor találja meg, ha megadott sorrendben és egymás mellett vannak a termék nevében, így például az *európa térkép* kérdésre egyetlen találat sincs, holott rengeteg Európa-térkép van az adatbázisban, csak éppen egyiknek sem pontosan ez a neve. A kétoldali csonkolás amúgy működik, de egynél több szónál szintén csak kifejezés formájában, tehát például a *rópa domb* keresésre vannak találatok, amelyeknek a címében az „Európa domborzata” kifejezés előfordul, de az *eu domborzat* már „0” találatot ad. Ehelyett a megoldás helyett sokkal hasznosabb volna egy olyan gyorskereső, amelyik logikai „és” (AND) művelettel kapcsolja össze a beírt szavakat vagy betűcsoportokat (ahogyan a legtöbb internetes kereső működik manapság), és – mivel az egész adatbázis amúgy sem olyan nagy, hogy tömeges nem releváns találatoktól kellene tartani – a termékneve mellett a leírásban is keres, hogy ne kelljen pontosan tudni a taneszköz nevét ahhoz, hogy találatokat kapjunk.

- Az „Összetett keresés”-nek nevezett menüpont alatt a „Megnevezés” mellett van egy „Kulcsszavak” nevű beviteli mező is, utóbbival már nemcsak a termék nevében, hanem a leírásában, valamint technikai jellemzői, sőt még az esetleges díjai, illetve referenciái között is kereshetünk. A sűgó itt is azt írja mindkét mezőhöz, hogy a szavak bármelyike előfordulhat a találatokban, de ez csak a „Kulcsszavak”-nál igaz, a „Megnevezés” sorba írt kérdés itt is kifejezésként értelmeződik. Így ezzel a részletes űrlappal sem lehet a leg egyszerűbb és legfontosabb kérdéstípust feltenni: több szó összekapcsolását AND művelettel. A beviteli mezőkön kívül néhány szűkítési lehetőséget kínál még ez a kereső: mindenekelőtt az itt

már korrekten megvalósított tantervi menüt és az évfolyamok kipipálható kockáit. Pontosíthatjuk továbbá a kérdést a termék nyelve, gyártója/forgalmazója és típusa szerint. (Utóbbit szabványos besorolási kategóriák közül választhatjuk ki, kár hogy nem derül ki, hogy mi ez a szabvány, és pontosan mit jelentenek az egyes kategóriák, pl. a „4.2 Dinamikus optikai ábra”). A lenyíló menüből sajnos csak egyetlen lehetőséget választhatunk, így nem tudunk egyszerre több cégre, tantárgyra vagy terméktípusra keresni, amire pedig gyakran lenne szükség. Jó viszont, hogy az űrlap ott marad a találati lista felett, így nem kell az egészet újra kitöltenünk a keresés pontosításakor vagy módosításakor. A fentiekén kívül még egy fontos szempont van ezen a lapon: a keresett termékek forintban kifejezett ára is megadható „től-ig” formában. Az ehhez a mezőhöz tartozó magyarázat viszont csupán arra hívja fel a figyelmet, hogy ne használjunk írásjeleket, csak számokat, de hogy milyen és mikori árakról van szó, arról nem szól, és arra sem figyelmeztet, hogy közel 760 (vagyis nagyjából minden nyolcadik) terméknek nincs ára, így az árra való szűkítéssel fontos találatokat veszíthetünk el. Az űrlap törlésére az „Alaphelyzet” feliratú gomb szolgál, ami veszedelmesen közel van a „Keresés”-hez, ráadásul a jobb oldalon, ahol inkább a keresést indító nyomógombot szokás elhelyezni (2. ábra).

2. ábra A részletes kereső űrlapja

- A kereső gyors, a találatok szinte azonnal jönnek, de a teszteléskor néha előfordult, hogy a szerver valamiért percekig elérhetetlenné vált. A találati lista csak húszasával lapozható, így egyszerre kevés adatot kell átvinni a hálózaton. A lista ráadásul csak a termék és a gyártó/forgalmazó nevét tartalmazza, ami az első áttekintésnél még kevésbé fontos. Az utóbbi he-

lyett vagy mellett hasznosabb volna a taneszköz típusát kiírni, legalább rövidítve. Az inkább cég-, mint felhasználó-központú tervezést jelzi az is, hogy a találatok a terméknéven kívül csak a gyártó/forgalmazó alapján rendezhetők, és nem ár vagy évszám szerint, aminek sokkal több értelme volna (3. ábra).

Termék megnevezése	Taneszköz gyártó, forgalmazó	Kép
1. A görög istenek családfája	Cartographia Tankönyvkiadó Kft.	- Részletek
2. A görög mítoszok	Cartographia Tankönyvkiadó Kft.	- Részletek
3. Az ókori görög irodalom	Cartographia Tankönyvkiadó Kft.	- Részletek
4. Az ókori Görögország	Cartographia Tankönyvkiadó Kft.	- Részletek
5. Az ókori Görögország (1. e. 8-4. sz.)	Meló-Diák Taneszközpont Kft.	- Részletek
6. Európa alapjai: Görögország	Meló-Diák Taneszközpont Kft.	- Részletek
7. Görög városállamok (1. e. 5-4. sz.)	Meló-Diák Taneszközpont Kft.	- Részletek
8. Képek a hajózás történetéből-Görög és római hajók	Diafilmgyártó Kft.	- Részletek
9. Ókori Görögország	Meló-Diák Taneszközpont Kft.	- Részletek

3. ábra A „görög” szóra kapott találati lista

- Dicséretes megoldás, hogy a találati lista szöveges fájlként is letölthető, és ehhez még egy elég részletes útmutatót is kap a felhasználó. A letölthető állomány egy \$ jelekkel tagolt CSV fájl, amely minden adatot tartalmaz, és az Excel táblázatkezelőbe is beolvasható, így kényelmesen lehet tovább böngészni, rendezni, vagy kinyomtatni. (Ha nem adunk meg semmilyen keresési feltételt, akkor a teljes adatbázis lementhető ily módon!) Csak annyi gond van, hogy a szabványos CSV adatsere-formátumnál idézőjelekkel kellene határolni az adatokat, és vesszőkkel az egyes mezőket, és nem mindegyik Excel változat ajánlja fel az ettől eltérő szerkezetű .csv fájlok betöltését. Úgyhogy ilyenkor jobban tesszük, ha .txt végződést adunk a lementett állománynak, és így nyitjuk meg, mert ekkor az Excel mindenképpen rákérdez, hogy hogyan vannak tagolva az adatok. Egy adatbeviteli hiba is okoz egy kis bosszúságot, ha a teljes adatbázist le- és betöltjük, mert a „Környezetvédelmi kofferlabor vízanalitikai vizsgálatokhoz” termék nevébe valahogy becsúszott egy sortörés, így ennél elromlik a táblázatunk.
- A rövid találati listában a „Részletek” gombra kattintva nézhetjük meg a termék többi adatát: termékazonosító, ár, kedvezmény, garancia, besorolás, leírás, elnyert díjak, referenciák stb. (4. ábra). Ezek a részletes oldalak viszont már nem lapozhatók, mindig vissza kell térnünk a rövid listához, így egy nagyobb találatalmaz átnézése – és esetleg kinyomtatása – elég sokáig tart, jobban járunk, ha letöltjük a fent leírt módon. (A tesztelés idején a rendszer *result286.csv* és *result287.csv* nevet adott a letöltött adatoknak, így – feltételezve, hogy a sorszám az indulás óta növekszik – ennyiszor választották ezt a lehető-

séget eddig.) A részletes adatok között az egyik leghasznosabb a „Referencia helyek, illetve publikációk, egyéb információ” rovat. Itt olyan – sajnos közvetlenül nem kattintható – URL címeket találunk időnként, ahol további információk szerezhetők a termékről. Ennek hiányában megpróbálhatunk utánanézni az illető taneszköznek a gyártó/forgalmazó honlapján, amelynek címét az „Adatközlő” rovat „Adatlapp” gombjával nézhetjük meg (itt szerencsére nem felejtették el rátenni a hivatkozást az URL-re). Ugyanezek a cégadatlappok érhetőek el a főmenü „Gyártók, forgalmazók listája” nevű menüpontjával is.

4. ábra Egy multimédia kiadvány részletes adatlappja

- A termékleírások egy részéhez kép is tartozik, ami a rövid találati listából is megnyitható a „Megtekint” feliratra kattintva. Nem egységes a képek mérete, minősége és formátuma: egy részük kisméretű, rossz minőségű fénykép, képernyőfotó vagy rajz; vannak közöttük nem igazán az internetre való BMP állományok is; néhány pedig egyszerűen hiányzik, csak az üres helye jelenik meg (pl. „A fizika története” c. poszter), vagy pedig egy termékismertető Word dokumentum töltődik le helyette (pl. „Idegen szavak röpszótar”). A képek külön, a kép méretével egyező ablakban jelennek meg. Ennek az amúgy elegáns megoldásnak itt az a hátránya, hogy mivel a képeket nem egységesítették, némelyik akkora ablakot nyit, ami nem fér el a képernyőn, és

az ablakkezelés trükkjeit nem ismerő felhasználónak gondot okozhat az átméretezés, görgetés, vagy bezárás.

Tartalom, minőség

- Mind az adatgyűjtést elkezdő HunDidac, mind az adatbázist 2002-ben átvevő OPKM neve és emblémája bizalmat ébreszt a honlapra érkező új felhasználóban, hogy hiteles, és nagyjából teljes adattárat talál a *tanszertar.hu* címen. Az adatbázis tartalmáról, forrásairól, minőségbiztosításáról és frissítéséről szóló információk teljes hiánya azután kicsit elbizonytalanítja, és amikor megnézi néhány taneszköz részletes adatlapját, akkor egyre erősebb lesz a meggyőződése, hogy ez a nyilvántartás a cégek által beküldött kérdőívek alapján készül, különösebb válogatás, egyszerűsítés, a hiányzó adatok pótlása és az elavultak törlése, illetve szakmai értékelések hozzáadása nélkül.
- A META egyik nagy hibája, hogy sehol sincs dátum, a termékek adatlapjára is elfelejtettek évszámmezőt tervezni, így nem tudni, hogy olyan fontos adatok, mint az ár, a kedvezmény, vagy a megrendelésre szolgáló telefonszám, illetve e-mail cím, mikor kerültek az adatbázisba, érvényesek lehetnek-e még. A leírásokban néha előforduló évszámokra keresve azt tapasztaljuk, hogy a kilencvenes évek vége és a 2000–2003 közötti időszak jóval több találatot ad, mint a 2006 vagy a 2007 számra való keresés. Az adatok idejétmúltságát mutatják az olyan találatok is az informatikai eszközök között, mint a nyolcvanas évek Commodore és TVC gépeire írt programok.
- A META öt évvel ezelőtti indulásakor megjelent sajtóhírekben legalább 15 ezerre becsülték a Magyarországon forgalmazott taneszközök számát, ez azóta akár meg is duplázódhatott, elég csak a digitális oktatóanyagok számának rohamos növekedésére gondolni. Ennek ellenére a 2002-ben már ötezer tételes adattár 2007 közepén még csak 6414 rekordból áll (és a lassú növekedés a leírtak alapján nem az elavult adatok tömeges selejtezésével magyarázható).
- A meglévő adatok is hiányosak vagy hibásak, így sokszor döntéshozásra alkalmatlanok. Néhány adatlap csak a termék és gyártója nevét tartalmazza a kötelező besorolási adatok mellett. Az utóbbiakkal is gondok vannak, mert például a „Fehér falitábla” jobb híján(?) az informatika tantárgyhoz lett besorolva. Az árat böngészve is találhatunk furcsaságokat. Milyen értékes tudást tartalmazhat például az a „Benőtt köröm eltávolítását oktató CD-ROM”, amelynek forgalmazási

ára – igaz: áfával együtt – 792 780 Ft. Erősen ajánlott a gyártó vagy a kereskedő saját honlapján ellenőrizni, hogy a kérdéses termék forgalomban van-e még, milyen jellemzői vannak, és éppen mennyibe kerül.

- A felületes adatbázisépítést és a minőségbiztosítás hiányát jelzik a gyakori betűhibák (*rendkívöl, kockakészlet, sejetek*), és a Latin-2 kódkészletben kis négyzetekként megjelenő írásjelek (pl. nyújtott gondolatjelek). Pedig az adatbázis nem olyan nagy, hogy néhány óra alatt ne lehetne legalább helyesírás-ellenőrzést és kódolás-egységesítést, valamint néhány automatikus hibaszűrést elvégezni rajta.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Talán a „sors iróniája”, hogy a META adatbázis semmilyen metaadatot nem tartalmaz, a <title> sorba írt „M.E.T.A.” rövidítésen kívül. A taneszköz-adatlapok sem tartalmazznak szabványos, a keresőgépek számára olvasható és értelmezhető információkat, sőt a weblapok keretes szerkezete miatt saját URL címük sincs, így hivatkozni sem lehet az eszközök leírásaira.
- Pedig egy ilyen, sokféle forrásból származó adatokat összegyűjtő katalógusnál igazán kihasználhatók lennének az egységes adatcsereformátumok előnyei: közös keresések, automatikus adatfeltöltés és -javítás, naprakész információk szolgáltatása más adatbázisokhoz stb. Hogy milyen sokféle módon hasznosíthatók az egyszer bevitt, nyílt és szabványos formában tárolt metaadatok, arra kiváló (sajnos többnyire külföldi) példákat láthatunk, akár a tankönyvkereskedőknél, akár a tananyagokat fejlesztőknél. Úgy tűnik, hogy igazán korszerű, központi taneszközyilvántartásra vagy közös keresőre még várunk kell egy ideig.

Magyar Pedagógusok Háza Portál

Honlap: <http://www.mphp.hu>

Fenntartó: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

Értékelés dátuma: 2007. június 17.

Értékelő: Somogyi Tamás

Általános értékelés

A *Magyar Pedagógusok Háza Portál* célja „az oktató-nevelő munka, a pedagógiai innováció, a neveléstudományi kutatás számára készült hazai és

külföldi elektronikus források rendszerezése, elérésük biztosítása”. Megvalósítása érdekében szerkesztői a portálon számba vesznek minden „minőségi információkat tartalmazó honlapot”, amelyet tartalmilag relevánsnak ítélnék. A tartalmakat kellően részletes csoportokba sorolva (például „Nevelés”, „Pedagógusképzés, pedagógus pálya”) böngészhetik a felhasználók.

5. ábra Az MPHP portál nyitóoldala

A nyitólapon egy kattintással elérhetők az ajánlott honlapok, kellő mennyiségű bemutató-leírással. Hírek is találhatóak a nyitóoldalon, amelyek a portál első számú célközönségének lehetnek érdekesek (5. ábra). A könnyen használható portálon sok érdekes és fontos információt találhat a látogató, érdemes itt alaposan körülnézni!

A portál az *Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum*hoz kötődik: az OPKM honlapjára közvetlen ugrópont mutat a menüből, illetve „www” nélkül írva a portál URL címét, az OPKM honlapjára jutunk. Erről a kapcsolatról semmit nem találtam, csak valószínűsítem, hogy a portál fenntartó intézménye lehet a könyvtár és múzeum. Nem találtam adatot a portál szerkesztőiről, elérhetőségükről sem. Bár két menü alatt is olvashatunk a portálról („küldetésünk” és „súgó”), mégis hiányoznak a szerkesztésével kapcsolatos információk.

Az MPHP áttekinthető, az oktatás, nevelés iránt érdeklődőknek hasznos kiindulópont lehet. Ennek érdekében, hogy ez a jövőben is így maradjon, illetve a látogatók száma bővüljön, és ne sikkadjon el gyorsan a portál a hasonlók között, számos fejlesztésre, újításra lenne szükség. Két fő területen lenne szükség mihamarabb javítani: nyitni kellene a célközönség felé, és együttműködéseket

kellene keresni más portálokkal, tartalomszolgáltatókkal.

Az OPKM könyvtár volta rányomja bélyegét a portálra, ami böngészés közben azonnal szembetűnik. Lehet ugyan keresgélni más portálok tartalmi között, még ajánlani is lehet másik portált felvételre, de nincs igazán olyan tartalom, amely alapján ki lehetne jelenteni, hogy ez a portál a „magyar pedagógusok háza”. A portálról például ki vannak zárva a pedagógusok, a leendő pedagógusok és a szakpolitikusok. Fel lehet ugyan iratkozni egy levelezési listára, de a listáról nem találtam semmilyen információt. Teret kellene nyújtani a pedagógusoknak. Csak néhány elképzelést megemlítve:

- szakmai, szakmapolitikai viták, fórumok helye lehetne a www.mphp.hu;
- a pedagógusoknak, oktatóknak módjuk lehetne szakmai tanulmányaik, anyagaik megosztására a portálon, így nemcsak máshol lévő tartalmakat katalogizálna a portál, hanem saját tartalom előállítását is segítené;
- elektronikus folyóiratokkal, tananyagokkal lehetne bővíteni a tartalmat, amelyek szakmailag alkalmasak a pedagógusképzéseken, továbbképzéseken való használatra;
- több tájékoztató információt (pl. pályázatokról, továbbképzésekről) is közzé lehetne tenni, illetve a felhasználók is feltölthetnének ilyeneket (a mostani ajánlás mellett);
- a pedagógusoknak kikapcsolódást jelentő aloldalakat is létrehozhatnának (pl. fórumok, társkereső, hirdetőfal, nyereményjátékok).

Mindezek akár az első lépéseket is jelenthetnék a célközönség felé való „nyitásnak”, hogy valóban a pedagógusok házává válhasson ez a portál. Ezzel párhuzamosan a jelenlegi passzív együttműködés mellett aktív együttműködések is ki lehetne alakítani. Nemcsak katalogizálni lehetne más portálokat, tartalmakat, hanem mindenki számára előnyös, szorosabb kapcsolatot is ki lehetne alakítani más tartalomszolgáltatókkal. Egyrészt a katalogizáláshoz alkalmazott Dublin Core szabványra építve ki lehetne cserélni digitális tartalmak metaadatait, nem csak egyoldalúan gyűjtögetni őket. Másrészt a portál célközönségének – iskoláknak, pedagógusoknak – érdekes, hasznos segédanyagokhoz való hozzáférés megoldható lenne. Tankönyvkiadóknak, taneszközök gyártóinak megjelenési felületet, bemutatkozási lehetőséget adhatna a honlap; ezek nem agresszív elhelyezésével a portál értéke a közönség szemében csak nőhet.

A kialakítható együttműködések első lépéseként talán kézenfekvő lenne az OPKM könyvtárával való együttműködés: a *www.mphp.hu* oldalon lehessen igénybe venni a könyvtár szolgáltatásait. Igaz, hogy mindez már túlmutat a portál azon célján, hogy rendszerezetten tegye elérhetővé a szakanyagokat, de át kell gondolni a jelenlegi célokat, mert a honlap mostani formájában alkalmatlan arra, hogy a pedagógusok minél nagyobb részét elérve központi portál legyen, ahová egyre több látogató tér vissza.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A Magyar Pedagógusok Háza Portál jól használható, könnyen érthető, tetszetős felület, amely változatlan formában több tartalmat és funkciót is képes lenne megjeleníteni. Például mindenhol megtalálható a lap tetejére ugrás ikonja, akkor is, amikor ez felesleges a kevés megjelenő tartalom miatt.
- Angol nyelvű verzió is látható, bár ez nem teljes, például a hírek mindig magyarul jelennek meg, és a keresőfelületek közül is csak az egyszerű keresésnek van angol párja. Ez azért is furcsa, mert az elérhető tartalmak is többnyelvűek: angol, német, orosz és francia nyelvű tartalom is fellelhető.
- Akadálymentes verzió nincs, amit érdemes lenne minél hamarabb pótolni, főleg, ha a tartalmak és funkciók bővülnek. Nem beszélve arról, hogy az akadálymentes verzió hiánya kínos lehet akkor is, amikor a fogyatékkal élők oktatásához nyújtának valamilyen segítséget.
- A portál rövid, lényegre törő súgója nemcsak segítség a kereső használatához, hanem innen ismerhető meg felépítése, a tartalmak köre és a metaadatok szerkezete is. Azért hiányérzet is támadhat a látogatóban, főleg ha kapcsolatba szeretne lépni a szerkesztőkkel. Semmilyen elérhetőséget nem találni ugyanis a *www.mphp.hu*-n.

Kereső funkciók, találatok

- A Magyar Pedagógusok Háza Portál két keresőfelülettel is szolgálja a látogatókat, amelyek első ránézésre nem sokban különböznek egymástól.
- Az egyszerű keresésnél a „Szerző”, „Cím” és „Tárgyszó” mezőkben indítható keresés (6. ábra). Szerzői név- és tárgyszóindex alapján is lehet választani, ami a helyesen írást és a böngészést segíti, bár néha hosszú az indexlistához való eljutás. Szerzőnél például az indexre kattintva az ábécé jelenik meg. Kiválasztva az *R* be-

tűt, még nem jelennek meg az *r*-el kezdődő szavak, pontosítani kell: *Ra*, *Ri*, *Ro* és *Ry* közül lehet választani. Továbbá a *Ri*-re, újabb választás következik: *Rin* az egyetlen választható elem. Csak erre kattintva jelenik meg a szerzők listája, *Rin*-nel kezdve. Ez a három kattintás felesleges, hiszen egyetlen szerző (*Ring Éva*) neve kezdődik *Ri*-vel.

6. ábra Az egyszerű keresés felülete

- Az indexek jelentősége akkor mutatkozik meg, ha *Ring Éva* helyett *Ring* vagy *Ring Eva* keresőkifejezést ad meg a felhasználó. E két utóbbinál ugyanis egyetlen találatot sem ad a rendszer.
- Üresen hagyott keresőmezőkkel indított keresésre PHP hibaüzenet jelenik meg, a keresőmotor nem kezeli ezt az esetet.

7. ábra Az összetett keresés felülete

- Összetett keresésnél a „Cím”, „Szerző”, „Tárgyszó”, „Kiadó” és „Földrajzi hely” mezők közül egyszerre csak háromban lehet keresni. Itt nincs indexes segítség, a mezők szabadszavasak (7. ábra).
- Logikai kapcsolat adható meg viszont az egy mezőbe beírt kifejezések között, és külön a me-

zók közötti kapcsolat is. Ezek leginkább akkor lennének hasznosak, ha szótöredékre is lehetne keresni. Most pontos kifejezést kell megadni, ugyanakkor ezen a felületen nem elérhető az indexes segítség.

- Az összetett keresés felületén nyelv és dokumentumtípus is kiválasztható egy-egy rögzített listából, de mindkettőről csak egyetlen elem választható, tehát csak egy nyelvre vagy dokumentumtípusra lehet egyszerre keresni.
- A találati lista hossza megválasztható: 5, 10 vagy 20 rekord jelenhet meg egy oldalon. Az összes angol nyelvű szöveget kilistázva, csak az angol nyelvet adva meg keresési feltételnek, 203 találat érkezik. Meglepve tapasztaltam, hogy ha egy oldalon 10 rekord megjelenítését kérem, akkor csak 20 találati oldalt kapok, azaz hiába a 200-nál is több találat, csak az első 200-at láthatom.

A portál az IHM támogatásával készült

Magyar Pedagógusok Háza Portál

🏠 kuldetésünk egyszerű keresés összetett keresés tárgyszójegyzék

MPHP - Találatok

A " (Nyelv: 'hun') " kereséskérésre kapott 241 találatból az első 10.

Elhivatottság - Tankönyv és Taneszköz Kutató és Fejlesztő Intézet
 2006-ban a Commitment Kht. egy olyan új alapítványt és kutatóintézetet hozott létre, amely a tankönyvek és a taneszközök ügyével kíván foglalkozni. Az intézmény célja a tankönyvekkel kapcsolatos elméleti és gyakorlati tudás tudományos igényű és szisztematikus összegyűjtése. Kutatási és képzési tevékenységével maga is hozzá kíván járulni ezen ismeretek gyarapításához. Tudományos igényű vizsgálataival ösztönzést kíván adni ahhoz, hogy minél több oktatásméleti szakember foglalkozzon meg javaslatait a tankönyvek és taneszközök továbbfejlesztésére vonatkozóan.

tárgyszavak: tankönyv ; taneszköz ; tankönyvelmélet ; tankönyvkutatás

földrajzi hely: Magyarország

dokumentumtípus: honlap

nyelv: hun ; eng ; fre ; ger

felhasználói célcsoport: kutatók, pedagógusok

Központi Statisztikai Hivatal oktatásügyi statisztikák
 A KSH honlapján 1990-től megtalálhatóak a közoktatás és a felsőoktatás éves statisztikai mutatói.

szerző: Központi Statisztikai Hivatal

tárgyszavak: oktatásügyi statisztika

földrajzi hely: Magyarország

dokumentumtípus: honlap

nyelv: hun ; eng

felhasználói célcsoport: kutatók, döntéshozók

The European Library
 Az Európai Könyvtár 45 európai nemzeti könyvtár közös katalógusa. A tagországok nemzeti nyelvén is kereshető állomány könyveket, folyóiratokat, napszereket.

8. ábra Találati lista a metaadatokkal

- Nem tudni, hogy mi alapján rendezve jelenik meg a találati lista, de az biztos, hogy a felhasználók nem tudják azt más sorrendbe rendezni, és nem tudják a rekordokat minősíteni sem (8. ábra).

Tartalom

- A www.mphp.hu az oktatással, neveléssel kapcsolatos honlapok, szolgáltatások katalogizált gyűjtőhelye elsősorban a témában érdeklődők

nek szóló híreket tartalmaz. Sajnos a tartalmak bővüléséről, gyarapodásáról nem található információk, bár a látogatók ajánlhatnak tartalmakat a szerkesztőknek egy külön e célra készült felületen.

- A portál tartalmi bővítése erősen ajánlott. Egyrészt még több metaadat átvételével gyarapítandó a jelenlegi állomány, másrészt új tartalmak előállításra is javasolt. Ezek egy része saját tartalom készítésével oldható meg, bevonva ebbe a folyamatba a portál célközönségét, a pedagógusokat is. A saját tartalmak mellett más tartalomszolgáltatókkal való együttműködés keretében is bővíthető a portál kínálata.

Metaadatok, együttműködési lehetőségek

- A portál sűgője szerint a metaadatok Dublin Core-szabvány szerinti, de úgy tűnik, hogy a portál nem használja ki az ebben rejlő lehetőségeket. A szabvány a jelenleg használnál több mezőt tartalmaz, tehát a tartalmakat jobban lehet írni, illetve kereshetővé tenni. Másfelől a szabvány (az OAI-PMH-val együtt) kiválóan alkalmas metaadatok cseréjére hasonló szolgáltatókkal. Az ilyen típusú együttműködési lehetőségeket keresni, szorgalmazni kellene.
- A más portálokra való megjelenés lehetőségét is meg lehetne oldani, egyrészt a metaadatok szabad letöltési lehetőségével, másrészt átvehető kis keresőablakkal, amely könnyen beágyazható más honlapokba. Minél több helyről érhető el egy portál, minél több út vezet hozzá, annál látogatottabb lesz, és annál kevésbé fog elsikkadni a többi között.

Tankönyvatbázis

Honlap: <http://www.tankonyvbazis.hu>
E-mail: info@tankonyvbazis.hu
Fenntartó: Történelemtanárok Egylete
Értékelés dátuma: 2007. június 19.
Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A *Történelemtanárok Egylete (TTE)* által 2005-ben létrehozott szolgáltatás a történelemtanításhoz (is) kapcsolódó tananyagok nyilvántartásának indult, de mára már egy minden tantárgyra kiterjedő magyar tankönyvkatalógussá nőtte ki magát. Ismertetője szerint a honlap célja „a tankönyvek bemutatása, a tudatos, szakmailag igényes tankönyvvá-

lasztás elősegítése, a tankönyvek értékelésének ösztönzése”. Ezt a célt egy professzionálisan elkészített, portálszerű felület, és egy elég jól feltöltött adattár szolgálja, amelyeket ha folyamatosan továbbfejlesztenek és karbantartanak, akkor hasznos szolgáltatássá nőheti ki magát a *Tankönyvbázis*. Már most is sok könyv és oktatási segédlet sokféle adata megtalálható benne, a kiadványok egy része közvetlenül meg is rendelhető, sőt némelyikből néhány mintaoldalt is meg lehet nézni vásárlás előtt. Emellett a felhasználók értékelhetik és véleményezhetik is a tananyagokat, segítve a többiek a döntéshozásban; sajnos ezekkel a visszajelzési lehetőségekkel még nem sokan éltek eddig.

A teszteléskor talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. Egy ilyen vállalkozásnál nagyon fontos volna, hogy a felhasználók is, de még inkább a potenciális partnerek – vagyis a szerzők, a kiadók és a forgalmazók – folyamatosan figyelemmel tudják kísérni a projekt fejlődését és terveit. Azonban szinte semmilyen háttér-információ nem lelhető fel sem a szolgáltatás saját, sem a TTE honlapján (sőt máshol sem az interneten), annak ellenére, hogy létezik hírrovat mindkét honlapon, a TTE-nek pedig még blogja is van, ahol folyamatosan lehetne közölni az adattár újdonságait, a statisztikai adatokat stb., és bátorítani a tankönyvpiac résztvevőit az együttműködésre.
2. A kereső megtervezésénél többféle hibát is sikerült elkövetni, illetve figyelmen kívül hagyni a használók várható igényeit, és kényelmetlenségeket okozni nekik. Ráadásul az adatbázis-hoz nincs súgó, így a tapasztalatlanabb próbálkozók valószínűleg még a kereső amúgy is szerény képességeit sem tudják kihasználni.
3. Itt sem lehet géppel olvasható, szabványos formában átvehető metaadatokat találni az adattárban leírt tankönyvekről, így a más rendszerekkel való közös keresés, adatcserre feltételei nincsenek meg. Legalább egy RSS csatornát be kellene mielőbb üzemelni (a TTE saját honlapjának híreihez van is ilyen), hogy „távrolról” is figyelemmel lehessen kísérni az új tankönyvek megjelenését, és hogy beépíthető legyen a gyarapodási lista, például iskolai honlapokba.

Összefoglalva: A Tankönyvbázis jó céllal és jó szemlélettel kialakított adattár, de érdemes volna az első két év tanulságait és a következőkben leírt problémákat, illetve javaslatokat figyelembe véve még néhány komolyabb változtatást és fejlesztést

elvégezni, mert megvannak hozzá az alapok, hogy hasznos tankönyvadatbázissá váljon. Mindenekelőtt az eddiginél sokkal jobban kellene propagálni a szolgáltatást, nyilvánosabbá tenni a projekt működését, hogy minél több tanár, diák, szerző, kiadó és terjesztő vegyen részt a kiadványok értékelésében és az adatok bővítésében.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az adattár beépül egy portáljellegű felületbe, az erre a műfajra jellemző háromhasábos elrendezéssel. A középső oszlopban a tankönyvpiaccal kapcsolatos híreket olvashatjuk; ezekből havonta néhány jelenik meg, a legfrissebb négy nappal korábbi volt, a legrégebbi 2005. februári. (Leginkább ebből lehet következtetni arra, hogy a honlap mikor született, és hogy még életben van.) Az oldal közepén két könyvajánló is megjelenik, de ezek sajnos nem a legfrissebb vagy a legjobb könyvek, hanem az adatbázisból véletlenszerűen választott tételek. A „legjobb” tíz könyv listája a jobb oldali hasábjában van, ám ebben nemigen bízhatunk, mert egyelőre néhány szavazat is elég az élre kerüléshez. A kezdőlap bal oldalát még egy véletlenszerű könyvajánlat, továbbá a fenntartó és a támogató logója, valamint a főmenü és a gyorskereső foglalja el (9. ábra).

9. ábra A portál kezdőlapja, hírekkel, könyvajánlatokkal, toplistával

- A felület professzionális munka, izléses, szépen rajzolt és elrendezett oldalak, jól működő funkciók. (A dizájnt tervező cég saját honlapja szerint ez volt az első portáljuk.) Külön piros pont, hogy még *favicorn* is csináltak hozzá, vagyis olyan képecskét, ami az URL cím és a könyvjelző mellett jelenik meg. A főmenü és a találati listák, illetve egyéb hipertext-hivatkozások színe viszont nem szerencsés: a drapp háttéren világosbarna vagy arany betűk ráadásul még el is halványodnak, ha rájuk visszük az egérmutatót. Mivel a feliratok nem nagyíthatók, a gyengén látónak valószínűleg olvashatatlanok. De a kezelőfelület egyéb szempontból sem felel meg az akadálymentesítési ajánlásoknak.
- Egy rövid, általános ismertető szöveg tájékoztat az adattár tartalmáról és arról, hogy az adatok és az árak pontosságáért a szolgáltató nem vállal felelősséget. Van továbbá menüpont a könyvrendelés lehetőségéről és folyamatáról, de itt kellene még néhány megnyugtató mondat a személyes adatok védelméről is, mert ez az üzleti tranzakciónál fontos szempont. (Található ugyan „Adatvédelem” menüpont az oldalak alján, de az valójában szerzői jogi előírásokat tartalmaz.) Ezen kívül semmilyen súgó nincs a rendszer, főleg a kereső használatához. Nincsenek statisztikák az adatbázis tartalmáról (pl., hogy a könyvek hány százaléka rendelhető meg), és a használatáról (pedig a forgalmat mérő *Medián WebAudit* kód benne van az oldalak forrásában). Nincsenek információk a projektről, az elvégzett és tervezett fejlesztésekről, a csatlakozás lehetőségéről stb. Általános véleménynyilvánításra az impresszumban megadott telefonszám és e-mail cím szolgál, emellett mindegyik könyvhöz lehet megjegyzést írni egy kis űrlap segítségével. (A kezdőlap alján az utolsó tíz hozzászólást mutató lista azonban olyan könyvekhez visz, amelyeknél nincs is hozzászólás, vagy csak valami *spam*et írtak be.) A fenntartó egyesület *blog.tte.hu* címen levő blogjára nincs hivatkozás a Tankönyvbázis oldalairól, igaz, a 2005 augusztusa óta vezetett webnaplóban sem említik a *tankonyvbazis.hu*-t sehol, de ott legalább tettek rá egy ugrópontot.
- Külső hivatkozásokban amúgy is nagyon szegényes ez a webhely, pedig egy portál fontos feladata, hogy továbblépési pontokat is kínáljon látogatóinak. Az adatbázisban szereplő kiadók webcímein kívül csak egy jogszabálygyűjteményt kínál a Tankönyvbázis, nem lehet innen eljutni más hazai és külföldi tankönyv- és taneszköz-katalógusokhoz, elektronikus tananyagraktárhoz, vagy legalább a *tankonyv.lap.hu* oldal

címgyűjteményéhez, vagyis nevével ellentétben nem szolgál bázisként.

- Mivel csak magyar felülete van, és más nyelven még rövid ismertető sem olvasható a szolgáltatásról, külföldi kiadók, terjesztők, magyarul nem tudó tanárok és diákok nem igazodnak el a Tankönyvbázison, pedig az összetett keresőben külön menüpontokkal válogathatók le a különböző nemzetiségi nyelveken megjelent könyvek és egyéb segédletek; így azonban csak a magyarul beszélők jutnak el hozzájuk.

Kereső funkciók, találatok

- Mint általában az ilyen jellegű adatbázisoknál, itt is egy egyszócos gyorskereső és egy komplexebb összetett kereső áll rendelkezésre, de valószínűleg az utóbbi csak annyival több, hogy menüből választható szűkítő feltételek adhatók meg, mert keresőmező ennél is csak egy van, és ez is csupán a címben keres. Ráadásul kifejezést vár, vagyis pontosan és ékezet helyesen kell beírni egy részletet a könyv címéből ahhoz, hogy találatot kapjunk. (Az *informatika könyvtár* kérdésre pl. egyáltalán nincs találat, miközben tucatnyi tankönyv címében szerepel ez a két szó, csak éppen nem egymás mellett.) Egyébként van automatikus csonkolás, de ez nem sokat segít azon, hogy nem lehet AND vagy OR kapcsolattal több szót összekötni, így ha valaki csak nagyjából emlékszik egy könyv címére, vagy több kulcsszószinonimát próbál beírni, akkor semmit nem talál. Mivel a keresőhöz nincs súgó, a felhasználó egy-két sikertelen próbálkozás után esetleg ott is hagyja a honlapot, és inkább máshol keresgél tovább. Az is érthetetlen, hogy miközben sokféle, és egészen jó arányban kitöltött adatmező van, a gyorskeresővel miért nem lehet ezek közül a fontosabbakban egyszerre keresni, és hogy az összetett kereső miért csak öt további mezőt kínál a címen kívül? Az pedig, hogy egy tankönyvadatbázisnál kifejejtik az iskolatípus és az évfolyam szerinti keresés lehetőségét, már több mint furcsa (10. ábra).

10. ábra A részletes kereső oldala

- Nem tudom megítélni, hogy a részletes kereső „Tantárgy” menüjében szereplő megnevezések megfelelnek-e valamilyen szabványos besorolásnak, de elég különös, hogy a valódi tantárgy-nevek között ilyenek is vannak: „német nyelvű tankönyvek”, vagy: „tankönyv siketek számára” (utóbbira egyébként nincs is találat). Szerencsésebb lett volna az ilyen jellemzőket külön adatmezőbe és menübe tenni, mert ezek nem tantárgyi besorolások. Furcsa a „Kiadvány típusa” mező neve is, amely összesen ebből a három menüpontból áll: *közismeret, szakképzés, vallás- és hitoktatás*. Ezek sokkal inkább az iskolatípusra, az oktatás jellegére vonatkoznak, nem a kiadványra, ezért más megnevezést kellene ennek a jellemzőnek választani, a „kiadványtípus” szót pedig a szintén szerencsétlen nevű „Kategória” menünek átadni, mert az valóban típusokat sorol fel: *CD/DVD, atlasz, hangkazetta, könyv* stb.
- Az, hogy az összetett úrlapon szinte minden lenyitható menüből választható, részben jó, mert így nem kell találgatnunk, és nem gépelhetjük el a szavakat, illetve a neveket. Így viszont egyszerre csak egyetlen kifejezés vagy név jelölhető ki, és a szerzői menü már túl hosszú, kényelmetlen használni. Igaz, a szerzők és kiadók külön menüponttal, lapozható formában is kilistázhatók, ilyenkor viszont nem lehet még további szűkítő feltételt is megadni hozzájuk. Ha több szerzőt, kiadót, tantárgyat stb. szeretnénk kikeresni, akkor ezt csak külön-külön tehetjük meg. Az úrlap viszont minden keresés után törölődik, így további bosszúságot és pluszmunkát okoz használójának.
- A „butaságok” mellett van azért egy-két „okosság” is a keresőben: például az, hogy a részletes könyvadatok mutató oldaláról is indítható keresés, de sajnos csupán a szerző és a kiadó neve kattintható, úgyhogy ilyenkor még az összetett úrlapnál is kevesebb lehetőségünk van. Ráadásul így nem a szerző vagy a kiadó adatai jelennek meg először, hanem azonnal a hozzájuk tartozó könyvek listája jön, vagyis ha találtunk egy érdekes kiadványt, nem nézhetjük meg egy kattintással kiadójának elérhetőségét – helyette a kiadók teljes listáját lekérve kell elnavigálnunk a posta- és egyéb címeket tartalmazó adatlapjához.
- A keresés sebességével nincs gond. A találatok 20 tételként lapozhatók, ami egy nagyobb listánál sokáig tart, és így másolni, menteni, vagy nyomtatni sem egyszerű. Jó viszont, hogy a rendszer a keresőkérdést is kiírja a találati lista felett (súgó híján itt derül ki pl., hogy mire való a „Tankönyvjegyzék” opció a kereső úrlapon), és

hogy a cím, tantárgy, kiadó, ár és értékelés oszlopokból álló lista bármelyik szempont szerint rendezhető, bár az utóbbi kettőnek még nincs sok értelme, mivel sokszor üresek (11. ábra).

TANKÖNYV-ADATLAP

Dr. Lovász Gabriella
Szörényi Katalin
NAGYJAINK ÜZENETE
Magyar nyelv és irodalom
az általános iskolák
4. osztálya számára

<p>Cím: Nagyjaink üzenete. Magyar nyelv és irodalom az általános iskola 4. osztálya számára</p> <p>Alcím:</p> <p>Szerző(k): Lovász Gabriella - Szörényi Katalin</p> <p>Kiadó: Oktker - Nodus Kiadó Kft.</p> <p>Kiadói azonosító: OT-0409</p> <p>Kiadás éve: 2006</p> <p>Tantárgy: magyar nyelv és irodalom</p> <p>Kiadvány típusa: közismeret</p> <p>Kategória: könyv</p> <p>Tankönyvjegyzékben szerepel?: Igen</p> <p>OKM-szám: 13692-4/2003.</p> <p>Ajánlott iskola: általános iskola</p> <p>Ajánlott évfolyam: 4.</p> <p>Kötés típusa: ragasztott, fóliázott</p> <p>Ábrák aránya: 15</p> <p>Formátum: A/4</p> <p>Bolti ár: 1125 Ft</p> <p>Rendelési ár: 1125 Ft</p>	<p>Értékelés: 0</p> <p>Kiadói ismertető: A 4. évtolyamon a NAGYJAINK ÜZENETE c. könyvben történelmi kalendárszóra hívjuk a gyermekeket: Utunk a honfoglalás korától napjainkig tart. A kötet szövegét itt is szövegtérő teszteljük, a Szókinccs-gyűjtemény, és egy irodalmi kísérlet, kövöltek. Nyelvtani-helyesírási, fogalmazási feladatokat - a permanens ismétlés jegyében - az eddig tanultak elmélyítését szolgálják.</p>
--	---

KÖSÁRBA TESZ ÉRTÉKELÉS

Pontozás: 1 2 3 4 5

Mehet

HOZZÁSZÓLÁS

Hozzászóló neve:

Hozzászólás tartalma:

Mehet

EDDIGI HOZZÁSZÓLÁSOK

--- Nincs hozzászólás ---

11. ábra Rövid találati lista

- Az egyes tankönyvek részletes adatlapjai sajnos már nem lapozhatók, mindig vissza kell menni a rövid listára, ott viszont nem látszik, hogy melyiket néztük már meg, mivel a hivatkozások kattintás után nem váltanak színt. A könyvek adatlapja legalább húszféle mezőt tartalmaz, pontos számuk nem állapítható meg, mert a numerikus mezőket (pl. megjelenés éve, ábrák aránya) kivéve az üres adatmezők nem íródnak ki. Az adatokon kívül elég gyakran a könyv címlapja is megjelenik, 250x350-es méretű JPG képként, és ritkán néhány mintaoldal is megnézhető PDF-ben (12. ábra).

TANKÖNYVEK				
Keresési feltételek: Kiadó: Logopédia Kiadó Kiadvány típus: közismeret Kategória: könyv Találatok száma: 22				
		1. 2.	1/2 >>	
Cím	Tantárgy	Kiadó	Ár	Ért.
Betűsuli 1.	magyar nyelv	Logopédia Kiadó	1438 Ft	0
Betűsuli 2.	magyar nyelv	Logopédia Kiadó	996 Ft	0
Betűző (Feladatlapok olvasni tanulóknak)	logopédia	Logopédia Kiadó	442 Ft	0
Böngésző (Munkatankönyv differenciált olvasástanításhoz)	logopédia	Logopédia Kiadó	996 Ft	0
Cserebere 1.	logopédia	Logopédia Kiadó	996 Ft	0
Cserebere 2.	logopédia	Logopédia Kiadó	996 Ft	0
Cserebere 3.	logopédia	Logopédia Kiadó	996 Ft	0
Cserebere 4.	logopédia	Logopédia Kiadó	996 Ft	0
Együtt lenni jó	logopédia	Logopédia Kiadó	1549 Ft	0
Ez volnék én	logopédia	Logopédia Kiadó	774 Ft	0
Gondolkodj és írj!	anyanyelv, olvasás, írás	Logopédia Kiadó	1106 Ft	0
Gyakorlófüzet a sziszegő hangok gyakorlásához	logopédia	Logopédia Kiadó	650 Ft	0
Gyakorlófüzet az R, L hangok gyakorlásához	logopédia	Logopédia Kiadó	650 Ft	0
Íráselemek gyakorlása	logopédia	Logopédia Kiadó	553 Ft	0
Másképp	magyar irodalom	Logopédia Kiadó	1328 Ft	0
Pontról pontra, pontosan	logopédia	Logopédia Kiadó	1212 Ft	0
Számolás 1.	matematika	Logopédia Kiadó	1106 Ft	0
Számolás 2.	matematika	Logopédia Kiadó	1660 Ft	0
Számolás 3.	matematika	Logopédia Kiadó	1660 Ft	0
Szép szóval, nyílt szívvel	logopédia	Logopédia Kiadó	885 Ft	0
		1. 2.	1/2 >>	
Impresszum		Adatvédelem	Created by NMI-net.hu	

12. ábra Részletes adatok egy tankönyvről

- Ez a részletes oldal szolgál az olvasói visszajelzésekre is: 1–5 közötti skálán lehet pontozni a könyvet, illetve nevünk megadásával megjegyzést fűzni hozzá. Mivel ugyanarról az IP-címről akárhányszor lehet pontozni, és az osztályzatok átlaga mellett nincs feltüntetve, hogy hány szavazatból származik az átlag, az ilyen értékelés komolytalan. A szöveges megjegyzéseket pedig úgy tűnik, hogy nem moderálja senki, a kevés bejegyzés között spamok is előfordulnak.
- A kiadóknak saját adatlapjuk van (kapcsolati címek, rendelési információk, kiadványok), de ez csak néhány cégnél van kitöltve, és nem érhető el a könyvek adatlapjáról, hanem csak a főmenüből indítható, ábécébe rendezett listáról. Hasonló lista és adatlap a szerzőkről is rendelkezésre áll, de nem sikerült olyan szerzőt találni, akinél további információk lettek volna az általa írt könyveken kívül.

Tartalom, minőség

- Bár nincs róla tájékoztatás, de a Tankönyvbázisban levő könyvadatok feltehetően a kiadók által visszaküldött kérdőívekből származnak, az adattár fenntartói az esetleges egységesítésen és kategóriákba soroláson kívül nem tesznek hozzájuk további információt. Van ugyan egy „Kritikák” menüpont, de itt csak néhány történelemkönyv részletes ismertetése és elemzése olvasható (ezek mindegyike 2006.10.13. dátummal szere-

pel a honlapon, valójában azonban a 90-es években írták őket), és van egy „Kritikák:” nevű mező a tankönyvek adatbázisában is, azonban csak egyetlen egyszer sikerült olyan könyvet találni, ahol ez ki volt töltve (az *Új Pedagógiai Szemle* egyik cikkét másolták be). Jó volna megszervezni, hogy ha nem is ilyen részletességű, de szakszerűen megírt értékelések kerüljenek legalább a fontosabb kiadványok mellé; ez volna az egyik plusz, amivel a Tankönyvbázis többet tudna nyújtani a kiadók saját katalógusainál, és a minisztériumi hivatalos tankönyvjegyzéknél.

- A TTE kezdetben – érthető módon – a történelem és a kapcsolódó egyéb területek (pl. művészettörténet, filozófia) tankönyveit vitte be ebbe az adatbázisba, most viszont már bármely tantárgy kiadványai belekerülhetnek. A tájékoztató szerint nem csak a tankönyvjegyzékben szereplő tananyagokat veszik fel az adattárba, ám mindegyiknél jelzik, hogy hivatalosan tankönyvnek minősítették-e vagy sem. A *tankönyvbazis.hu* oldalon jelenleg 81 kiadó 2433 kiadványa kereshető vissza (ebből 1066 olyan, amely a tankönyvjegyzékben is szerepel). Hogy ez vajon mind forgalomban van-e, és hogy kb. hány százaléka lehet a teljes kínálatnak, arról a honlapon nincs információ. Más tankönyvi adatbázisokat megnézve az derült ki, hogy a hivatalos tankönyvjegyzék az idén kb. 3150 tételt tartalmaz, és összességében 5–6 ezer körül lehet a közoktatásban és szakképzésben használatos könyvek, oktatóanyagok és segédletek száma.
- Az egyes kiadványokról viszonylag részletes leírások készíthetők a rendszerben. De hogy a sokféle, az adatbázisba elvileg bevihető jellemző közül melyek és milyen részletességgel vannak leírva, az a kiadóktól függ, és emiatt nagyon egyenetlen a kép. Sajnos nincsenek olyan statisztikák, amelyek mutatnák, hogy az egyes adatmezők milyen arányban vannak kitöltve, s mivel többségükre keresni sem lehet, ilyen módon sem tudunk becsléseket tenni.
- Az ismertető szerint „a könyv címlapja, tartalomjegyzéke és a közölt oldaltárcák megismerése révén megalapozottabb lehet a tankönyvválasztás”, és ez igaz is, hiszen ha belenézhetünk, akkor sokkal többet meg lehet tudni egy könyvről, mint egy akármilyen részletes bibliográfiai leírásból, vagy egy mindig reklámizáló kiadói ismertetőből. Tartalomjegyzéket és oldalképeket azonban csak ritkán találunk, és azok is néhol szinte olvashatatlanok, úgyhogy ez a lehetőség egyelőre csak ígélet. Címlapkép sincs mindenhol, és néha még ahol lenne, ott sem jelenik meg: például a

tankonyvbazis.hu/tankonyv.php?id=17930 oldalon csak hibaüzenet jön kép helyett.

- Bár a honlapon nincs sok saját szöveg, két betűhibát azért így is sikerült találni: az egyik éppen a kereső űrlapon van: *Tankönyjegyzék*, a másik a könyvrendelésről szóló tájékoztatóban, ahol szintén elírták a „tankönyv” szót a www.tankonyvbazis.hu URL-címében. A könyvadatokban és -leírásokban nem nagyon fordulnak elő elírások vagy karakterkódolási hibák.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A <title>Tankönyvbázis</title> soron kívül a honlap nem tartalmaz metaadatokat, és ugyanez a cím van a könyvek és kiadók saját adatlapjaiban is, úgyhogy ezek az oldalak így automatikus módszerekkel nem gyűjthetők be, nem vehetők át nagyobb katalógusokba, keresőrendszerekbe. A beágyazott metaadatokon kívül „természetesen” MARC formátumú adatcserét sem tesz lehetővé ez a tankönyvkatalógus. Mivel minden aloldalnak saját és állandó (legalábbis annak tűnő) URL-je van, így legalább hivatkozni lehet rájuk.
- Ami a könyvek „emberi szemmel olvasható” bibliográfiai adatait illeti, azok a szolgáltatás céljának és felhasználói igényeinek nagyjából megfelelnek, de messze vannak a könyvtári színvonalú leírásoktól és megjelenítési szabványoktól. A tankönyvek után kutakodó tanároknak, és még

inkább a diákoknak leginkább az oldalszám hiányzik ezekből a leírásokból; elég furcsa, hogy miközben a könyv nagysága, kötésének módja, az ábrák aránya és egyéb jellemzői meg vannak adva, a terjedelmét jelző oldalszámnak elfelejtettek helyet csinálni az adatstruktúrában. Érdemes volna egy-két iskolai könyvtárral vagy könyvtárossal együttműködve kiegészíteni a bibliográfiai adatokat, vagy legalább hiperhivatkozást tenni például az OSZK katalógusának megfelelő rekordjára, ahol a pontos leírás mellett megnézhető a könyv oldalainak száma is, ami talán a legfontosabb információ annak, akinek azt meg kell tanulnia.

Beérkezett: 2007. VI. 21-én.

Drótos László

az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár Osztályán főkönyvtáros. A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület elnökségi tagja.
E-mail: mekdl@iif.hu

Somogyi Tamás

rendszer-szervező.
E-mail: somogyit@freemail.hu

H I R D E S S E N !

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár
kiadásában havonta megjelenik a

tmt Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

könyvtárak, információs intézmények szakfolyóirata,
amelyben megrendelésre hirdetés is elhelyezhető.

A megjelenő hirdetések célzottan a potenciális felhasználókhoz jutnak el.

A hirdetések ára:

- ◆ beszerkesztett (fekete-fehér): 60 000 Ft/oldal + 20% ÁFA
- ◆ szórólap elhelyezése (25 g-ig): 45 000 Ft + 20% ÁFA

A kiadvány formátuma: A/4. ◆ Tükörméret: 168 x 225mm

Bővebb információ:

BME OMIKK tmt Szerkesztőség

1011 Budapest, Gyorskocsi u. 5-7. • Levélcím: 1255 Bp., Pf.: 207.
Tel.: 457-5322 Fax: 457-5323 • E-mail: tmt@omikk.bme.hu

Nehézségei vannak elektronikus
folyóiratainak kezelésében?

Mi segítünk Önnek.

Az elektronikus folyóiratok és könyvek beszerzése, kezelése összetett és időigényes feladat. Az EBSCO széles körű szolgáltatásaival támogatja Önt ebben a munkában.

Ajánlatot kérünk Önnek a kiadótól, tisztazzuk a megrendelés körülményeit, és rendelkezésre bocsátjuk a használathoz szükséges információkat. Tájékoztatjuk Önt a régebbi évfolyamokhoz való hozzáféréssel és archív jogokkal kapcsolatosan, ezenkívül segítünk licencszerződéseinek megkötésében is.

Professzionális vevőszolgálatunk segít Önnek hozzáférési nehézségek, IP-cím-változások és más problémák leküzdésében. Az EBSCO-megoldások elektronikus folyóiratok és könyvek számára minimalizálják az adminisztrációt és áttekinthetőbbé teszik a megrendeléseket.

Hadd dolgozzunk mi Ön helyett: vegye fel a kapcsolatot az EBSCO ügyfélszolgálatával még ma!

Keresse magyar anyanyelvű munkatársunkat:
Telefon: +49 30 34 005 111
Email: salesberlin@ebSCO.com

Látogassa meg standunkat
az orvosi könyvtárosok
Informatio Medica
konferenciáján Budapesten
szeptember 25-26. között!

www.ebSCO.com

EBSCO
INFORMATION SERVICES

Személyessé tett olvasójegyek költséghatékony bevezetése a BME OMIKK-ban

Igényfelvetés

Egyre kevésbé fogadható el az olvasóközönség számára a papíralapú kölcsönzőjegy, illetve olvasójegy, a könyvtárnak pedig a hamisítás, visszaélés. Egyre több könyvtári szolgáltatásnál jelenthet biztosítékot egy nehezen hamisítható, fényképes igazolvány, egy többfunkciós olvasójegy. Az egyénileg elkészített, fényképes, hologramos, műanyag *smartcard* lenne a tökéletes megoldás, de ez a közhiedelem szerint megfizethetetlenül drága, több millió forint. Vagy mégsem? Olvasószolgálati, informatikai, olvasói és gazdasági szempontból mutatjuk be, hogy a *BME OMIKK*-ban hogyan oldottuk meg költséghatékonyan az említett problémák nagyobbik részét új kártyák bevezetésével.

Az olvasók egyértelmű – fényképes – azonosítása mellett másik igényünk az volt, hogy haladjunk a korrallal, igazodjunk a modern, széles körben elterjedt kártyaformához, olvasójegyünk „ne lógjon ki a sorból”. Kihasnálva az új olvasójegy nyújtotta lehetőségeket, nemcsak a kártyákat szeretnénk egységesíteni, hanem a könyvtár által alkalmazott vonalkódrendszert is. Könyvtárunk „öröksége” a többféle vonalkód; jelenleg minimum négy kódtípus van forgalomban a 4 jegyűtől a 12 jegyűig. Célunk az egységes vonalkódkiosztás, *uniform kódtér* használata. Új olvasójegyeinknél megpróbáltuk a lehető legrövidebb, korábban fel nem használt számtartományt használni.

Példák

Vannak előttünk mintaadó külföldi és hazai példák is, amelyek követendőek. Ilyenek az egyetemeken használt hallgatói kártyák, különféle klub- és beléptető kártyák, és az egyedi tervezésű bankkártyák. A könyvtári olvasójegyeknél az olvasó azonosítására elegendő a név, a kép és a vonalkód. A többi

adat már kinyerhető a könyvtár adatbázisából. Éppen ezért a felsorolt három alapinformáció kivül az olvasójegy akár személyes képeket, fotókat is tartalmazhat.

Megoldási lehetőségek

Háromféle megoldást gondoltunk végig, mielőtt kiválasztottuk a lehetőségeinkhez leginkább illeszkedő formát.

Nyomdai előállítás

Ha azt választjuk, hogy a kártyákat teljes egészében nyomdában állítatjuk elő, felvetődik a gondolat: hogyan kerül rá a fotó? Két lehetőség van:

- az olvasó papíralapú fényképét ragasztjuk a kártyára, és aztán egyben lamináljuk az egészet, hogy tartós legyen;
- a nyomdával megállapodva bizonyos időközönként átküldi a könyvtár az olvasók adatait és fotóit.

A másodikkal számolni kell azzal, hogy a kölcsönzőjegyet csak a nyomdai átfutási idő után tudjuk az olvasó kezébe adni. Így ennek a megoldásnak a hátránya a viszonylag magas várakozási idő, a rögzített adatok és a hozzáadódó szállítási költség, ezért ez már meglehetősen elavult módszernek számít.

Nyomdai előkészítés, helyi egyedivé tétel

Gyors megoldás, mert helyben, a beiratkozás pillanatában kevesebb adatot kell rögzíteni a kártyákra, az összes fix információ és adat előre nyomtatva van, csak a könyvtár által igényelt egyéni azonosító adatok kerülnek helyben a kártyára.

Helyi előállítás

Ha a könyvtár azt választja, hogy teljes egészében helyben állítja elő a kártyát, akkor nagyobb infrastrukturális beruházásra van szüksége, mint az előző két megoldásnál, és az új eszközök, új szoftverek használatának elsajátítása hosszabb betanulási időt igényel a könyvtárosoktól. A kártya viszont percek alatt, a könyvtári regisztrációval egy időben készül el. Nincs szállítási költség, és a hagyományos papíralapú kártyák kiállításához képest csak minimálisan nő az előállítási idő. Az esztétikus, új olvasójegyekkel a használók feltehetően elégedettebbek lesznek, és a könyvtári felhasználás is rugalmasabbá válik (pl. bármikor cserélhető a grafika).

Megvalósítás

A BME OMIKK-ban az olvasójegyek helyi előállítása mellett döntöttünk, ebben szerepet játszott a kártya-előállítás rugalmassága, a bármikor változtatható adatok, hátterek, információk.

Könyvtárosi feladatok

Először a szabályzati háttérrel kellett kialakítanunk. Meg kellett változtatni a könyvtár használati szabályzatát és a beiratkozási nyilatkozatokat, tekintettel a személyes adatok védelmével kapcsolatos jogi előírásokra. A következő lépés az új olvasójegyek kibocsátásának ütemezése volt. Végig kellett gondolni, hogy milyen ütemben, előre láthatólag mennyi idő alatt tudjuk a már regisztrált használóink olvasójegyeit a leggyorsabban, torlódások nélkül kicserélni.

Az elméletet követte a gyakorlat, a munkahely kialakítása. Ki kellett alakítani egy fényképezésre alkalmas helyet (kameraállvány, megfelelő világítás, paraván vagy egyéb háttér), biztonságosan el kellett helyezni a kamerát és a kártyanyomtatót. A munkahely kialakításakor figyelembe kellett venni, hogy esztétikailag illeszkedjen a könyvtár épületébe, ne sérüljön az összkép.

Ezután következett az olvasók tájékoztatása, az új használati rend megismertetése, hogy a megszokott szolgáltatásokat az új rendben is zökkenőmentesen elérhessék a használók. Ha már adott a megfelelő hely és az eszközök, a könyvtárosok következő, de korántsem elhanyagolható feladata az új eszközök és szoftverek kezelésének megtanulása.

Informatikai feladatok

Az informatikai megvalósításnál vezérelvünk a jól ismert *KISS* elv volt: *keep it simple and stupid*, azaz, cél az egyszerűségével hódító, feladat-specifikus megoldás kidolgozása. A rendszer nagyfokú rugalmassága, és a könnyű használhatóság azonban felveti az örök problémát: a mérnöki kompromisszumkeresést az ellentmondásos követelményrendszerben. Az optimális megoldás bemutatása mellett vázoljuk az egyes stratégiai döntéseket is.

A plasztikkártyák felületére speciális nyomtatóval tudjuk a kívánt információt felvinni. A piaci szegmens kevés gyártójának termékpalettája rendkívül széles: az egyoldalas, monokróm nyomtatótól a kétoldalas, színes hőtranszferes berendezéstől kezdve a kártyát praktikusán több száz alkalommal újraírni képes készülékig terjed. Ez utóbbi az érvényességi határidők és más, változó adatok átvezetésére hasznos. A berendezések ára tág határok között mozog: nettó 400 000 Ft és 2-3 millió Ft közötti a jellemző ár, a határ azonban a csillagos ég.

A kártyára kerülő fotóval kapcsolatban nem követelmény a legnagyobb profizmus – ráadásul az elkészítésre fordítható idő is korlátozott. Az adott méretben elfogadható minőségű fotó készítésére a legtöbb webkamera, vagy egyszerűbb digitális fényképezőgép alkalmas. Választásunk egy olyan webkamerára esett, amely igény szerint szoftver úton képes automatikusan zoomolni.

A kártya grafikai alapját a felkért grafikus, vagy jó grafikai érzékkel megáldott munkatárs bármely szabad vagy kereskedelmi szoftverrel megtervezheti. A grafikai alap azonban nem minden! A változó elemek, mint például a név, a fotó vagy a vonalkód megfelelő elhelyezését érdemes egy egyszerűen kezelhető felületen keresztül lehetővé tenni. A piacon 100 000 Ft-os nagyságrendtől indulnak az eredendően kártyagyártásra tervezett szoftverek, amelyek az adatelemek és a grafika összekapcsolására jól használható felületet nyújtanak, de bizonyos adatbázisokkal nem kapcsolhatók össze, vagy különböző helyzetekben hibáznak, illetve lassúak. Ezért választottuk a sokkal rugalmasabb *OpenOffice.org Draw 2.1*-es verzióját a nyomtatandó kártya összeállítására.

A könyvtári nyilvántartó rendszerből történő adatkinyeréshez a gigantikus árak mellett banális hibákat vétő szoftverekből kiábrándulva, az

OpenOffice.org-hoz kapcsolódó, saját alkalmazás kidolgozása mellett döntöttünk, amely egyszerű webszolgáltatás segítségével képes adatokat kinyerni a nyilvántartó rendszerekből. A szabad szoftver tervezésekor szem előtt tartottuk, hogy használata ne igényeljen komoly informatikai ismereteket, bármely munkatársunk könnyen el tudja sajátítani. Reméljük, hogy a kialakított informatikai rendszer mindenki meglegedésére szolgál: a könyvtárosok ergonomikus, hatékonyan használható eszközhöz jutottak, míg az informatikusok kevesebb energiáját köti le a karbantartási munka és a kapcsolódó felhasználói támogatás.

Fel kell készülnünk arra is, hogy a komplexebb rendszer több meghibásodási lehetőséget rejt magában, még ha zökkenőmentesen zajlik is az átállítás. Ideiglenes kártyák előregyártására lehet szükség komolyabb, technikai eredetű kényszerszűneteknél.

Az egyedi olvasókártyák tervezéséhez intuitív webes felületet dolgoztunk ki. A kiválasztott grafikát feltöltve a felhasználó azonnal megnézheti, hogy a háttérkép hogyan érvényesül a kártya rögzített elemeivel (kép, név, vonalkód).

Gazdasági kérdések

Nagyobb beruházást a kártyanyomtató beszerzése jelentett. Az általunk kiválasztott, akár kétoldalas színes nyomtató jó minőségű elkészítésére alkalmas nyomtató nettó ára 800 000 Ft volt. Ehhez képest elhanyagolható a fentebb említett, arckereső logikával ellátott webkamera ára, amelyet 30 000 Ft-os nagyságrendben tudtunk beszerezni.

A munkahely kialakítása nem járt komoly költséggel: már meglévő személyi számítógépre telepítettük az alkalmazásokat, és ehhez kapcsoltuk az eszközöket. A felvétel elkészítéséhez megfelelő világítás és alkalmas háttér felszerelése sem volt számottevő tétel a nyomtató árához képest.

Nem szabad megfeledkezni a vagyonvédelemről sem. Egy ekkora értékű, praktikus példányos „erőforrás” védelme kardinális kérdés. Létezik tipikusan informatikai eszközök lopás elleni védelmére kialakított termék- és megoldáscsalád, amelynek segítségével 40 000 Ft-ból igényesen megoldható az eszközök rögzítése. Ez a megoldás sokkal költséghatékonyabb, mint a biztonságtechnikai szakemberek által előírányzott +15%-os ajánlott ráfordítás.

Egy egyoldalasan, színesen nyomtatott, lakkozott felületű kártya költsége nettó 140 Ft. A kétoldalas nettó 240 Ft, míg ha az egyik oldalra színesen, a másikra fekete-fehérrel nyomtatunk, akkor 160 Ft a fajlagos nyomtatószalag- és karbantartási költség. Kétoldalas, színes kártya előállításának egy lehetősége, hogy az egyik oldalra fix grafikával nyomdából 10 000 db-os tételben ma 48 Ft-ért rendelünk kártyát, és a másik oldalra 100 Ft-os költséggel helyben készítünk színes nyomatot. Így a grafikai rugalmasságból engedve, a kétoldalas, színes kártya fajlagos nettó költsége 160 Ft, a kártya alapanyagköltségével együtt (1. táblázat).

1. táblázat

A kártyák nettó fajlagos költsége

Egyoldalasan színes kártya helyben nyomtatva	140 Ft
Kétoldalas színes kártya helyben nyomtatva	240 Ft
Egy színes, egy fekete-fehér oldalú kártya helyben nyomtatva	160 Ft
Egy helyben nyomtatott és egy nyomdai színes oldal	160 Ft

A fajlagos és a beruházási költségek kártyakiállítási díj formájában az olvasókra háríthatók. Egy egyszeri, 300 Ft-os kártyadíj nem sok egy igényes, tartós olvasójegyért, amely a fényképnek köszönhetően védelmet nyújt a jogosulatlan használat ellen is. Ha az egyik oldalán nyomdai kivitelezésű, másik oldalán színes nyomattal helyben ellátott kártya nettó 160 Ft-os költségét tekintjük, akkor a bruttó 1,2 millió Ft-ot meg nem haladó beruházás 12 000 kártya kiállításakor megtérül. És akkor még nem is ejtettünk szót a következőkben részletezett reklámbevételi lehetőségekről.

Reklámfelület értékesítése

A kártya hátoldalának „eladása”, reklámfelületként való értékesítése hozzájárul a bevezetés költségeinek csökkentéséhez, esetenként nullára redukálásához. A jól körülhatárolható célközönség – esetünkben könyvtárhasználói kör, többnyire leendő mérnökök – nagyobb, mérhetőbb reklámértéket jelent. Ha a könyvtár jól pozicionálja magát, akkor megtalálhatja azt a szolgáltatói kört, amely hirdetéseinek elhelyezésével finanszírozza az új olvasójegyekre való áttérést.

Mit tudunk kínálni? A könyvtár összes aktív olvasójának a kártyáját – meghatározott időn belül – kicseréljük. A kártyák élettartama kb. 5 év, azaz

ennyi ideig tudjuk felkínálni a szponzoroknak, hogy a kiadott kártyákat forgalomban tartjuk.

A könyvtár nemcsak anyagi támogatást tud elfogadni, hanem természetbenit is: előre nyomott plasztikkártyákat, az eszközöket, esetleg a világi-

tást és a paravánt. Minden eszköznek reklámértéke van, hiszen az olvasók „látják”, „használják” őket.

**Ézsiás Anikó – Marton József Ernő –
Nagy Elemér Károly**
(BME OMIKK)

A digitális könyvtárak fenntartható fejlődése

A kínai tudományos és műszaki digitális könyvtárak fejlődése

A digitális könyvtárak fejlesztése Kínában három csoportba sorolható: helyi projektek, nemzeti szintű projektek, nemzeti digitális könyvtári rendszerek. A kisebb helyi projektek keretében gazdag digitális tartalmak keletkeztek, míg a nemzeti programok elsősorban a kutató- és oktatási intézmények digitális tartalmakhoz való hozzáférést teszik lehetővé.

Az 1990-es évek végétől több nemzeti projekt is szolgálja a tudományos kutatást és az oktatást. A cikk ezek közül mutat be néhányat.

Kínai Tudományos Digitális Könyvtár

A *Kínai Tudományos Digitális Könyvtár* (*Chinese Science Digital Library = CSDL*, <http://www.csdll.ac.cn>) a *Kínai Tudományos Akadémia* alapította 2001-ben 91 kutatóintézetének kiszolgálására. A kutatók a természet-, műszaki és orvostudományi folyóiratok, konferenciaanyagok és disszertációk, szabadalmi leírások és kézikönyvek teljes szövegét érhetik el, illetve elektronikus könyveket olvashatnak. Az elektronikus folyóiratok száma 4000 külföldi és 10 000 kínai cím. A felhasználók számos szolgáltatást vehetnek igénybe, mint például a központi katalógusok, több adatbázis egyidejű kereshetősége, elektronikus folyóiratok böngészése, dokumentumszolgáltatás, digitális tájékoztatás, saját könyvtár (MyLibrary) kialakítása.

Kínai Akadémiai Könyvtár és Információs Rendszer

Az *Oktatási Minisztérium* az akadémiai könyvtárak konzorciumaként alapította 1998-ban a *Kínai Akadémiai Könyvtár és Információs Rendszert* (*Chinese Academic Library and Information System = CALIS*, <http://www.calis.edu.cn/>). A ta-

gok száma 2005-ben elérte az ötszázat. Többségük nemcsak az e-dokumentumok beszerzését hangolja össze, hanem a tudományos és kulturális tartalmak digitalizálásában és hozzáférhetőségének megteremtésében is részt vesz. A CALIS-nak köszönhetően az egyetemeken a külföldi tudományos, műszaki és orvosi nyomtatott folyóiratok átlagos száma 500-nál kevesebbre csökkent, és az egyetemek többségéről 3-8000 elektronikus folyóirat érhető el.

Országos Tudományos és Műszaki Könyvtár

Az *Országos Tudományos és Műszaki Könyvtár* (*National Science and Technology Library = NSTL*, <http://www.nstl.gov.cn/>) 2000-ben alapította a *Tudományos és Műszaki Minisztérium*. A hét tagból álló virtuális könyvtár célja, hogy a tudományos tájékoztatás országos letéti könyvtára és dokumentumszolgáltató központja legyen. A tagok a mezőgazdasági, műszaki, orvosi és egyéb alaptudományok szakkönyvtárai. A központ építi az országba járó 13 000 külföldi folyóirat kivonatainak központi adatbázisát, támogatja további külföldi folyóiratok beszerzését, és névleges díj ellenében gyors átfutási idővel szolgáltatja a kért dokumentumokat. A mindenki számára elérhető NSTL külföldi és kínai anyagokból álló gyűjteménye a könyvtárak, a CSDL és a CALIS háttérrendszere.

Ezzel a három digitális könyvtárral a kutatóintézetek és egyetemek információs környezete rendkívül gyorsan változik. A fejlődő környezetben:

- a legtöbb információforrás digitális;
- a felhasználók az információkhoz elektronikusan, hálózaton keresztül férnek hozzá;
- az információs szolgáltatások többségét a könyvtárak közösen, hálózatban nyújtják;
- a könyvtárak többsége egyre szorosabban kapcsolódik a virtuális digitális információs rendszerhez.

Az új információs környezet új kihívásokat és feladatokat is jelent a könyvtárak számára.

A könyvtári világ új kihívásai

Az információs környezet változása két új kihívás elé állítja a könyvtárakat. A digitális könyvtárnak egyfelől továbbra is hatékonyan meg kell oldania a hagyományos szolgáltatásokat, másfelől az új elektronikus környezetben az új felhasználói igényeket is ki kell elégítenie.

Az új feladatok új ismereteket, módszereket és eljárásokat igényelnek. Ezek közül néhány:

- az erőforrások fejlesztése elsősorban a többi könyvtárral együtt, konzorciumok keretében történik;
- egyre több könyvtári forrás alakul át nyomtatott-ról elektronikus alapúra, megváltoztatva a finanszírozást, a beszerzés szerkezetét, a szervezeti eljárásokat és a könyvtári infrastruktúrát;
- a digitális megőrzés új finanszírozási, technológiai, szervezési és adminisztratív feladatot jelent;
- a külföldről származó digitális információk jogszerű kezelése és elérhetővé tétele a könyvtári hálózaton belül a biztonsági feladatok megoldását sürgeti;
- a könyvtárak hagyományos felépítésükkel már nem tudják kielégíteni az új felhasználói szokásokat és igényeket: az olvasótermek helyett a felhasználók a könyvtár honlapját keresik fel, a passzív olvasás helyett pedig interaktív szolgáltatásokat várnak el a könyvtári rendszertől.

Az új elvárásokon kívül azokat a környezeti változásokat is figyelembe kell venni, amelyek között az információkat előállítják és használják. Ide sorolható:

- az új digitális információs környezetben az emberek, a dokumentumok, a projektek, az adatok stb. egy-egy digitális objektumnak tekinthetők, ami azzal jár, hogy a könyvtári világ eddig használt fogalmait újra meg kell határozni;
- a kutatási eredmények virtuális közösségek hálózati együttműködésével születnek; a folyamat interaktív hálózati szolgáltatásokat igényel, mint például a keresés és a találatok elérhetővé tétele;
- az információkat már nem csak a könyvtárban lehet megtalálni; a könyvtár már csak az egyik szereplője az információs környezetnek az intézményi adattárak, független mozgalmak, vagy például a *Google Scholar/Print* mellett; a közvetí-

tő szolgáltatást nyújtó szervezetek a közeljövőben lényegesen át fognak alakulni;

- a legtöbb digitális könyvtár a hagyományos könyvtár alapján működik, vagyis forrás-, dokumentum- vagy könyvtárközpontú. Az új digitális információs környezet a digitális könyvtáraktól nagyobb mértékű együttműködést vár az információ előállításának és közzétételének munkafolyamatában.

A digitális könyvtárak új fejlesztési stratégiája és modellje

A könyvtári világ új kihívásai a digitális könyvtárakban új információs és tudásalapú szolgáltatások fejlesztését teszik szükségessé. A *Kínai Tudományos Akadémia Könyvtára (Library of Chinese Academy of Sciences = LCAS)* ezeket szem előtt tartva fejleszti digitális könyvtárát. Célja egy olyan e-tudásalapú infrastruktúra létrehozása, amelyben

- a digitális objektumokat szabad tudáshálóban kezelik;
- a felhasználók a digitális objektumok megjelenítését, összekapcsolását, kereshetőségét és megosztását nyújtó hálózati szolgáltatásokat személyre szabottan vehetik igénybe;
- a tudás-feldolgozási eljárások a felhasználó információs környezetének szerves részei;
- a könyvtárosoknak lehetőségük van arra, hogy a könyvtári környezet fejlesztésében és a személyre szabott szolgáltatások megoldásában együttműködjenek a kutatókkal.

Keretrendszer dolgoztak ki a digitális könyvtárak számára, figyelembe véve a digitális könyvtárak és az információs környezet fejlődését, valamint a könyvtár felhasználóinak igényét. A keretrendszer három rétege

- az *integrált információs szolgáltatás* réteg (*Integrated Information Service = IIS*),
- a *szakterületi e-tudomány-szolgáltatás* réteg (*Discipline-based e-Scholarship Service = DSS*),
- az *intézményi tudásszolgáltatás* réteg (*Institution-based Knowledge Service = IKS*).

Az *IIS* összetevői:

- egy osztott információs rendszer, amely a könyvtár felhasználóinak lehetővé teszi a hozzáférést az elektronikus tartalmakhoz, segíti a digitalizálást és megőrzést;
- egy platform, amelyen keresztül
 - az NSTL, a CALIS és más digitális könyvtárak forrásai érhetőek el,

- különböző elektronikus források (pl. e-kormányzat, e-learning) köthetők össze,
- a CAS felhasználóinak egyszeri hitelesítés után többféle szolgáltatást tesz lehetővé.

A DSS réteg *szakterületi e-tudomány-portálok* sorozatából áll. A „szakterületi” egyaránt jelenthet hagyományos tudományágat (pl. fizika), vagy több összetartozó szakterületet (pl. biofizika). A portálok célja, hogy a tudományos kommunikációval kapcsolatos valamennyi igényt az e-szolgáltatásra építve kínálja, és ne könyvtári megközelítésből. A portál több oldalból áll:

- a *erőforrás oldal*on érhető el minden információ a szakterületről: a szakirodalom, az adattárak, az oktatással kapcsolatos információk és segédanyagok, kutatási információk, segédeszközök, valamint a kommunikációs források a konferenciákról, fórumokról, folyóiratokról, RSS feedekről szóló információk;
- a *kutatás oldal*on lehet az egyes intézményeket, kutatási terveket és kezdeményezéseket elérni, a projektekről információt kapni, illetve a szakterülethez kapcsolódó szolgáltatásokat igénybe venni (pl. szoftvert letölteni);
- a *szolgáltatás oldal* kapcsolja össze a keresést segítő, témafigyelési, dokumentumrendelési és -küldési stb. szolgáltatásokat. Ezek egy része az IIS rétegbe tartozó, személyre szabható szolgáltatás. A portálon levelezési lista, blog, nyílt folyóiratok stb. is elhelyezhetők.

Ezek az erőforrások később személyre szabottan integrálhatók egy szemantikus tudáshálóba. Az összekapcsolt portálokat pedig az IIS rétegbe lehet majd beépíteni.

Az IKS réteg az akadémia egymástól független szervezeteit szolgáló portálokból áll. Egy ilyen portált *dimenziókként* lehet megszervezni:

- a *információs szolgáltatás* dimenzió a három DSS oldalt tartalmazza az intézmény saját beállításai-val;
- a *tudásentitás* dimenzió a szervezet tudásentitásainak leírására, szervezésére és hozzáférésére szolgál. Ilyen entitások például a tanszékek, csoportok, projektek, emberek és eszközök, valamint a dinamikusan változó tervek, eredmények, hírek és folyamatok;
- a *tudásplatform* dimenzió egy intézményi adattárrendszert ajánl, kiegészítve egyéb eszközökkel, mint például a kereső-, vizualizációs és elemzőeszközökkel, honlap- és fórumépítő eszközökkel, kutatásszervező, munkafolyamatkezelő eszközökkel, valamint személyre szabott információkat kezelőkkel.

A DSS-réteghez hasonlóan ezen a szinten is építhető majd szemantikus háló, illetve az ebben a rétegben lévő portálok is bekerülhetnek az IIS-rétegbe. Az intézmény portálja ezenkívül e-learning rendszerének is része lehet.

Az ismertett nagyszabású, ambiciózus tervet csak szakaszonként lehet megvalósítani.

/XIAOLIN, Zhang: Sustainable digital library development for scientific communities in China. = IFLA Journal, 32. köt. 2. sz. 2006. p. 140–146./

(Somogyi Tamás)

Egyetemi könyvtárak weboldalai: a jelen gyakorlata és a jövőbeni tendenciák

Az *Association of Research Libraries (ARL)* 123 tagkönyvtárából 107-et vizsgáltak (kihagyva a nem angol nyelvű és az egyetemekhez nem köthető weboldalakat).

Eredmények

A vizsgált oldalak többségén megtaláljuk a legfontosabb szolgáltatásokat. Minden könyvtárban van az elektronikus folyóiratokhoz is hozzáférést nyújtó online katalógus. Az elektronikus források ugyanakkor elérhetők valamely más, elkülönült felületen

is. Online követhető a rövid kölcsönzésre félretett kötelező irodalom. A könyvtárak 99%-ában az elektronikus források oldalain vagy adatbázisában külön jelenítik meg az elektronikus folyóiratokat, és az elektronikus formában elérhető cikkek indexeit. A gyakran ismétlődő kérdések (FAQ) fájljai 94%-nál érhetőek el, és ugyanilyen arányban kaphatnak az olvasók e-mailes segítségnyújtást is. Virtuális tájékoztatást nyújt a könyvtárak 77, előjegyzést tesz lehetővé 63%-a. Több mint 50% külön is feltünteti az elektronikus könyveket az elektronikus források között, betűrendes indexet ad weboldalairól, online oktatócsomagokat kínál. További funk-

ció a 404-es hibaüzenetek megszüntetése, a katalógus oldalainak nyomtathatósága, egérmegnyitással elérhető menük és képek, weblaptérkép.

Az ARL számos tagkönyvtárában hiányzik még a szolgáltatások magas szintű testre szabása, és integrációja a kereskedelmi keresőszolgálatokkal. A legtöbb helyen nincs egységes kapuszolgáltatás a forrásokhoz, hanem különálló adatbázisokat gyűjtenek össze a honlapra, vagy egyszerű *kapcsolóoldalakra*. Az egyetemi könyvtárak számos – ismét csak elkülönült – keresési lehetőséget kínálnak, ahelyett, hogy egyetlen, a felhasználók kívánalmainak megfelelő, *mindent egy helyen* típusú keresési felületet nyújtanának.

Az ARL az egyszerű weboldalak helyett portálok alkalmazását ajánlja. A portálokat olyan alkalmazásokként definiálják, amelyek egyrészt olyan keresőeszközöket tartalmaznak, amelyek lehetővé teszik, hogy a felhasználók több forrásban egyszerre keressenek, és a keresési eredményeket integrálják, másrészt legalább egy, valamilyen kiegészítő szolgáltatást nyújtanak. Még az ilyen liberális definíció szerinti portálfogalom mellett is csak 19 könyvtár jelölte meg, hogy portálszolgáltatást nyújt, és csak hat felelt meg a definíciónak.

Nehéz pontosan megmondani, hogy miként lesznek képesek a könyvtárak robusztus weboldalakat létrehozni, van azonban rá lehetőség, még ha számos akadály leküzdésével jár is. Az, hogy jelentős az információforrások száma, hogy a források és a szolgáltatások egyaránt összetettek, és elkülönülnek egymástól, megnehezíti integrációjukat. A bibliográfiai, a numerikus adatokat tartalmazó és más adatbázisok *vegyítése* munkaigényes feladat, amely mindeközül nem is hozott kielégítő eredményeket. A cél elérését az is nehezíti, hogy az információs piacon folyó verseny nem ösztönzi a szállítókat a *mindent egy helyen* típusú megoldásokra. Ehelyett inkább az előfizetők azonosítására összpontosítanak, ami emeli az értéknövelt szolgáltatások eléréséhez szükséges kattintások számát.

Ajánlások

Az információs tartalmakat és szolgáltatásokat a felhasználók igényeinek megfelelően csomagoljuk! A könyvtáraknak meg kell tudniuk, és tesztelniük kell, hogy hallgatóik, oktatóik és kutatóik mit is tesznek a könyvtári forrásokkal, majd weboldalukat ezeknek a központi feladatoknak megfelelően

kell kialakítaniuk, nem pedig az aktuális adminisztratív struktúrák, a források formátumai és interfészei alapján formálniuk.

A könyvtári weboldalak interfészeinek kialakításakor a központi kérdés legyen: az információs igény, információkeresés! A weboldalaknak az információkeresésre kell összpontosítaniuk, nem a könyvtárral kapcsolatos adminisztratív információkra. A keresési funkciókat oda kell elhelyezni, ahol azokat a felhasználó megtalálja. Ez lehet a lap teteje vagy egy fehér háttérű terület. Minden keresőeszközt, így a könyvtáron kívüli olyan keresési eszközöket, mint például a Google Scholar, egy integrált eszközben egyesítsünk! Első lépésként oldjuk meg, hogy a könyvtári weblapról közvetlenül lehessen keresni a katalógusban és a weboldalak tartalmában. Érdemes megfontolni valamilyen közös (federated) keresési lehetőség megoldását. Bár ennek megvalósítása még gyerekcipőben jár, megfelelő megoldás lehet, ha egyetlen keresési felületet nyújtunk azoknak, akik a szükséges információkat nehezen tudják megtalálni.

Járuljunk hozzá, hogy a felhasználók egyaránt tudjanak céltartalommal keresni és böngészni! Az utóbbi elősegítésére kínálunk olyan témakategórialistákat, amelyek a felhasználók által a hétköznapi életben használt terminusokkal élnek! Vizsgáljuk meg az elektronikus dokumentumok szabad szöveges indexelésének felhasználását az ellenőrzött szókinccsel való indexelés kiegészítésére.

Tegyük lehetővé, hogy a felhasználók személyükre szabják a könyvtári weboldalakat! Ennek lehetőségei korlátlanok. Az oldalak megjelenítése, és a csatolók egyedi kialakítása mellett olyan környezeteket is kialakíthatunk, ahol a bejelentkezést követően automatikusan töltődnek ki űrlapok, amelyekkel kutatási profilokat alakíthatunk ki a kutatóknak és a hallgatóknak. Az ezeknek megfelelő információkat, mihelyt elérhetőek, közvetlenül megkaphatják a felhasználók. Az ilyen információk magukba foglalhatják más kutatók elérhetőségeit, és a konferenciákról szóló értesítéseket is.

Helyezzünk nagyobb súlyt az interfészek kialakítására! Adjunk weblaptérképet és betűrendes indexet oldalainkról! Érthetetlen üzenetek helyett világos, leíró tartalommal segítsük a felhasználókat! Tegyük a kérelmeket, könyvtárközi kérések stb. űrlapjait könnyen elérhetővé! Figyeljünk arra, hogy hány kattintással érhető el az induló oldalról a katalógus, és más kulcsfontosságú információforrások!

Nem lehet elégszer hangsúlyozni a weboldalakon használt nyelvezet fontosságát. Ahhoz, hogy kiderüljön, melyik terminológia a legelőnyösebb az információforrások és szolgáltatások használatához, érdemes megfigyelni, tisztelni felhasználóikat.

Ne csak az információhoz való hozzáférést, hanem használatát is támogassuk! A felhasználónak legyen lehetősége bibliográfiai-menedzselő szoftverek, például EndNote, ProCite, RefWorks (idehaza ezeket még kevesen használják – A ref.), szövegszerkesztők és táblázatkezelők elérésére! Megoldható, hogy felhasználóink megjegyzéseket, kommentárokat küldjenek az általuk talált információkról úgy, hogy más felhasználók is olvashassák őket.

Reflexiók

A könyvtári weboldalak korszerűsítése valószínűleg magával hozza a következőket:

Nagyobb fokú integrálódás jön létre más egyetemi információs portálokkal és rendszerekkel. A felhasználó-központú és holisztikus megközelítés eredményeként a könyvtári szolgáltatások a nagyobb, intézményi portálok „csatornáiként” jutnak el a használókhoz. A könyvtári weboldalaknak szorosan kell kapcsolódniuk az oktatási keretrendszerekhez és az adminisztrációs rendszerekhez. Az integráció egyszerű formát is ölthet úgy, hogy az oktatási keretrendszerekbe az oktatók és a könyvtárosok együttműködésével közvetlenül beépülnek a könyvtári források (katalógusok, szakterületi forráskalauzok) csatolói. Célszerű, ha az intézményi portálok fejlesztésénél ott vannak a könyvtárosok is.

Fokozott figyelmet kapnak a felhasználók és a szolgáltatások. Mivel versenytársaink gyors és könnyű elektronikus hozzáférést tesznek lehetővé a tudományos információk minden típusához, a felhasználók megtartásához nem elég, ha gazdag tudományos tartalmakat vásárolunk. Differenciált hozzáadott értéket is kell nyújtanunk, ami legalább három területet érint.

Először is, a könyvtárosoknak nagyobb figyelmet kell szentelniük az információk tárlására, amiben

kulcskérdés a tartalom és a keresési funkciók jó elhelyezése az oktatási terekben (a könyvtár weboldalain, a hallgatói portálon, az oktatási keretrendszerekben), valamint a bibliográfiai leírások és a teljes szöveg kifinomultabb összekapcsolása. Másodsor, többet kell foglalkozniuk az információs műveltséggel, ami megköveteli, hogy több interakció legyen a könyvtárosok és az oktatók között. Végezetül, a könyvtáraknak több forrást kell mozgósítaniuk a marketingmunkára. Kitartóan és meggyőzően kell képviselniük a hallgatók, oktatók és dolgozók előtt, hogy a könyvtári weboldal az „első hely, ahol információs és tanulási igényeiket kielégíthetik”.

Fokozott hangsúlyt kap a fizikai könyvtár mint társadalmi és tanulási tér. Figyelembe véve, hogy a virtuális környezet szerepe egyre nő, a könyvtári weboldal átalakítása szükségesé teszi, hogy a könyvtárban is történjenek változások. Várhatóan egyre fontosabbá válnak a megfogható közösségi terek (közös és egyéni tanulási övezetek, bekábelezett vagy kábel nélküli számítógépes terek stb.). A kényelmes bútorokkal berendezett, az ételek és italok fogyasztását is megengedő helyiségek fontosabbá válnak. Mivel egyre több kérdést válaszolnak meg a könyvtárak virtuálisan, csökken a tájékoztató puldok személyzetének száma, így a könyvtárosok fontosabb, nem a pulthoz kötött munkát végezhetnek.

Növekszik az együttműködés más egyetemi könyvtárakkal. Nőnie kell az együttműködésnek az egyetemi könyvtárak között. Az olyan kezdeményezések, mint az *ARL Scholars Portal Project* (<http://www.arl.org/access/scholarsportal>) mutatják, hogy a könyvtárak ezt felismerték. A közös beszerzésekre összpontosító korai konzorciumokat egyre inkább felváltják az elektronikus forrásokat közösen és hatékonyan kezelő és szolgáltató szervezetek. Ezt elősegítendő az ARL-nek és más könyvtári szervezeteknek folytatniuk kell azt a munkát, amelyet a bevált gyakorlat kialakítása terén elkezdtek.

/DETLOR, Brian–LEWIS, Vivian: Academic library web sites: Current practice and future directions. = The Journal of Academic Librarianship, 32. köt. 3. sz. 2006. p. 251–258./

(Koltay Tibor)

Az elektronikus folyóiratok országos elérése Izlandon (update)

Két évvel ezelőtt írt cikküket a szerzők az akkor rendelkezésükre álló statisztikai adatokkal zárták (TMT, 2006. 1. sz. e-tmt). Ezt egészítik ki a 2004–2005 év adataival. Szerették volna az *Izlandi Statisztikát (Statistics Iceland)* használni a könyvtárak és a könyvtárközi kölcsönzési adatok forrásául. A *Statisztikai Hivatal* azonban 2002 óta nem gyűjti az egyetemi és kutatóintézeti könyvtárak adatait. Egyetlen teljes és pontos forrást találtak a könyvtárközi kölcsönzésre, az *Izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (National and University Library of Iceland = NULI)* adatait.

1. táblázat

Országosan elérhető elektronikus folyóirat-csomagok (2001, 2005)

Kiadók	Elektronikus folyóiratok			
	Adatbázis	2001	2005	Növekedés (%)
Összesen		6612	10 022	
Academic Press	IDEAL	172	2468	55,6
Elsevier Science	ScienceDirect	1200		
Blackwell	Synergy	541	825	65,2
Chadwyck-Heale	Literature	...	174	N/A
Karger	Karger	78	79	1,0
Kluwer Academic Publishers	Kluwer Online	713	1389	80,7
Springer Verlag	SpringerLink	408		
American Society of Civil Engineering	ASCE	...	31	N/A
American Society of Mechanical Engineering	ASME	...	22	N/A
Egyéb kiadók	ProQuest 5000	3500	5034	69,5

2001-ben, az országos licencek indításának idején, a legtöbb elektronikus folyóirat elérését kisebb egyetemi könyvtárak és kutatóintézetek tették lehetővé saját felhasználóiknak. Mindössze két nagy könyvtár volt képes elektronikus folyóiratokat tartalmazó adatbázisok előfizetésére: a NULI és a *Nemzeti és Egyetemi Kórházi Könyvtár (National and University Hospital Library = NUHL)*. 2005-re az országosan elérhető elektronikus folyóiratok száma 51,6%-kal nőtt, miközben néhány adatbázist összevontak, és újak jelentek meg. A 2001-

ben és 2005-ben elérhető címeket az 1. táblázat foglalja össze.

2005-ben bővült az előfizetői kör: egyetemeken önállóan is előfizetnek elektronikus folyóirat-csomagokra, illetve több esetben hazai vagy külföldi egyetemekkel konzorciumra lépve. Az országos licenceken kívül eső elektronikus folyóiratok száma megközelíti a tízezret.

A 2. táblázat azokat az adatbázisokat foglalja össze, amelyekre nincsenek országos licencek.

2005-ben a legnagyobb előfizetők a NULI és a NUHL voltak, a harmadik helyet a *Reykjavíki Egyetem* foglalta el. A legrégebb egyetemi könyvtárak nyomtatott folyóiratokra is előfizetnek, ezek száma azonban az országos licencek bevezetése (2003) óta csökkent.

2. táblázat

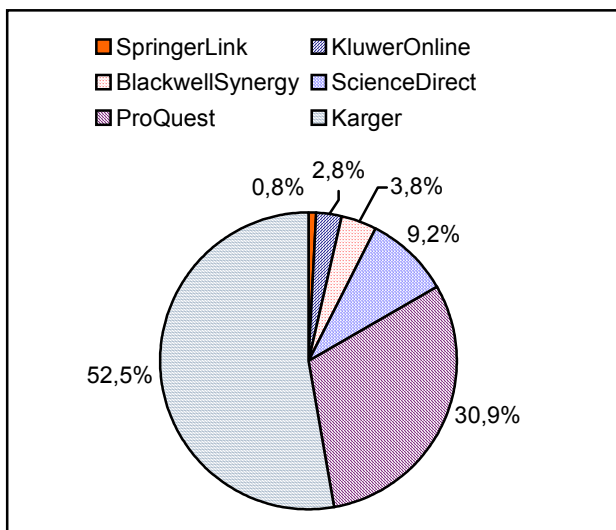
Az országos licenceken kívül előfizetett elektronikus folyóiratok (2005)

Kiadó	Adatbázis	Elektronikus folyóiratok száma
Összesen		9632
Association for Computing Machinery	ACM Digital	343
Dow Jones Reuters Business Interactive	Factiva	4799
Institute of Electrical and Electronics Engineers, Inc.	IEEE Xplore	121
Kluwer Law International	Kluwer Law	39
LexisNexis	LexisNexis	3621
Lippencott	Ovid	100
Organisation for Economic Co-operation and Development	SourceOECD	31
PsycARTICLES	Ovid	57
Különböző egyetemi kiadók	JSTOR	182
Különböző kiadók, amelyek egészségügyi témájú elektronikus folyóiratokat adnak ki	Különböző	339

A szolgáltatás statisztikai adatai

A letöltési adatokat kétféleképpen számolták össze: naptári évre és tanévre gyűjtve. Míg 2000–2003-ban a tanévben volt magasabb a letöltések száma, 2004-ben ez megfordult. A tanév magas aránya azt jelzi, hogy a legnagyobb felhasználói kör az egyetemi kutatókat és hallgatókat, valamint a középiskolai diákokat foglalja magában. A 2004. évi jelenséget csak az ezt követő évek adatainak mélyebb elemzésével fogják értékelni.

2003. január-júniushoz képest 2005 hasonló időszakában a *legjobban a BlackwellSynergy adatbázis használata nőtt* (11%-kal), a *ScienceDirect* ugyanazon a szinten maradt, míg a *ProQuest* használata 8%-kal csökkent (1., 2. ábra).

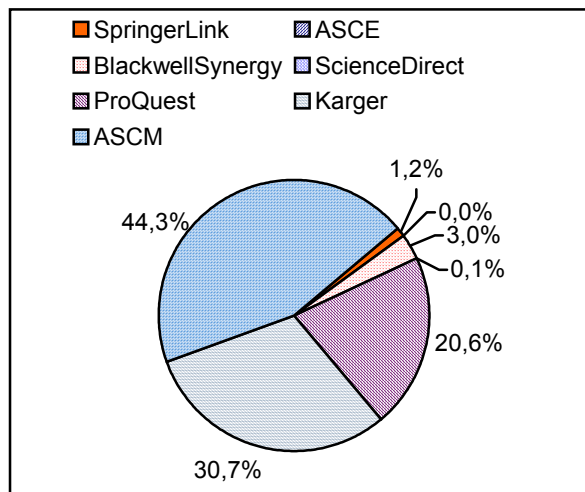
1. ábra A letöltések megoszlása az elektronikus folyóiratokat tartalmazó adatbázisokból (2003. január-június)

A szolgáltatáshoz igénybe vett *adatátviteli hálózatokat* vizsgálva azt az eredményt kapták, hogy legtöbben az *RHneten* (egyetemi és kutatóhálózat) és a kereskedelmi hálózatokon dolgoztak, vagy otthonukból, vagy máshonnan (nem a regisztrált munkahelyükről) interneteztek. Az egészségügyi folyóiratokat tartalmazó *Karger* adatbázist 66%-ban kereskedelmi hálózatokon értél el.

Dokumentumszolgáltatás a NULI-nál

A csökkenő tendencia itt is jellemző, de a részleteket vizsgálva érdekes következtetéseket lehet vonni. A könyvek könyvtárközi kölcsönzésére va-

lószerűleg nincs hatással az elektronikus folyóiratok megjelenése. Az elektronikus katalógusok elérhetővé válása és az egyre könnyebben kezelhető adatbázisok növelik a dokumentumszolgáltatás iránti igényeket. Az elektronikus folyóiratok közvetlen hatása a másolatszolgáltatásban jelentkezik: öt év alatt 37%-kal csökkent a kért, és 40%-kal a küldött cikkek száma.

2. ábra A letöltések megoszlása az elektronikus folyóiratokat tartalmazó adatbázisokból (2005. január-június)

Információs műveltség

2004-ben az izlandi kormány közzétette az információs társadalomról alkotott új jövőképét. A dokumentum kinyilvánítja az országos licencké folyamatosságát, ami azért fontos, mert 2004 előtt a könyvtárak fizették az országos licencké, 2004-től viszont a kormány vállalta a költségek 20%-át. A Statisztikai Hivatal jelentése szerint a 16–74 éves korosztály 88%-a használ számítógépet, és 86%-a internetezik, elsősorban kommunikációs és keresési célból. A teljes lakosság 78%-a állította, hogy az újságokat és a folyóiratokat az interneten olvassa, és onnan tölti le.

Az elektronikus folyóiratok elérését lehetővé tevő országos licencké új lendületet adtak az izlandi kutatóközösségnek, de a hagyományos könyvtárközi kölcsönzésnek is van jelentősége

/GYLFADOTTIR, Thora–HLYNSDOTTIR, Thorny: Iceland: the story continues ... of nation-wide access to e-journals. = *Interlending & Document Supply*, 34. köt. 1. sz. 2006. p. 9–14./

(Viszocsek Eszter)

E havi rovatunkban folytatjuk az uniós mindennapokat érintő témák feldolgozását: ezúttal az európai utazással kapcsolatos legfontosabb információforrásokra hívjuk fel a figyelmet, majd hírt adunk egy új terminológiai adatbázisról, és az EU Digitális Könyvtári Kezdeményezésével foglalkozó honlapról is. – K. K. Á.

Mindennapi kérdéseink az Európai Unióval kapcsolatban 3. rész: Utazás Európában – Schengen

1985-ben öt EU-tagállam (Franciaország, Németország, Belgium, Luxembourg és Hollandia) a luxembourgi *Schengen*ben megállapodott a közös határokon átutazók ellenőrzésének felszámolásáról, s ezzel megszületett a belső határok nélküli, ún. schengeni térség. A megállapodást 1990. június 19-én kibővítették az ún. *Schengeni Végrehajtási Egyezmény*vel, amely meghatározta a megállapodás megvalósításának folyamatát, egyúttal életképessé tette azt. A schengeni országok közös vízumpolitikát vezettek be a schengeni térség egészére, s megegyeztek a külső határok hatékony ellenőrzéséről. A megállapodás és az egyezmény 1995-ben lépett hatályba az öt alapító, valamint Spanyolország és Portugália részvételével. Később más tagállamok is csatlakoztak a schengeni övezethez, így jelenleg a határok 13 EU-tagországot (minden régi tagállamot, kivéve az Egyesült Királyságot és Írországot), valamint Izlandot, Norvégiát és Svájcot érintik, amelyek döntési jog nélkül vesznek részt a schengeni együttműködésben. Az Egyesült Királyság és Írország a szerződés szerint továbbra is fenntartja önálló határellenőrzési rendszerét, Dánia pedig szabadon dönthet, hogy alkalmazza-e a későbbiekben születő *schengeni acquist*. A később csatlakozott és csatlakozni kívánó országok számára ugyanakkor kötelező a schengeni szabályok átvétele és alkalmazása.

Az *Európai Unió*hoz való csatlakozás időpontjában Magyarország nem nyerte el azonnal a teljes „schengeni tagságot”, nem került sor az ellenőrzés megszüntetésére az EU tagállamai és Magyarország közötti belső határszakaszokon. Ehhez egyrészt a felkészültséget vizsgáló átfogó szakértői ellenőrzés eredményei alapján hozott tanácsi dön-

tés szükséges, másrészt kapcsolódnunk kell az egységes határellenőrzési rendszer számítógépes információs bázisát biztosító *II. Schengeni Információs Rendszer*hez. A schengeni térséghez való teljes jogú csatlakozás kitűzött céldátuma 2007 októbere, a magyar utazók ugyanakkor már ma is érezhetik Schengen előnyeit.

További ismeretek a *Schengeni Megállapodással* és végrehajtásával kapcsolatban:

- A Schengeni Megállapodás magyarul: http://www.euvonal.hu/kulugy/upload/M_26/rek5/4.pdf
- Általános schengeni ismeretek: http://www.irm.gov.hu/download/schengeni_ismeretek.pdf/schengeni_ismeretek.pdf
- Schengen Alap: http://www.irm.gov.hu/download/schengen_alap.pdf/schengen_alap.pdf

Utazás Európában Portál

http://europa.eu/abc/travel/index_hu.htm

Az *Utazás Európában* az Európai Unió hivatalos honlapja, amely az EU területén utazni szándékozóknak készült. Akár szabadságunkat tervezzük, akár üzleti út előtt állunk, a portálon tanácsokat találunk az utazással kapcsolatos legkülönbözőbb témákban. A portál nagy tematikus egységei a következők:

- **Úti okmányok:** útlevéllel vagy személyi igazolvánnyal? Kell-e vízumot beszereznünk? Hozzáférhetünk a Schengeni Megállapodáshoz, és megtudhatjuk, hogyan valósul meg a személyek szabad mozgása az EU területén.
- **Mikor utazzak:** időzónák az EU területén; nyári időszámítás; ünnepnapok az EU tagállamaiban; európai kulturális eseménynaptár; jellemző időjárás az egyes országokban, és hozzáférés az időjárás-előrejelzésekhez.

- **Utazás:** gyakorlati tudnivalók jogosítványról, gépjármű-felelősségbiztosításról, autóbérlésről, biztonságról, sebességkorlátozásokról, autópályadíjakról, a légi utasok jogairól, és a repülőtéri biztonsági intézkedésekről.
- **Egészségügyi ellátás:** ha egy uniós tagállam polgára ideiglenesen egy másik EU-tagállamban (továbbá Izlandon, Liechtensteinben, Norvégiában vagy Svájcban) tartózkodik, s ott váratlanul megbetegszik, vagy balesetet szenved, ingyenes vagy támogatott egészségügyi ellátásban részesülhet az államilag finanszírozott egészségügyi ellátás keretében. Ennek mikéntjéről, az igénybevétel országonként változó szabályairól, az európai egészségbiztosítási kártyáról, továbbá számos más, az egészség megőrzésével kapcsolatos témáról olvashatunk a vonatkozó oldalon.
- **Háziállatok:** részletes információk a háziállatok utaztatásáról és a háziállat-útleveleiről.
- **Pénzváltás:** hová vihetünk eurót, s hová kell helyi fizetőeszközzel utaznunk? Mennyi készpénzt tarthatunk magunknál, s hogyan tudunk automatából pénzhez jutni?
- **Vásárlás:** tudnivalók a dohánytermékek és alkoholos italok kivételére és behozatalára vonatkozó szabályokról; az EU fogyasztóvédelmi és környezetvédelmi tevékenységéről.
- **Ha baj van:** hová fordulhatok, ha mégis baj ér, ha ellopják az útlevelem, az autóm, ha vészhelyzetben vagyok? Ilyenkor jó ismerni az EU teljes területén működő segélyhívó számot: 112.
- **Kommunikáció külföldön:** információk az EU-ban beszélt nyelvekről, a roaming-hívások díjairól, a postai és internetes szolgáltatásokról.

Európa Önökért Portál

<http://ec.europa.eu/youreurope/nav/hu/citizens/index.html>

A már jól ismert portál utazási oldalai a következő területeken kínálnak részletes információkat:

- **Beutazási eljárások:** a tartózkodási és beutazási jogokról szóló friss információkat egyelőre az *Európai Bizottság* Bel- és Igazságügyi Egyttműködésért felelős főigazgatóságának honlapján találjuk meg angol, francia és német nyelven. (http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/citizenship/movement/fsj_citizenship_movement_en.htm)
- **Fogyasztóvédelem:** milyen jogok illetik meg a légi utasokat és a szervezett utazáson résztvevőket? Mindkét területről megtaláljuk a portálon a közösségi jog által biztosított védelem legfonto-

sabb tudnivalóit. A szervezett utazással kapcsolatosan az egyes országokról, a nemzeti jogszabályokról is találunk információkat: a portálon már megszokott egyszerű keresőablakban tudjuk kiválasztani azt az európai országot, ahová szervezett keretek között utazunk, s azt a nyelvet, amelyen a vonatkozó ismereteket olvasni kívánjuk.

- **Gépkocsi:** vezetői engedély, gépjárművek szállítása és gépjármű-regisztráció, a személygépkocsikra köthető és kötetendő biztosítások, valamint egyéb, a járművekre vonatkozó adóterhek, ezek szabályozása a közösségi és a nemzeti jogban.
- **A schengeni térség:** mely országokra vonatkoznak a schengeni szabályok, s hogyan érinti a Schengeni Megállapodás az uniós és nem uniós állampolgárokat?
- **Formaságok:** ha uniós polgárként egy másik uniós államba szeretnénk utazni, ott esetleg hosszabban kívánunk tartózkodni, tanulni, dolgozni stb., bizonyos formaságoknak eleget kell tennünk. Be kell szereznünk például különböző dokumentumokat, be kell jelentkeznünk egyes hatóságoknál stb. Az erre vonatkozó információkon túl, hozzáférhetünk a szükséges e-formanyomtatványokhoz is (http://ec.europa.eu/employment_social/social_security_schemes/docs_en.htm).

EUVonal – Utazás, letelepedés

http://euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_utazas

A *Külügyminisztérium* már jól ismert szolgáltatása az *Utazás Európában* portál tematikus bontásához hasonló rendben kínálja az utazással kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat, részletesen ismertetve a különböző szabályozásokat, s megválaszolva a leggyakrabban feltett kérdéseket.

EUVonal – Utazás, turizmus

http://euvonal.hu/index.php?op=kerdesvalasz_tema_lista&category_id=032

Néhány példa az EUVonalhoz leggyakrabban beérkező kérdések közül:

- Használhatom-e a diákigazolványomat az EU más tagállamaiban?
- Kapok-e kártérítést, ha késik a repülőgép?
- Milyen okmányokkal utazhatom be egy másik uniós államba?
- Vihetek-e magammal húst és hústermékeket, ha egy másik uniós országba utazom nyaralni?

Európai Bizottság Turizmus Egysége

http://ec.europa.eu/enterprise/services/tourism/index_en.htm

Az Európai Bizottság Vállalkozásokért és Iparért felelős főigazgatóságának honlapján közvetlenül tájékozódhatunk a közösségi politikák turizmusra gyakorolt hatásairól, illetve az ágazatot érintő közösségi kezdeményezésekről, intézkedésekről – angol nyelven.

23 nyelvű egységes uniós terminológiai adatbázis

2007. június 28-án tette elérhetővé az Európai Bizottság és az *Európai Parlament* a nagyközönség számára új, egyablakos uniós terminológiai adatbázisát. Az *európai interaktív terminológia (Inter-Active Terminology for Europe = IATE)* egyetlen adatbázisban fogja össze a különböző uniós intézmények és szervek terminológiai adatbázisait, így mintegy 8,7 millió kifejezést tartalmaz az EU 23 hivatalos nyelvén.

Az IATE adatbázist az európai intézmények fordítószolgálatai 2005 óta használják. A jóváhagyott uniós terminológiához való könnyű hozzáféréssel az IATE hozzájárul a terminológia egységességéhez és megbízhatóságához. Ez elengedhetetlen az egyértelmű és világos szövegek létrehozásához, amelyek egyrészt garantálják a jogszabályalkotási eljárás érvényességét és átláthatóságát, másrészt szavatolják az európai polgárokkal való hatékony kommunikációt. Azáltal, hogy az adatbázist megnyitották a nagyközönség számára, nemcsak a nyelvi szakembereknek, hanem az uniós szabályozás nemzeti jogba való átültetésében és az EU-ról szóló tájékoztatásban részt vevő nemzeti parlamenteknek és közigazgatásnak is hasznos eszközt tettek elérhetővé, hiszen az IATE lehetővé teszi a felhasználónak, hogy egy vagy több célnyelven keresse meg egy meghatározott forrásnyelvi kifejezés megfelelőjét.

Az adatbázis a 8,7 millió kifejezésen kívül 500 000 rövidítést és 100 000 szókapcsolatot is tartalmaz. A tartalom nyelvek szerinti megoszlása elsősorban attól függ, hogy az adott nyelv mióta hivatalos az EU-ban. Hosszú távú célkitűzés, hogy az adatbázis azonos tartalmi értékű legyen valamennyi hivatalos nyelven.

Az IATE interaktív és nemzetközi: az uniós intézmények bármely fordítója tölthet fel információt az

adatbázisba, vagy frissítheti azt. Az adatbázisban történő változtatás automatikusan jóváhagyási folyamatot indít el, amelyben a fordítási osztályok terminológusai jóváhagyják az új, vagy módosított tartalmat. Fejlesztésében és fenntartásában az *Európai Parlament*, a *tanács*, a *bizottság*, az *Európai Bíróság*, az *Európai Számvevőszék*, az *Európai Gazdasági és Szociális Bizottság*, a *Régiók Bizottsága*, az *Európai Beruházási Bank*, az *Európai Központi Bank* és az *Európai Unió Szerveinek Fordítóközpontja* egyaránt részt vesz.

További információk:

IATE adatbázis: <http://iate.europa.eu>

Nyelvek az EU-ban: <http://europa.eu/languages/>
Fordítási Főigazgatóság: <http://ec.europa.eu/dgs/translation/>

Az i2010 Digitális Könyvtárak Kezdeményezés honlapja

Az *Európai Bizottság Információs Társadalomért és Médiaért felelős Főigazgatóságán* belül működik az ún. *E4 sz. osztály*, amely a digitális könyvtári kezdeményezés végrehajtásáért felelős (*Unit E4 - Digital Libraries and Public Sector Information*). Ez az osztály szerkeszti a digitális könyvtárak létrehozásával, fejlesztésével, uniós vonatkozásaival foglalkozó honlapot, amely a http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm címen érhető el.

A digitális könyvtár fogalma az uniós értelmezés szerint a következőt takarja: *A digitális könyvtárak digitális tartalmak olyan szervezett gyűjteményei, amelyek elérhetők a széles nyilvánosság számára. Magukba foglalják a digitalizált anyagokat (pl. könyvek digitalizált példányait) éppúgy, mint az eleve digitálisan létrehozott dokumentumokat.* (Forrás: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/what_is_dli/index_en.htm)

Az Európai Unió kezdeményezése a kulturális és tudományos örökség digitális gyűjteményeinek megteremtését, digitális megőrzését és elérhetővé tételét szorgalmazza, és támogatja. A megvalósítás ütemtervét, az eddig megtett lépéseket és a kapcsolódó dokumentumokat a http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/timeline/index_en.htm oldalon követhetjük végig.

A digitális könyvtári kezdeményezés két, párhuzamos úton halad: a kulturális és a tudományos örökség területén. A kulturális örökség digitalizálásával, megőrzésével és hozzáférhetővé tételével kapcsolatos európai és tagállami tevékenységeket a http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/cultural/index_en.htm oldal mutatja be. A tudományos tartalmak digitalizálásával kapcsolatos európai célkitűzésekről a http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/scientific/index_en.htm oldalon olvashatunk.

Egy 2006. februári európai bizottsági döntés értelmében magas szintű szakértői csoport jött létre, amelynek feladata, hogy segítse az Európai Bizottságot a digitális könyvtárak megteremtésével kapcsolatos jogi, technikai és szervezeti kérdések megoldásában. A csoport tagjainak névsorát, találkozóik jegyzőkönyveit a http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/hleg/index_en.htm#Members oldalon találjuk. Emellett működik egy, a tagállamok releváns intézményeit (minisztériumokat, könyvtárakat) képviselő szakértői csoport is, amely rendszeres találkozón követi nyomon az egyes uniós államokban folyó munkát. A csoport legutóbbi, júniusi találkozásán elhangzott előadások a http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/mseg/index_en.htm címen érhetőek el.

További fontos tartalmak a honlapon:

- a Digitális Könyvtár Kezdeményezés dokumentumai (hivatalos dokumentumok, sajtóközlemények, előadások): http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/library/index_en.htm
- gyakran feltett kérdések: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/faq/index_en.htm
- pályázati lehetőségek: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/news.cfm?redirection=1&item_type=fo&tpa_id=122
- hírek, újdonságok: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/news.cfm?redirection=1&item_type=news&tpa_id=122.

A bizalom visszaállítása – a Portugál Elnökség prioritásai

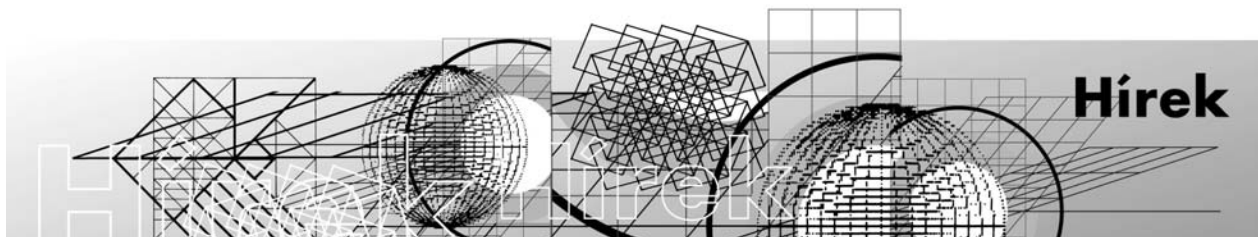
2007. július 1-jén Portugália vette át Németországtól az Európai Unió soros elnöki tisztségét. A egyes fogadtatású berlini csúcstalálkozót követően Portugália egyik legfontosabb elnökségi feladatául az európai unióba vetett bizalmának helyreállítását tűzte ki célul. A cél, hogy a tagországok állam- és kormányfői az év végéig elfogadják az uniós szerződést. Ennek jegyében júliusban kormányközi konferenciát rendeztek, október. 18–19-én pedig az állam- és kormányfők lisszaboni csúcstalálkozásán megállapodás születhet a végleges szövegről. A tervezett menetrend a következő:

- 2007. július 1. – Portugália átveszi az EU soros elnökségét Németországtól;
- 2007. július 23. – október – Kormányközi konferencia az új szerződésről;
- 2008. január 1. – Szlovénia az EU új soros elnöki országa.

Kapcsolódó webcímek:

- Berlini Deklaráció: http://www.eu2007.de/de/News/download_docs/Maerz/0324-RAA/English.pdf
- a portugál elnökségi honlapja: <http://www.eu2007.pt/UE/vEN/>
- a legfrissebb *Eurobarometer* felmérés (2007 tavasza) első eredményei: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb67/eb67_en.htm
- Egy európai alkotmány felé – tematikus portál: http://europa.eu/roadtoconstitution/index_en.htm
- Vita Európa jövőjéről: http://europa.eu/debateeurope/index_en.htm
- *Who wants what and why? FAQs about the Constitutional Summit* a Center for Applied Policy Research (München) kutatási anyaga: http://www.cap.lmu.de/download/spotlight/Spotlight_2007_03_eng.pdf
- *Road-map to a new Treaty*. A Friends of Europe (Brüsszel) kutatási anyaga: <http://www.friendsofeurope.org/>

Összeállította: Kovácsné Koreny Ágnes

IFLA-hírek

Etikai kódex a tisztségviselőknek

Az IFLA irányító tanácsa etikai kódexet fogadott el saját tagjai és az IFLA valamennyi tisztségviselője számára. A kódex három fejezetből áll:

- az irányításra és működtetésre vonatkozó általános szabályok és erkölcsi követelmények,
- a tagokhoz és partnerekhez fűződő kapcsolatok etikája,
- a menedzsment tartalmi, szakmai és pénzügyi átláthatóságának megalapozása.

A kódexet valamennyi érintettnek alá kell írnia, s az irányító tanács a jövőben fellép azok ellen, akik megsértik a benne foglaltakat. Előirányozták a kódex rendszeres felülvizsgálatát is.

Az IFLA mint márkanév

Az irányító tanács irányelveket adott ki az IFLA márkanéve használatáról. Az IFLA kizárólagos jogát képezi az IFLA-logó, az IFLA teljes neve, az IFLA betűszó (feltéve, hogy könyvtárügyi vagy információs összefüggésben használják, – ugyanis más szervezetek rövidített neve is lehet IFLA, pl. International Federation of Landscape Architects). E három elemet az IFLA szakmai egységei használhatják, valamint mindazok, akik az IFLA-ra kívánnak tevékenységükben utalni (esetenként ehhez a főtítkárság engedélye szükséges). Az IFLA márkanévét nem használhatják a vele kapcsolatban nem álló szervezetek vagy, ha a használatra irányuló kérést az IFLA megtagadta.

Stratégiai terv 2006–2009

Az irányító tanács 2006 decemberében fogadta el az IFLA 2006–2009-re vonatkozó stratégiai tervét. A terv három oszlopon nyugszik: a társadalom, a szakma és a tagság szolgálatának oszlopain. Rögzíti a működésre vonatkozó vázlatos

elképzelést, valamint küldetését és céljait. Az alapvető értékek rögzítése után tér rá a dokumentum a stratégiai irányok kijelölésére, és a belőlük fakadó akciók és tevékenységek részletezésére. A szakmai oszlopba tartozik az irányelvek és normatívák kidolgozása, a minőségi könyvtári és információs szolgáltatások lerombolásának megakadályozása, illetve természeti vagy egyéb csapások utáni újraindítása. A társadalmi oszlop része a könyvtárak, könyvtárosok és könyvtárhasználók érdekeinek szolgálata, továbbá a könyvtári és információs szolgáltatások fejlesztésére hatékony nemzetközi politika és gyakorlat kifejtése. A tagsági oszlop összetevői: rendszeres és hatékony kommunikáció az IFLA szervezeti egységeivel és a tagsággal; fórumok, kongresszusok és konferenciák, valamint egyéb alkalmak szervezése a tagság és a potenciális tagság szakmai fejlődése érdekében; az anyagi alapok, források bővítése és diverzifikálása; az IFLA szervezeti kereteinek hozzáigazítása a stratégiai irányokhoz.

Szervezeti változások

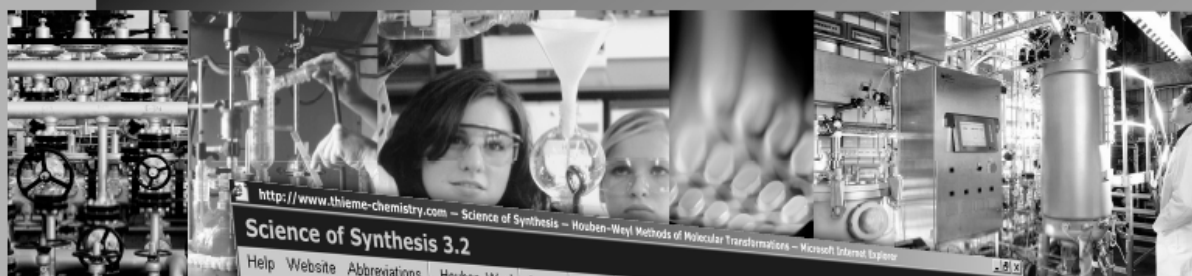
Kelly Moore, aki az IFLA főtítkárságán a tagsági menedzser feladatkörét töltötte be, megvált állásától. Utóda *Cynthia Mouanda*. A bemutatkozása szerint ghánai gyökerű, de Angliában született és nevelkedett hölgy az egyetemen francia, német és közgazdasági tanulmányokat folytatott. Eddig főként pénzügyi területeken dolgozott, és a személyes kapcsolatok mindenütt nagy súlyt kaptak munkájában.

2006. október 4-e és december 31-e között 44 új taggal bővült az IFLA családja. Közöttük 3 nemzeti egyesület, 25 intézmény, 9 társult személy és 7 diák szerepel.

/IFLA Journal, 33. köt. 1.sz. 2007. p.59–67./

Összeállította: Papp István

Science of Synthesis

Science of Synthesis 3.2

Help Website Abbreviations Houben-Weyl Logout

Table of Contents

- Science of Synthesis
 - Organometallics
 - Vol. 1: Compounds with Transition Metals
 - Organometallic Complexes of Ni
 - Nickel Complexes of 1,3-Diene
 - Nickel-Allyl Complexes
 - Synthesis
 - Oxidative Addition of Ni
 - Addition of Allylmagnesium
 - Oxidative Addition of Ni
 - Oxidative Cyclization of Ni
 - Applications
 - Nickel-Alkyne Complexes
 - Nickel-Alkene Complexes
 - Organometallic Complexes of Pd
 - Organometallic Complexes of Pt
 - Organometallic Complexes of Co
 - Organometallic Complexes of Rh
 - Organometallic Complexes of Ir
 - Organometallic Complexes of Ru
 - Organometallic Complexes of Os

Query Hitlist Full Text

π -Allyl complexes are commonly invoked as intermediates in the reactions of η^2 -diene-nickel complexes. If a nickel(0) complex possesses both a conjugated diene ligand and another π -bound ligand, an oxidative cyclization may occur to form a π -allyl ligand within a nickel(II) metallacycle. Much of the [4+4]- and [4+2]-cycloaddition chemistry described for η^2 -diene complexes probably involves the intermediacy of nickel metallacycles that possess a π -allyl ligand. Oxidative cyclizations of this type are also useful in the stoichiometric preparation of nickel- π -allyl complexes. The spectator ligand properties play a significant role in determining the position of the equilibrium for oxidative cyclization-reductive cleavage processes (Scheme 15).^[40]

Scheme 15 Ligand Dependence in the Formation of π -Allyl Complexes by Oxidative Cyclization

CC(=O)C=CC=C + Ni(cod)2 + Ph3P >> CC(=O)C=CC=C[Ni](P)(P)P
CC(=O)C=CC=C + Ni(cod)2 + tBuP >> CC(=O)C=CC=C[Ni](tBu)P

References

[40] Buch, H. M.; Schmith, G.; Myonetti, R.; Beagan, P. J. *Organomet. Chem.*, (1983) 247, 603.

Related Information in Houben-Weyl:

- Houben-Weyl, (1989); E 18-1 p.93.
- Houben-Weyl, (1984); 13/16a p.895.

Science of Synthesis Version 3.2
Copyright © 2004 by Georg Thieme Verlag KG, all rights reserved
DOI: 10.1055/stoc-0012006.11-0079

Now compatible with Mac OS X

The Electronic Version
Organic and organometallic
synthetic methods
critically evaluated by experts

Contact:
eproducts@thieme.de

 Thieme Chemistry